

Arhivele Bistriței

Anul III, Fascicula 2 (10)

ASTRA și Marea Unire

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRITEI

ANUL III, FASCICULA 2(10)

ASTRA și Marea Unire

Seria: *Istorie – Societate – Cultură*

**Apărută cu sprijinul
Asociației Culturale „Alexandru Vaida-Voevod”,
Bistrița**

**Fascicula cuprinde conferințele prezentate
la Adunarea Generală a Despărțământului ASTRA Năsăud
10 februarie 2018**

ASTRA și Marea Unire

**COORDONATOR:
MIRCEA GELU BUTA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2019

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale

Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-0527-4

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2019 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace,
fără acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform
legii.

Redactare: Camelia-Ionela Strungari

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu, nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Alocuțiune

*Rostită cu prilejul Adunării Generale
ASTRA Năsăud, 10 februarie 2018*

Doamnelor, domnilor!

Istoria culturii din Transilvania, cu toate aspectele ei, politice și sociale, reprezintă, în bună parte, începând din anul 1861, o istorie luminoasă a Asociației pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român din Transilvania. Asociația ASTRA, cum i s-a zis pentru a sintetiza într-un singur cuvânt aspirațiile ei, străjuită de cele două biserici strămoșești și vegheată de intelectuali, i-a dat neamului tăria de a rezista și birui în fața loviturilor menite să îngenuncheze și să osândească pieirea românilor din Ardeal, i-a dat puterea de a nădăjdui și de a crede într-o înviere.

Gândul limpede al conducătorilor ASTREI a fost dorința de înălțare a neamului întreg prin credință, prin cultură și prin dragoste de țară. Din această dorință izvorăște toată fapta și toată strădania ASTREI.

Fără ASTRA, fără adunările ei generale, fără despărțămintele și fără cercurile ei culturale, fără publicațiile și fără bibliotecile ei, fără entuziasmul care i-a înfrățit pe intelectuali și țărani, nu s-ar fi putut realiza o Transilvanie nouă, o Transilvanie liberă.

Ținându-se pe cât posibil departe de acțiunile politice, care nu de puține ori au fărâmițat energiile neamului, conducătorii ASTREI au dat dovadă de înțelepciune, reușind să convingă pe mulți să-și închine munca și puterile pentru ridicarea neamului românesc. Astfel, prin prestigiul și noblețea scopului ei, ASTRA a reușit să dea în Transilvania o frumoasă pildă de solidaritate națională, reușind să dea un important impuls cultural și economic satelor românești.

Cu toate deceniile pe care le duce în spinare, vedem astăzi, aici, la Năsăud, că ASTRA continuă să fremete de viață și gând entuziast, făcând-o să-și păstreze primatul printre societățile culturale din întreaga țară.

În primii ani după Marea Unire, istoricul Nicolae Iorga le transmitea intelectualilor ardeleni îndemnul: „*La muncă! La muncă năprasnică și fără odihnă!*”, un deziderat pe care Prof. Ioan Seni, împreună cu camarazii săi, l-au preluat și au trecut la fapte, făcându-le mai convingătoare și mai durabile decât toate aprecierile noastre.

Felicitări conducătorilor ASTREI și membrilor săi, mulțumim conferențiarilor și să ne revedem la anul sănătoși, voioși și mulțumiți de propășirea neamului nostru!

Prof. Dr. MIRCEA GELU BUTA

Marea Unire și vecinii României – semnificația internațională a actului de la 1918

IOAN-AUREL POP*

În efervescența sărbătoririi Centenarului Marii Uniri a românilor, se aud și voci care neagă legitimitatea înfăptuirilor de atunci, le pun sub semnul întrebării sau le pun sub semnul unui anumit provizorat. Asemenea opinii, dacă nu sunt rodul relelor intenții, atunci vin, cu siguranță, pe fondul ignoranței sau al cunoașterii superficiale, al dorinței de spectacular și de stârnirea interesului unui public avid de aspecte inedite, nonconformiste, scandaloase chiar.

Numai cunoașterea detaliată a împrejurărilor din 1918 și a derulărilor istorice de până atunci pot favoriza puncte de vedere realiste. Pentru aceasta este nevoie nu numai de pasiune, ci și de pregătire de specialitate, fiindcă istoricul nu se poate baza pe talent, ca artistul, ci pe solide cunoștințe de specialitate și pe o metodologie adecvată studiului sistematic al trecutului.

La intrarea României în Primul Război Mondial, țara era formată din Oltenia, Muntenia, Moldova dintre Carpați și Prut, fără Bucovina și Dobrogea (cu partea sa de sud, reunită la 1913). România avea atunci cam 7 milioane de locuitori și circa 137.000 de km pătrați. Țara se mărginea la est cu Imperiul Rus, la nord și la vest cu Imperiul Austro-Ungar, la sud-vest cu Serbia (independentă din 1877–1878), iar la sud cu Bulgaria (autonomă din 1878 și independentă din 1908). Cu toți acești vecini, România avea probleme teritoriale, din mai multe

* Ioan-Aurel Pop, Acad. Prof. Univ. Dr., Rectorul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, e-mail: rector@ubbcluj.ro

motive, cel mai important fiind atunci, în epoca mișcărilor de emancipare națională, acela al prezenței multor români (în cazul austro-ungar și rus, a milioane de români) pe teritoriile acestor state. Față de Bulgaria, România nu avea, practic, pretenții teritoriale după alăturarea sudului Dobrogei (1913), dar avea Bulgaria față de România astfel de pretenții, deoarece țara vecină din sud considera Dobrogea parte integrantă a statului național bulgar, ca moștenire istorică bulgară. Nici cu Serbia nu erau neapărat probleme la 1916, dar acestea se conturau tot mai clar spre anul 1918, pe măsură ce unirea Banatului cu România devenea tot mai probabilă. Marile chestiuni erau legate de cei doi coloși multinaționali, situați înspre est, nord și vest, în care trăiau cam 7–8 milioane de români.

Toate revoluțiile și mișcărilor ideologice importante din secolul al XIX-lea au fost de emancipare națională sau au avut ca scop și formarea statelor naționale, mai ales în Europa Centrală și de Est. Ideea general acceptată de spiritele înaintate de atunci era aceea că fiecare popor (națiune) are dreptul să aibă propriul stat național. Pentru aceasta au militat nu numai românii, ci și polonezii, cehii, slovacii, croații, slovenii, grecii, bulgarii, ucrainenii, albanezii, lituanienii, letonii, estonii etc. Cei mai înverșunați dușmani ai acestor mișcări de emancipare a popoarelor erau, firește, marile imperii multinaționale, adică Rusia, Austro-Ungaria, Germania și Turcia. În momentul declanșării Primului Război Mondial, se afirma un punct de vedere care părea de necontestat: succesul mișcărilor de emancipare a popoarelor depindea de rezultatul conflictului. Natural, și România se gândea foarte serios la acest posibil rezultat, înainte de a face pasul decisiv spre intrarea în conflict. Dacă România intra în Tripla Alianță (după cum s-ar fi impus în acord cu angajamentele secrete luate în 1883) și dacă biruia Tripla Alianță – sau Puterile Centrale, în frunte cu Germania și Austro-Ungaria – atunci ar fi trebuit să ne mulțumim, eventual, cu Basarabia și să renunțăm la Transilvania și la Bucovina. Nu-i puteai cere unui aliat să renunțe la o parte din teritoriul pe care îl socotea al său. Dacă România intra în luptă alături de Tripla Înțelegere sau Antanta, cum

dorea cea mai mare parte a opiniei publice românești, iar Antanta (în frunte cu Franța, Anglia și Rusia) obținea victoria, atunci România trebuia să renunțe la Basarabia și să spere obținerea Transilvaniei și Bucovinei. Era clar că mișcările naționale românești luptau din interiorul poporului român pentru unirea tuturor provinciilor românești cu România, numai că decizia de unire a poporului nostru avea nevoie de o conjunctură internațională favorabilă, ca și de recunoașterea marilor puteri. Iar rămânerea țării într-o neutralitate perpetuă era imposibilă, în condițiile desfășurării conflictului armat și ale presiunilor care se exercitau asupra țării. Prelungirea neutralității putea să fie și o piedică majoră, până la urmă, chiar în calea înfăptuirii unirii. Astfel, după doi ani de neutralitate, România a intrat în război – în ciuda opoziției unor oameni politici conservatori („germanofili”) – în august 1916, de partea Antantei.

În ciuda entuziasmului inițial aproape unanim, au urmat doi ani de război – 1917 și 1918 – plini de privațiuni, de sacrificii umane, materiale și teritoriale și chiar de pierderi de speranțe. La un moment dat, în 1917, România părea distrusă, iar visul de unire părea risipit. Dezamăgirea era așa de mare încât era clar pentru mulți că și speranța pierise: ocuparea Bucureștilor de trupele invadatoare germane însemnase mutarea Casei Regale, a Guvernului, Parlamentului și altor instituții la Iași; trimiterea (1916–1917) tezaurului național la Moscova a însemnat irosirea sa până astăzi, în cea mai mare măsură; apărarea disperată a părții de țară rămase, posibilă în urma victoriilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz (vara anului 1917), nu a putut fi urmată de o ofensivă românească, datorită lipsei de sprijin suficient din partea Antantei și datorită defecțiunii Rusiei, devenite bolșevice; unirea Basarabiei – o rază de lumină – fusese urmată de semnarea păcii separate, de la Buftea-București (martie-mai 1918), cu Germania; România, ciuntită grav, ar fi trebuit să aibă obligații față de învingător pentru următoarea sută de ani (adică până în 2018); bolile transmisibile, distrugerile, pierderile de vieți omeneste, lipsurile materiale, sărăcia generalizată se adăugau tuturor celorlalte nenorociri.

Și totuși, până la urmă, energiile națiunii și împrejurările internaționale s-au conjugat sub o zodie favorabilă. În noiembrie 1918, România a denunțat pacea separată impusă de Germania și a revenit în rândurile Antantei, alături de care intraseră și Statele Unite. Mișcările de eliberare națională din Bucovina și Transilvania erau tot mai puternice și mai eficiente, încât, pe fondul lipsei de autoritate a regimurilor de la finele războiului, s-a putut împlini unirea acestor regiuni și a populației lor cu România. Instanțele reprezentative și legitime, întrunite în 27 martie/ 9 aprilie 1918 la Chișinău („Sfatul Țării”), în 15/ 28 noiembrie 1918 la Cernăuți („Congresul General al Bucovinei”) și în 18 noiembrie/ 1 decembrie 1918 la Alba Iulia („Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească”), au decis actul unirii cu Regatul României, de care acesta a luat act și pe care l-a acceptat.

Și totuși, se mai aud voci interesate, tendențioase, ignorante sau teribiliste, care pun la îndoială rolul poporului român în decizia de unire. Sunt unii care spun că numai slăbiciunea vecinilor noștri, adică a Rusiei țariste și apoi sovietice (aflate în războiul mondial și apoi în războiul civil) și a Austro-Ungariei (înfrânte în conflagrație), au făcut posibil actul unirii de la 1918. Iar alții spun că doar marile puteri învingătoare au creat România postbelică sau „România Mare”, cum i se mai spunea atunci, cu ironie și cu invidie, dar și cu admirație. Trebuie să fim realiști și să recunoaștem rolul acestor doi factori în desăvârșirea actelor Marii Uniri. Până la urmă, o analiză atentă ne arată clar, pe baza izvoarelor, că procesul unirii a fost unul foarte complex, determinat de mai multe cauze, favorizat și împiedicat sau întârziat de numeroase împrejurări și coordonate, unele mai bine cunoscute și cercetate, altele mai puțin. Dar nu se poate să nu vedem și să nu acceptăm factorul principal care a stat la baza formării statului național unitar român și care este mai vizibil în întreg secolul de dinaintea anilor 1918–1920, cam de la mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu și până la mișcările din 1918. Este vorba despre voința de unire a românilor, despre strădania românilor de a-și forma scutul lor, adăpostul lor, apărătorul lor. Statul național este acea instituție supremă care organizează, rânduieste, pro-

tejează și reprezintă în raporturile internaționale o națiune. Procesul acesta final de unitate politică românească s-a clădit pe unitatea etnică și lingvistică a românilor și a fost consolidat mereu de către elita românilor. Cu alte cuvinte, datorită faptului că marea majoritate a locuitorilor de la Dunăre, Carpați, Nistru și Marea Neagră vorbeau aceeași limbă, aveau același nume general, aceeași origine, aceeași credință bizantină, aceeași cultură, aceleași obiceiuri etc., elitele acestor români au putut clădi ideile de unitate, au putut educa poporul (în mare măsură analfabet), au putut pregăti spiritele și au putut crea atitudinile adecvate pentru unitatea politică națională. Unirea s-a datorat, astfel, în cea mai mare măsură – cum ar fi spus Nicolae Bălcescu – lucrării poporului român asupra lui însuși. În conștientizarea poporului pentru unitatea națională, liderii au avut, firește – ca peste tot – un rol esențial, dar aceasta nu înseamnă că liderii au „făcut” sau au „inventat” națiunea și statul național. Românii au avut șansa să aibă conducători buni, dar acesta a fost tot meritul poporului român, în ansamblul său. Un popor fără elite este unul pierdut, dar nici elitele nu au rost fără comunitatea cea mare și nici comunitatea fără lideri. Dacă statul numit România ar fi fost o construcție precum o casă, făcut de vecini, de marile puteri sau de lideri, atunci acest stat s-ar fi putut forma în chip aleatoriu, din Serbia și Valahia, de exemplu sau din Transilvania și Rutenia etc. Or România s-a format din români și pentru români, așa cum Polonia era menită polonezilor, Lituania lituanienilor, Letonia letonilor, Estonia estonienilor, Cehoslovacia cehilor și slovacilor, Iugoslavia slavilor de sud etc. Era, evident, un alt stadiu de evoluție a organizării lumii față de epoca imperiilor și regatelor multinaționale, un stadiu superior, care considera că orice națiune are dreptul la statul său național, după principiul autodeterminării.

Marile puteri nu au făurit România, nici Polonia, nici Lituania etc., ci au recunoscut doar, la Conferința de Pace de la Paris, din 1919–1920, ceea ce decisese popoarele respective; iar popoarele acelea nu mai voiseră să trăiască nici în Imperiul Austro-Ungar, nici în Imperiul Țarist, nici în Imperiul German, nici în Imperiul Otoman, ci în propriile alcă-

tuii politice. Natural, legitimarea internațională a noilor realități și, mai ales, a noilor frontiere a fost extrem de importantă. În cazul României, toți vecinii au recunoscut aceste granițe, cu o excepție, anume granița de est, de pe Nistru, neacceptată sub aspect juridic de Rusia sovietică și apoi nici de URSS. Această neacceptare nu a împiedicat însă existența acestei realități – adică a prezenței Basarabiei în cadrul României și a hotarului de pe Nistru – vreme de peste două decenii (1918–1940), până la ultimatumul sovietic. Cu alte cuvinte, ceea ce s-a realizat *de facto* a contat (adică unirea Basarabiei făcută de români) și nu ceea ce funcționa, formal, *de iure* (adică inexistența unui tratat).

Raporturile României cu vecinii – cu o excepție, anume Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (din 1929, Iugoslavia) – nu au fost foarte bune nici în epoca interbelică, dar România a păstrat mereu dialogul. Rusia, renăscută ca „imperiu roșu”, și-a continuat pretențiile teritoriale, Ungaria a trecut la o politică revizionistă fățișă, în conivență cu Germania și Italia, iar Bulgaria și-a reiterat pretențiile teritoriale. România însă, în ciuda cedărilor din 1940 și 1944–1947, a rămas și și-a păstrat, în linii mari, arhitectura de la 1918, semn al statorniciei unui proiect realist de țară.

ASTRA și Marea Unire (naționalitate și antecedente democratice)

IOAN BOLOVAN*

Aniversarea în această toamnă a 100 de ani de la formarea României Mari, obligă cercetătorul să interogheze nu doar contextul internațional de la sfârșitul Primului Război Mondial, dar și toate antecedentele care au condus la realizarea excepțională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia. Unirea Transilvaniei cu România se originează în efortul comun al mai multor persoane și instituții care, prin acțiuni constante și complexe în timp, au reușit să mențină individualitatea națională românească din Transilvania. În acest context, rolul ASTREI în cadrul eforturilor românilor transilvăneni pentru emanciparea națională în perioada anterioară anului 1918 a fost fără îndoială, unul major. De aceea credem că este pe deplin justificat demersul nostru de a restitui, într-o încercare sintetică, destinul ASTREI în prepararea democratică a societății românești pentru Unirea de la 1918.

Exemplul ASTREI nu a fost singular în Europa vremii, deoarece mișcările de emancipare națională din epoca modernă cantonate în spațiul Europei Centrale și de Sud-Est, au încorporat ideologiei lor cultura, ca un element decisiv al procesului de solidarizare națională. Cultura a constituit un factor activ și dinamic de unitate națională pe deasupra barierelor politice artificiale, înscriindu-se ca o eficientă armă în arsenalul militantismului politic¹. În cadrul sistemului instituțional

* Ioan Bolovan, Prof. Univ. Dr., Prorector al UBB Cluj-Napoca,
e-mail: ioan.bolovan@ubbcluj.ro

¹ Josef Chlebowczyk, *On Small and Young Nations in Europe. Nation-Forming Processes in Ethnic Borderlands in East-Central Europe*, Wrocław–Warszawa–

național ce a funcționat în spațiul românesc, asociațiile culturale regionale (ASTRA, asociațiile naționale de la Sighet sau Arad) au deținut o poziție aparte, importanța acestora fiind probată de cel puțin două aspecte: pe de o parte, datorită caracterului lor regional, ele au dinamizat activitatea culturală pe o arie geografică destul de largă, favorizând în timp și accesul comunităților sătești la actul de cultură. Pe de altă parte, datorită concentrării elitei politice și intelectuale a tuturor românilor aflați sub dependență străină, aceste societăți culturale au susținut și au lansat activități deosebit de fertile pentru afirmarea individualității naționale românești. Toate asociațiile amintite anterior aveau preocupări și aspirații comune, toate vizau dezvoltarea națiunii și a spiritului național, impulsionând tendințele de unitate ale românilor².

Atunci când au fost concepute asociațiile culturale regionale liderii mișcării naționale au ținut cont de noile imperative pe care evoluția istorică le-a propulsat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, anume democratizarea națiunii, apropierea planurilor elitar și popular³. Sistemul adunărilor ambulante ale ASTREI, preocupările pentru organizarea și progresul țăranilor și al meseriașilor, diversele activități de culturalizare din programul sociale al ASTREI etc., reliefează pregnant aceste sensuri noi pe care le-a dobândit mișcarea cultural-națională. Apariția societății culturale de la Sibiu a fost rezultatul „compromisului” dintre tendința elitar-savantă și cea democrat-populară. Activitățile culturalizatoare ale ASTREI aveau șanse mai concrete de finalizare politică, ele contribuind din plin la educația în spirit național a publicului românesc din părțile

Krakow–Gdansk, 1980, p. 150. Peter Brock, *The Slovak National Awakening: an Essay in the Intellectual History of East Central Europe*, University of Toronto Press, 1976; Anne-Marie Thiesse, *Crearea identităților naționale în Europa. Secolele XVIII–XX*, Iași, 2002 etc.

² Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I, București, 1983, p. 165; Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, București, 1980, p. 194.

³ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, *Fond ASTRA*, Dosar 6/1863, f. 28: „Noua asociație [arădeană – B.I.] nu e ... nici a democratului, nici a aristocratului ... Noua asociație e chemată să dea o nouă direcție educației maselor, o educație care să îndrepte pe toți la moralitate”.

vestice. Evoluția ulterioară a evenimentelor din Transilvania și strategia mișcării de emancipare națională din deceniile anterioare Uniri din 1918, au validat pe deplin orientarea justă a ASTREI. Acțiunile întreprinse în temeiul principiului de naționalitate au contribuit la reducerea distanței dintre elita mișcării naționale din zonă și popor, realizând o unitate culturală și o solidaritate națională peste granițele politico-administrative temporare.

Structura organizatorico-funcțională a ASTREI a fost reglementată de statutele instituției, care au cunoscut o relativă stabilitate, deși de-a lungul timpului s-au înregistrat tentative de modificare a statutelor. Organul de conducere al societății era adunarea generală anuală, care alegea un Comitet Central al ASTREI, format de regulă din circa 40 de membri (președinte, vicepreședinte, notar, casier, secretari, controlori etc. În funcția de președinți ai ASTREI au fost aleși de-a lungul anilor, din motive tactice, atât ortodocși cât și greco-catolici, începând cu episcopul mai apoi mitropolitul Andrei Șaguna (1861–1867), greco-catolicul Vasile Ladislau Pop (1867–1875), ortodoxul Iacob Bologa (1875–1877), greco-catolicul Timotei Cipariu (1877–1887), greco-catolicul George Barițiu (1888–1893), greco-catolicul Ioan Micu-Moldovan (1893–1901), ortodoxul Alexandru Mocsonyi (1901–1904), greco-catolicul Iosif Sterca-Șuluțiu (1904–1911) și ortodoxul Andrei Bârseanu (1911–1922). Aceași alternanță s-a produs la nivelul vicepreședintelui, dacă președintele era ortodox, atunci vicepreședintele era ales un unit. Pe bună dreptate remarcă Nicolae Iorga în anul 1905 că „de la început Asociațiunea a fost și a lui Șaguna și a lui Șuluțiu și a blăjenilor și a sibienilor, și a uniților și a neuniților. Și aceasta alcătuiește însușirea ei de căpetenie și cea mai scumpă”⁴.

Nu întâmplător, dualitatea, echilibrul confesional a fost păstrat și pentru cei 6 membri ai Consiliului Național Român Central (Vasile

⁴ Ioan Lupaș, „Înființarea Asociațiunii și conducătorii ei”, în *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, iulie-august 1911, p., 332sq

Goldiș, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida-Voievod).

Adunările generale anuale ale ASTREI au constituit o formă de acțiune culturală dintre cele mai importante. Dincolo de promovarea unor elemente valoroase ale culturii naționale, de lansare a unor inițiative majore în sfera apărării individualității proprii, adunările generale au oferit cadrul legal de întâlnire pentru toți liderii mișcării naționale. Astfel s-au putut dezbate și problemele referitoare la lupta politico-națională, s-a putut sigura unitatea unei strategii culturale naționale în activitatea asociațiilor regionale, având ca model și punct central de rezistență împotriva dualismului austro-ungar asociația culturală de la Sibiu, cel puțin până la crearea partidelor politice în anul 1869. ASTRA și-a creat după 1869 despărțăminte în aproape toată Transilvania (circa 60 în preajma izbucnirii războiului). Întrunirile periodice ale comitetului de conducere de la Sibiu, adunările generale anuale care se țineau în diverse orașe sau localități de pe tot cuprinsul Transilvaniei, au constituit tot atâtea ocazii de întrunire și pentru liderii politici, pentru discutarea strategiei politico-culturale. Socializările cu ocazia acestor adunări generale, contactul periodic între elite și baza mișcării politico-cultural-naționale au însemnat acumularea unei solidarități specifică formelor instituționale ale societății civile moderne. Fruntașii politici români s-au orientat spre formarea unei clase de mijloc, care să constituie suportul pentru lupta politică și pentru susținerea instituțiilor școlare și culturale care nu beneficiau de niciun ajutor material din partea statului maghiar. Băncile românești, formate începând cu deceniul al optulea (Albina, Victoria, Someșana etc.) au sprijinit cu precădere clasa de mijloc românească și țărănimea înstărită. Analizând conținutul și caracterul asociațiilor întemeiate de românii din Transilvania, Ioan Slavici remarcă în lucrarea *Românii din Ardeal*, publicată în 1910, că „semnul distinctiv al tuturor acestor așezăminte culturale este participarea țărănimii la ele. Adunarea, de orișice natură ar fi ea, nu e răușită, dacă elementul țărănesc nu e îndeajuns reprezentat la ea, căci toate sunt pornite din gândul de a strânge legăturile

între deosebitele părți ale poporului, și în Ardeal nație va să zică țăran, și național e numai ceea ce e potrivit cu felul de a fi al țăranimii”⁵.

Adunările generale anuale ale ASTREI, au reprezentat una dintre formele fundamentale ale activității asociațiilor regionale. Dincolo de rezolvarea unor probleme administrative, în cadrul adunărilor generale se dezbăteau probleme de interes general românesc, se organizau conferințe publice, aveau loc spectacole de teatru etc. Întâlnindu-se în fiecare an, membrii asociațiilor regionale aveau ocazia să se cunoască între ei, să schimbe idei, să analizeze strategia mișcării de emancipare națională. Prin participarea membrilor și a unor categorii sociale mai largi într-un număr mare, adunările generale au devenit veritabile organisme democratice de manifestare a vieții publice, de exprimare a societății civile românești. Trebuie amintit și faptul că unii lideri ai asociației de la Sibiu erau membri în comitetele de conducere ale multor alte societăți culturale și instituții locale. Participările reciproce la adunările generale anuale sau la ședințele lunare ale comitetelor de conducere erau excelente ocazii pentru asigurarea unității de strategie națională. Expresia lui Vasile Netea, potrivit căruia aceste comitete formate din reprezentanții tuturor românilor transilvăneni erau „un mare parlament al culturii românești, care pregătea calea spre parlamentul politic”, a surprins sugestiv nexurile dintre politic și cultural în mișcarea națională românească din perioada dualismului.

Acțiunile ASTREI se încadrează exemplar în ceea ce strategia oricărei componente instituționale a societății civile moderne o avansa: educarea civică și politică a mulțimii pentru a transforma grupurile de cetățeni în actori pe scena vieții comunitare, publice. Toate asociațiile și instituțiile rezultate în urma apariției și dezvoltării societății civile românești din Transilvania au fost susținute exclusiv prin donații private și prin cotizațiile membrilor. Ele au fost forme de asociere bazate pe criteriile etnic și social-profesional, având la bază voluntariatul și dorința

⁵ Ioan Slavici, *Românii de peste Carpați*, ediție de Constantin Mohanu, prefață de Dumitru Micu, București, 1993, p. 166sq.

implicării în comunitate pentru progres material, social, cultural și nu în ultimul rând național. În concluzie, integrarea masivă a mai tuturor categoriilor sociale românești din Transilvania în dialogul societate–cultură–naționalitate, realizat prin intermediul ASTREI și al altor sute de societăți și asociații, reprezintă o dovadă de necontestat a dinamismului politico-național manifest la nivelul tuturor structurilor socio-profesionale în rândul națiunii române din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în preajma izbucnirii primei conflagrații mondiale. În general, în deceniile premergătoare războiului, nu numai în Transilvania, dar și în teritoriile românești extracarpatiche, la sfârșitul secolului al XIX-lea au sporit categoriile sociale legate de ocupații industriale-comerciale, credit etc., reducându-se corespunzător ponderea populației active din domeniul producției primare. Este un lucru comun faptul că în general în societatea civilă s-au implicat exponenți ai unor categorii socio-profesionale altele decât țărănimea. Un rol considerabil în procesul tranziției structurii socio-profesionale a Transilvaniei de la un model cvasiagrар spre unul agrар-industrial au avut, în deceniile anterioare Unirii, școala și progresele obținute în alfabetizarea și ridicarea nivelului de instrucție al populației. Fără a intra în detaliile acestei probleme, arătăm doar că la 1869 știau citi și scrie în provincie un număr de 311.847 de locuitori, reprezentând 13%, în timp ce la 1910 dispuneau de aceste facultăți intelectuale 823.053 de locuitori (28,3%)⁶. Dublarea în decurs de patru decenii a populației instruite (bineînțeles, cu grade diferite de pregătire) a reprezentat cadrul care a permis adoptarea și înmulțirea profesiilor specifice economiei deschise, capitaliste: funcționari în justiție, armată, administrație, sistemul bancar, comerț, sănătate, intelectuali etc. și implicit lărgirea bazei de recrutare pentru cei angajați în diferite structuri organizaționale ale societății civile. În preajma izbucnirii războiului, cu toate discrepanțele ce mai existau în provincie, Transilvania se afla în mod ireversibil pe drumul

⁶ Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, 2000, p. 235.

către o societate modernă, cu o structură ocupațională ce învedera progresele remarcabile înregistrate în cele șase decenii trecute de la desființarea relațiilor feudale. Ca atare, și societatea civilă românească reflecta atare parcurs.

Apoi trebuie spus că în Transilvania conform legii electorale din 1874, numărul locuitorilor care aveau drept de vot era mai restrâns decât în comitatele din Ungaria propriu-zisă. Conform estimărilor, la alegerile din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea numărul votanților se ridica pe la 75.000 de cetățeni⁷, din care majoritatea erau maghiari și sași. Raportat la întreaga populație românească a provinciei, acest număr era relativ limitat. ASTRA a constituit însă un laborator democratic fiindcă alegerile Comitetului Central, ale comitetelor de conducere ale despărțămintelor, exercitarea cu prilejul fiecărei adunări generale a dreptului de vot de către membrii asociațiunii a contribuit la educația civic-democratică a românilor. Astfel, cei aproape 2.400 de membri câți avea ASTRA la 1911, prin exercitarea anual a dreptului de vot în alegerea membrilor comitetelor de conducere, au mărit numărul românilor care își exersau drepturile democratice.

Demersul nostru de a restitui, într-o încercare sintetică, destinul ASTREI și prin ea al societății civile în prepararea democratică a societății românești pentru Unirea de la 1918 a relevat complexitatea transformărilor politice, economice și sociale din monarhia habsburgică între revoluția de la 1848 și Primul Război Mondial. În toamna anului 1918, când întreaga națiune română din Transilvania se pregătea să proclame desăvârșirea unității național-statale, ASTRA se afla și ea în primele rânduri. Alături de celelalte instituții de cultură care slujiseră cu abnegație interesele neamului, societatea culturală din Sibiu și-a trimis doi reprezentanți la Alba Iulia⁸, pentru a consacra alături de ceilalți, mulți, împlinirea unui deziderat, care a jalonat întreaga activitate a asociațiilor cultural-naționale în deceniile anterioare.

⁷ Eugen Brote, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p. 89.

⁸ Vasile Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească ...*, p. 242.

Andrei baron de Șaguna – cofondator și prim președinte al ASTREI

MIRCEA-GHEORGHE ABRUDAN*

Preliminarii

Istoria Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania se confundă până spre mijlocul secolului XX cu istoria poporului român de pe aceste meleaguri. Or, dacă imaginea prin excelență a Bisericii, înțeleasă în cheie exegetică paulină, este reprezentată de întreaga obște, de întregul popor dreptcredincios botezat în numele lui Iisus Hristos (Coloseni I; Efeseni IV), tabloul ei ca instituție se contopește de cele mai multe ori cu portretul istoric al întâistătorilor ei. În Transilvania datorită circumstanțelor politice vitrege pentru români, arhieriei noastre au jucat un rol hotărâtor nu numai în devenirea istorică a Bisericii ca instituție, ci și a organismului social și a corpului național al neamului. Astfel, aceștia au fost în același timp capi ai Bisericii și lideri ai națiunii, fiind percepuți și tratați în acest fel de către autoritățile politice și mai ales de către Curtea de la Viena în secolele XVIII–XIX. În cursul veacului al XIX-lea, cel ce a întruchipat în modul cel mai elocvent această dublă calitate a fost și rămâne fără-ndoială mitropolitul cel sfânt al Transilvaniei, Andrei Baron de Șaguna, de departe cea mai complexă personalitate a românilor ardeleni din vremea sa. Lucrarea noastră are drept scop prezentarea contribuției lui Andrei Șaguna la întemeierea „Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român” și a activității sale în timpul mandatului de președinte al acesteia.

* Mircea-Gheorghe Abrudan, Cercetător Științific III Dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca, e-mail: mirceapadre@yahoo.com

Andrei Baron de Șaguna: scurtă ilustrare a vieții și activității

Despre nicio altă personalitate politică, culturală sau bisericească din Transilvania secolului al XIX-lea nu s-a scris atât de mult ca și despre mitropolitul Andrei Șaguna, considerat cel mai faimos ierarh român al Transilvaniei din toate timpurile. Despre el s-au redactat pagini antologice care l-au portretizat în cuvinte memorabile. Vieții, activității, operei și moștenirii sale i-au fost dedicate cinci monografii consistente (semnate de Nicolae Popea, Ioan Lupaș, Keith Hitchins, Johann Schneider și Mircea Păcurariu), numeroase volume de studii colective și o serie documentară ce însumează tomuri consistente de documente, circulare, predici și corespondență ale ierarhului¹. O accesare a numelui său pe portalul de internet google.ro ne descoperă nu mai puțin de 762.000 de rezultate emise pe numele său², în timp ce alți contemporani de-ai săi nu întrunesc nici un sfert din acest număr, ceea ce spune multe despre greutatea numelui său în istoria și contemporaneitatea românească. De altfel și în epocă percepția era tot cam aceeași, după cum reiese din numărul și conținutul rapoartelor poliției secrete austriece din deceniul neoabsolutist, conservate în arhivele vieneze³.

¹ Voichița Bițu, Bogdan Andriescu, *Andrei Șaguna (1808–1873). Biobibliografie*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Andreiana-Armanis, Sibiu, 2012. O retrospectivă istoriografică analitică la Mircea Păcurariu, *O viață dăruită Bisericii și Neamului. Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei*, Editura Andreiana, Sibiu, 2012, pp. 11–38.

² https://www.google.ro/search?ei=oymgWt6nNMHN6QT80qLACw&q=Andrei+%C8%98aguna&oq=Andrei+%C8%98aguna&gs_l=psy-ab.12...0.0.0.930.0.0.0.0.0.0.0.0...0...1c..64.psy-ab..0.0.0...0.19uBmtoXVws, accesat 7 martie 2018.

³ Mircea-Gheorghe Abrudan, „Andrei Șaguna în rapoartele secrete ale Ministerului de Interne de la Viena”, în *Telegraful Român*, Anul 165, Nr. 41–44, /1 și 15 noiembrie 2017, Sibiu, p. 5, 10. Accesibil pe: <http://telegrafulroman.blogspot.ro/2018/02/andrei-saguna-in-rapoartele-secrete-ale.html>, accesat 1 martie 2018.

Dar cine a fost Andrei Șaguna și ce rol a jucat el în devenirea noastră istorică de s-a învrednicit de o asemenea atenție din partea înaintașilor și continuă să atragă atenția până astăzi?

Anastasiu Șaguna s-a născut la Mișkolț în nord-estul Ungariei într-o familie de aromâni. A studiat dreptul și filosofia la Universitatea din Pesta și teologia ortodoxă la seminarul din Vârșeț. În 1833 s-a călugărit cu numele Andrei la mănăstirea Hopovo, a fost hirotonit diacon și ieromonah, a devenit apoi secretar și bibliotecar al Mitropoliei Carlovițului, egumen al mănăstirilor Beșenova, Hopovo și Kovil, profesor la seminarul din Vârșeț și vicepreședinte al consistoriului eparhial vârșețean. La recomandarea mitropolitului Josif Raiacici (1785–1861) a fost numit de împăratul de la Viena în 1846 administrator, iar în 1848 episcop al diecezei ortodoxe a Transilvaniei. Revoluția pașoptistă l-a propulsat în prim planul vieții naționale și politice a românilor ardeleni. Poligot, fin diplomat, bun organizator, neîntrecut ctitor de instituții și ager om de acțiune, Andrei Șaguna s-a afirmat ca etnarh al românilor ardeleni devenind liderul mișcării naționale românești din Transilvania vreme de două decenii⁴. În 1852 împăratul Franz Josef I (1848–1916) i-a acordat titlul de baron, i-a dăruit Crucea ordinului leopoldin și l-a numit consilier intim de stat, ceea ce-i conferă personalității sale o anvergură fără egal în rândul românilor ardeleni ai epocii, devenind singurul transilvănean care nu a avut nevoie de o programare prealabilă pentru a fi primit în audiență de suveran. Vreme de douăzeci și șapte de ani a dus o muncă asiduă de ridicare și înnoire în spiritual veacului a vieții sociale, eclesiale și culturale a păstoriților săi⁵. În 24 decembrie 1864 a fost ridicat la demnitatea de arhiepiscop și mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria, în

⁴ Keith Hitchins, *Ortodoxie și Naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846–1873*, traducere de pr. prof. dr. Aurel Jivi, Editura Enciclopedică, București, 2016.

⁵ Johann Schneider, *Ecleziologia organică a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 2008.

urma unui efort continuu început în 1848 și care, trebuie subliniat, s-a dorit a-i cuprinde și uni într-un unic organism instituțional bisericesc pe toți românii ortodocși din Monarhia dunăreană: bănățeni, bucovineni și transilvăneni sub cârma unui singur mitropolit⁶. Acest proiect șagunian merită a fi evocat și cunoscut mai ales acum în anul centenarului Marii Uniri. La fel ca și proiectul ducatului românesc, care să-i unifice pe toți românii din Imperiul austriac într-o singură entitate politico-administrativă, înaintat de Andrei Șaguna Curții de la Viena în 25 februarie 1849⁷, precum și a planului dacoromanist – al unirii Principatelor Române cu regiunile românești din Austria sub sceptrul habsburgilor –, gândit de unii pașoptiști în aceeași perioadă, dezi-deratul unității politice și ecleziastice românești nu a avut atunci sorți de izbândă⁸. Nu venise încă „plinirea vremii” (Galateni IV, 4). Aceste proiecte ilustrează însă o viziune clară a elitei noastre pașoptiste asupra

⁶ Andrei Șaguna, *Promemorie despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a Românilor de relegea răsăriteană în ces.reg. provincii ale monarhiei austriece*, Sibiu-Viena, 1849; Idem, *Adaosu la promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a românilor de relegea răsăriteană în ces.reg. provincii ale monarhiei austriece*, Tipografia lui Georgie de Closius, Sibiu, 1850; Idem, *Memorialu, prin care se lămurește cererea Românilor de Religiuena răsăriteană în Austria pentru restaurarea Mitropoliei lor din punctu de vedere al ss. Canoane. Așternut c.r. Ministeriu pentru Kultu și Instrucțiune 1851*, Tipografia diecesană, Sibiu, 1860; Ilarion Pușcariu, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Studiu istoric despre reînființarea metropoliei. Dimpreună cu o colecțiune de acte*, Tiparul Tipografiei Archidieceșane, Sibiu, 1900, pp. 45–121; Nicolae Bocșan, „Separația ierarhică a bisericii ortodoxe române de biserica ortodoxă sârbă”, în Popa, Vasile, Luminosu, Doru Silviu (coord.), *Acadres 96 sau știință pentru secolul XXI*, Presa Universitară Română, Timișoara, 1996, pp. 257–276.

⁷ Textul original al memoriului în: *Die Romanen der österreichischen Monarchie, Band III*, Druck von Carl Gerold & Sohn, Wien, pp. 1–7; și în traducere românească la Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și măturii*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pp. 960–962.

⁸ Aurelia Florescu, *Dacoromânia. Idealul Național al tuturor românilor în Revoluția de la 1848*, cu o prefață de Virgil Joița, Editura Oltenia, Craiova, 1992; Gelu Neamțu, *Momente zbucumate din lupta românilor pentru realizarea Dacoromâniei 1848–1918*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2005, pp. 7–288; Mircea-Gheorghe Abrudan, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția Pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații profesionale*, Editura Andreiana/Presa Universitară Clujeană, Sibiu/Cluj-Napoca, 2015, pp. 300–305.

viitorului comun al „Românimii”, înscriindu-se pentru totdeauna în cartea de istorie a românilor.

Proiectul șagunian nu trebuie să ne mire, deoarece ierarhul s-a considerat pe sine ca aparținând unei culturi care se extindea dincolo de hotarele Transilvaniei și ale Monarhiei habsburgice cuprinzând Principatele Române și comunitățile românești din Balcani. Pe toți vorbitorii aceleiași limbi române i-a perceput ca făcând parte din aceeași națiune română, ortodoxia conferind neamului un alt element de unitate. Cu toate că nu și-a sistematizat gândurile pe această temă, lucrul acesta este evident din toate scrierile și acțiunile sale între care amintesc:

- 1) apelurile sale către frații ortodocși din principate pentru a ajuta refacerea comunităților ortodoxe ale eparhiei ardelenene după pagubele suferite în timpul revoluției de la 1848⁹;
- 2) difuzarea cărților bisericești, a celor teologice și a Telegrafului Român, publicate în tipografia sa diecezană de la Sibiu, în toate colțurile locuite de români¹⁰;
- 3) colecta amplă derulată în vederea construirii unei catedrale în Sibiu, care a vizat în proiectul inițial nu numai Monarhia danubiană, ci și „învecinatele Principate dunărene: Muntenia, Moldova și Serbia”¹¹;
- 4) legăturile sale permanente cu ierarhi și patrioți din Țara Românească și Moldova¹²;

⁹ Mircea-Gheorghe Abrudan, „Impactul Revoluției Pașoptiste asupra Bisericii Ortodoxe din Ardeal”, în Ela Cosma (coord), *Biografii pașoptiste (4). Omagiu dedicat istoricului Gelu Neamțu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, Argonaut Publishing, Cluj-Napoca–România/Symphologic Publishing, Gatineau-Canada, 2014, p. 67–89; Idem, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția Pașoptistă și Marea Unire*, pp. 187–214.

¹⁰ Mircea-Gheorghe Abrudan, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția Pașoptistă și Marea Unire*, pp. 215–267.

¹¹ Idem, „Temeliile șaguniene ale Catedralei mitropolitane din Sibiu”, în Laurențiu Streza, Nicolae Chifăr, Paul Brusanowski, Emanuel-Pavel Tăvală (coord), *Magistrul. Omagiu Părintelui Academician Mircea Păcurariu – 85 de ani de viață*, Editura Andreiana/Astra Museum, Sibiu, 2017, pp. 623–655; Mircea Păcurariu, *Catedrala mitropolitană din Sibiu, 1906–2006*, Editura Andreiana, Sibiu, 2006, p. 21.

¹² Mircea Păcurariu, *O viață dăruită Bisericii și Neamului*, pp. 379–392; Andrei Șaguna. *Corespondența I/I*, ediție, studii introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile

- 5) interesul său pentru mișcările literare românești din monarhie, dar mai ales pentru cea inaugurată de Societatea Junimea de la Iași în 1863 și pentru Societatea Academică Română de la București, al cărui membru de onoare a devenit în anul 1871¹³.

Ceea ce marchează profund viața Bisericii Ortodoxe Române până astăzi este viziunea sa eclesiologică, transpusă în practică prin *Statutul Organic*¹⁴, o veritabilă constituție bisericească care a reglementat organizarea și funcționarea vieții eclesiale prin participarea mirenilor în treburile ei la toate nivelele. Mai ales după nașterea dualismului austro-ungar în 1867, sinoadele eparhiale și congresele naționale bisericești întrunite anual, respectiv la trei ani, le-au oferit românilor șansa unui exercițiu democratic de care statul îi priva. Sancționat de parlamentul maghiar de la Budapesta și de împăratul – rege de la Viena, Statutul Organic a consfințit autonomia Bisericii în raport cu statul și dreptul acesteia de a-și gestiona toate afacerile în mod liber¹⁵. Activismul său politic de după 1868 l-a adus în conflict cu laicii din Partidul Național Român, care au adoptat o politică pasivistă după 1868¹⁶.

Leb, Gabriel-Viorel Gârdan, Pavel Vesa, Bogdan Ivanov, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, pp. 5–91, 207–316.

¹³ Keith Hitchins, *Ortodoxie și Naționalitate*, pp. 286–287; Mircea-Gheorghe Abrudan, „O biografie culturală a sfântului mitropolit Andrei Baron de Șaguna”, în *Simpozion. Comunicările celui de al XXVI-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria (Giula, 12–13 noiembrie 2016)*, Giula, 2017, pp. 78–80; Idem, „Mitropolitul Andrei Șaguna și Clujul”, în *Tabor*, Anul V, Nr. 9/decembrie 2011, pp. 106–109.

¹⁴ Ediții recente ale statutului în: Mircea Păcurariu, Constantin Necula, Paul Brusanowski (coord.), *Mitropolitul Andrei Șaguna. Texte alese*, Editura Andreiana, Sibiu, 2010, pp. 195–226; Ioan-Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gârdan, Marius Eppel, Pavel Vesa, *Instituții Ecclesiastice. Compendiu de Legislație Bisericească (Secolul al XIX-lea)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, pp. 248–286.

¹⁵ Despre izvoarele, principiile și aplicarea Statutului Organic, vezi: Mircea-Gheorghe Abrudan, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția Pașoptistă și Marea Unire*, pp. 614–707; Paul Brusanowski, *Reforma constituțională din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850–1925*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, pp. 13–135.

¹⁶ Ioan cavalier de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane. Partea a II-a. Despre pasivitatea politică a românilor și urmările ei*, ediție îngrijită de Nicolae Josan, Editura Scriptorium, București, 2004, pp. 34–43.

În ultima parte a vieții s-a concentrat asupra operei sale teologice suferind un vizibil declin fizic presărat cu clipe de adâncă deznădejde, cauzată de dezbinarea națiunii și acțiunea denigratoare a unor contemporani¹⁷. A trecut la Domnul într-o zi de sâmbătă, la 16/28 iunie 1873, și a fost înmormântat la Rășinari cu o ceremonie simplă, așa cum ceruse în testament. Ultimele sale cuvinte au fost: „Cu mine e gata, Nicolae! Ce va vrea Dumnezeu. Toate sunt în ordine. Fiți pe pace, aveți-vă bine, nu vă sfădiți”¹⁸.

Nicolae Iorga scria undeva că un om moare cu adevărat atunci când este uitat, or Andrei Șaguna nu a fost niciodată uitat de ai săi. Chiar Iorga nota, în urma unei călătorii întreprinse prin Transilvania la începutul secolului XX, că „puține nume sunt așa de populare în Ardealul românesc ca a lui Șaguna. Chipul lui, cu ochii străbătători și larga barbă răsfirată, e în mintea tuturor și-n conștiința generală a intrat faptul că acest maiestuos bătrân a fost, de pe scaunul său de arhieru, un cârmuitor de oameni și un îndreptător al vremurilor, cărora nu li s-a supus, ca exemplele obișnuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povârnișul lor spre culmea lui.”¹⁹

În ședința din 21 iulie 2011, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât trecerea mitropolitului Andrei Șaguna în rândul sfinților români, prăznuirea sa fiind fixată în data de 30 noiembrie alături de Sfântul Apostol Andrei. Canonizarea mitropolitului a fost proclamată în catedrala mitropolitană din Sibiu, în ziua de 29 octombrie 2011, de către un impresionant sobor de ierarhi, preoți și diaconi, în

¹⁷ Nicolae Bocșan, „Andrei Șaguna. Inițiative, opinii, deziluzii (1867–1872)”, în Ioan Bolovan, Ovidiu Ghitta (coord), *Istoria ca datorie. Omagiu academicianului Ioan-Aurel Pop la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015, pp. 633–646.

¹⁸ Mircea Păcurariu, *O viață dăruită Bisericii și Neamului*, pp. 393–404. Vezi cuprinsul testamentului în Mircea Păcurariu, Constantin Necula, Paul Brusanowski (coord.), *Mitropolitul Andrei Șaguna. Texte alese*, pp. 186–195.

¹⁹ Mircea Păcurariu, *O viață dăruită Bisericii și Neamului*, p. 454.

frunte cu doi patriarhi: Teodoros al II-lea al Alexandriei și al întregii Africi și Daniel al Bisericii Ortodoxe Române²⁰.

Andrei Baron de Șaguna cofondator al Asociațiunii Astra

Manifestul imperial din 15 iulie 1859 a pus capăt regimului absolutist austriac și a anunțat înnoiri legislative și administrative în spirit liberal. Demiterea atotputernicului ministru al internelor, Alexander von Bach, în luna următoare, concesiile făcute protestanților, apoi convocarea, în martie 1860, a senatului imperial lărgit, ai cărui membri, invitați de suveran la Viena, trebuiau să facă propuneri privind bugetul statului și întrunirea unor foruri reprezentative provinciale, dispozițiile privind posibilitatea utilizării limbilor naționale în justiție, relaxarea cenzurii și publicarea Patentei imperiale din 20 octombrie 1860 marchează inaugurarea oficială a epocii liberale. Aceasta a durat până la încheierea pactului sau compromisului (Ausgleich) austro-ungar din 1867 și inaugurarea dublei monarhii prin încoronarea lui Franz Joseph ca rege al Ungariei, convocarea unui parlament separat de cel vienez la Budapesta și formarea unui cabinet maghiar de sine stătător în cursul anului 1868²¹.

Elitele române ale vremii au sesizat momentul oportun și au readus în discuție ideea mai veche a unei asociații erudite care să promoveze

²⁰ Amănunte despre trecerea în rândul sfinților a mitropolitului Andrei Șaguna, argumentele și tomosul de canonizare, slujba și acatistul Sfântului Ierarh Andrei, Mitropolitul Transilvaniei, vezi: Laurențiu Streza (coord), *Sfântul Ierarh Andrei Șaguna «Păstorul cel bun al Ardealului»*, Editura Andreiana, Sibiu, 2012.

²¹ Pe larg despre epoca absolutistă și apoi cea liberală austriacă, cuprinsă între 1850 și 1867, și efectele acesteia asupra Transilvaniei vezi: Helmut Rumpler, *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, în seria *Österreichische Geschichte 1804–1914*, Verlag Carl Ueberreuter, Wien, 2005, pp. 324–401; Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane/Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013, pp. 231–264; Simion Retegan, *Reconstrucția politică a Transilvaniei în anii 1861–1863*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.

cultura română. Trebuie amintit în acest sens că la sfârșitul secolului XVIII, Ioan Piuaru Molnar, primul medic oculist transilvănean, propusese crearea unei „Societăți a literaților din Sibiu” (1789), cu scopul publicării unui ziar românesc. Tot el întemeiease la Sibiu efemera „Societate filosofoască a neamului românesc în mare principatul Ardealului” (1795)²². Efortul a rămas în stare latentă până în 1852, când Avram Iancu și alți revoluționari români au colectat o sumă modestă pentru a întemeia o „academie”, dar nu au reușit să obțină aprobarea autorităților. La sfârșitul anului 1859, în cadrul unei întâlniri generale a clerului și intelectualilor în reședința lui Andrei Șaguna din Sibiu, planul a fost adus din nou în discuție²³.

Preluând impulsul venit de la Ioan Pușcariu, Ioan Rațiu, Atanasie Marienescu și Nicolae Popea, episcopul Andrei Șaguna și-a asumat răspunderea planului de acțiune și obținerea aprobării de la autoritățile civile. La 10 mai 1860 a prezentat o petiție guvernatorului Transilvaniei, Friedrich von Liechtenstein, în numele a 170 de „bărbați frunțași ai națiunii noastre” cerând permisiunea „ținerii unei adunări consultatoare aici la Sibiu” în scopul „înființării unei reuniuni, a cărei chemare să fie lățirea culturii populare și înaintarea literaturii cu puteri unite”²⁴. După două luni, pe 12 iulie, a primit un răspuns în care i se transmitea că nu se poate aproba constituirea unei întruniri asociative până nu se va depune un program și un proiect de statut al viitoarei asociații²⁵. În consecință, episcopul Andrei Șaguna le-a cerut lui George Barițiu, Timotei Cipariu și Ioan Pușcariu pregătirea unor proiecte de statut separate. El însuși a combinat propunerile într-un singur text, intitulat

²² Detalii la: Mircea Popa, *Ioan Piuaru Molnar*, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015.

²³ Keith Hitchins, *Ortodoxie și Naționalitate*, p. 289.

²⁴ *Andrei Șaguna către Locumtenența Transilvaniei*, Sibiu, 10 mai 1860 în Simion Retegan (coord), *Documente privind Mișcarea Națională a Românilor din Transilvania între 1849–1918, Vol. III*, Editura Academiei Române, București, 2006, doc. 43, pp. 61–62.

²⁵ *Friedrich von Lichtenstein către Andrei Șaguna*, Sibiu, 12 iulie 1860 în *Ibidem*, doc. 72, pp. 112–113.

„Statutele Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român și pentru înaintarea industriei și agriculturii”²⁶, pe care l-a supus spre aprobare Locumtenenței Transilvaniei în 6 decembrie 1860²⁷. Răspunsul a fost de această dată favorabil. La 22 ianuarie 1861 cancelaria aulică a Transilvaniei a fost de acord cu ținerea unei reuniuni pentru înființarea asociației, iar pe 31 ianuarie 1861, guvernatorul Liechtenstein a permis desfășurarea acesteia la Sibiu în scopul întocmirii și înaintării statutelor spre aprobare²⁸. Astfel, la 23 februarie 1861, prin intermediul „Telegrafului Român”, Andrei Șaguna a adresat tuturor celor care semnasera petiția din 10 mai 1860 o invitație de a participa la o adunare în Sibiu în vederea definitivării statutelor și expedierii lor spre aprobare²⁹. Întrunirea a avut loc între 9 și 12 martie 1861 în clădirea Seminarului teologic-pedagogic și a elaborat statutul definitiv al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”. Adunarea a fost deschisă cu o cuvântare a lui Șaguna, la finalul căreia ierarhul se angaja să sprijine „scopul asociațiunii noastre, încât va sta în puterile mele, căci aci voi fi norocos a auzi sunetele cele dulci ale limbii mele materne, care de străini nu s-au învrednicit de atențiune, însă acelea cu atât mai scumpe sunt inimii mele!”³⁰.

Important de subliniat este faptul că însuși conceptul de „asociațiune” al Astrei este șagunian! În timp ce George Barițiu și Ioan Pușcariu au propus în proiectele lor ca noul așezământ să se intituleze „reuniune”, iar Timotei Cipariu a optat pentru termenul de „societate”, episcopul

²⁶ Varianta în limba română se păstrează la Biblioteca Astra din Sibiu și a fost publicată de Mihai Sofronie. A se vedea: Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană (Astra)*, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, Constanța, 2001, pp. 85–89. Document reprodus în anexa nr. 1.

²⁷ *Andrei Șaguna către Locumtenența Transilvaniei*, Sibiu, 6 decembrie 1860, în Simion Retegan (coord), *Documente privind Mișcarea Națională a Românilor din Transilvania*, doc. 180, p. 331.

²⁸ *Guvernatorul Liechtenstein către Andrei Șaguna*, Sibiu, 31 ianuarie 1861, în *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Tipografia diecezană, Sibiu, 1862, pp. 16–17.

²⁹ *Telegraful Român*, Anul IX, Nr. 8, Sibiu, 23 februarie 1861, p. 29.

³⁰ „Cuvântarea Exc. Sale Eppului Șaguna”, în *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, p. 48. Alocuțiune reprodusă în anexa nr. 2.

Andrei Șaguna a lansat un termen nou și anume cel de „asociațiune”, ce reprezenta în concepția sa un orizont mult mai larg, atât cultural, cât și economic, întrucât ierarhul milita pentru întărirea clasei de mijloc. Păstrând coordonatele tradiției șaguniene acest venerabil așezământ cultural desființat în 1948 și-a reluat activitatea în 1990 tot sub denumirea de „Asociațiunea Astra”³¹.

Sedințele adunării dintre 9 și 12 martie au fost prezidate de Andrei Șaguna, dezbaterile principale fiind duse pe marginea definitivării statutului asociației, discutat și votat paragraf cu paragraf, pe baza celor patru proiecte întocmite de Șaguna, Barițiu, Cipariu și Pușcariu. Primele articole ale statutului adoptat precizau că în cadrul asociației disputele religioase și politice erau interzise, scopul declarat al acesteia fiind: „înaintarea literaturii române și a culturii poporului român în deosebitele ramuri, prin studiul, elaborarea și editarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferite specialități de știință și artă și alte asemenea”³². Asociația își stabilea sediul la Sibiu și adopta limba română ca limbă oficială. La sfârșitul adunării episcopul a mulțumit tuturor pentru participare, arătând că prin conferința aceasta a încetat obligația luată asupra-și în petiția din 10 mai 1860 și i-a invitat pe participanți să dispună asupra parcursului viitor. George Barițiu i-a mulțumit în numele participanților „pentru ostenele și sacrificiile ce ați făcut în cauza națiunii”, rugându-l să se ocupe în continuare de problemele asociației până la deplina ei constituire³³. Șaguna a acceptat propunerea, a tradus în limba germană statutul și l-a înaintat Locumtenenței Transilvaniei la 28 martie 1861, împăratul sancționând oficial, la 6 septembrie 1861, înființarea societății³⁴.

Primind aprobarea imperială, episcopul Andrei a convocat prima adunare generală a Asociațiunii la Sibiu pe 23 octombrie/4 noiembrie

³¹ Mihai Sofronie, „Termenul de «Asociațiune», un concept șagunian”, în Dumitru Acu, Elena Macavei, Cătălina Gruian (coord), *Bicentenarul nașterii Mitropolitului Andrei Șaguna. Lucrările celei de a 103-a Adunare Generală a Asociațiunii Astra*, Editura Asociațiunii Astra, Sibiu, 2010, pp. 49–50.

³² *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, p. 25.

³³ *Ibidem*, p. 36.

³⁴ Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană*, p. 66.

1861³⁵. În fața a peste 200 de participanți la adunarea de constituire a Asociațiunii, Șaguna a ținut o cuvântare în care își exprima încrederea în succesul viitor al asociației al cărei scop era unul nobil, frumos și unic în felul său: „înaintarea literaturii române și a culturii populare în deosebite ramuri prin studiu, prin elaborarea și edarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte”³⁶. Alocuțiunii arhierelui i-a răspuns canonicul blăjean Timotei Cipariu, care a reliefat lupta seculară a națiunii române din Ardeal pentru păstrarea identității românești, încheind cu o mulțumire adresată lui Șaguna pentru activitatea depusă în favoarea Asociațiunii: „Să urăm, domni și frați! și acelui mare bărbat al națiunii, carele de la început cu căldură a cuprins la sânu-și și fără preget a condus până în momentul de acum ideea acestei asociațiuni, care astăzi din idee trece în realitate. Să-i urăm din inimă călduroasă, cu sinceritate nefățarnică și cu răsunet străbătătoriu, ca cel ce l-a înălțat la această mare treaptă, să-i insuflă purtarea de grijă părintească pentru națiunea română, nu numai în cele sfinte și dumnezeiești, ci și în cele ce se țin de bunăstarea unui popor demn de o soartă mai bună (...) să-i urăm zile fericite în mijlocul națiunii ajunse la fericire, zile multe și împreunate cu neîncetată mulțămă din partea acestei națiuni bune și tânăr simțitoare, cerând și rugându-ne ca și de aici înainte să binevoiască a cuprinde și a adăposti, a ajuta și a sprijini această tânără societate, pe care o a iubit și o a ocrotit de la leagăn până în momentul de față. Să trăiți Excelența Voastră!”³⁷ Prima zi a adunării s-a încheiat cu înscrierea membrilor, episcopul Andrei Șaguna fiind rugat să prezideze în continuare adunarea până la alegeri.

A doua zi s-a dat citire membrilor înscriși, precizându-se cuantumul sumelor donate de fiecare și constituirea unui fond de 5600 de florini.

³⁵ Andrei Șaguna, *Conchiamare la Asociațiunea transilvană*, Sibiu, 29 septembrie/ 11 octombrie 1861, în *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, p. 80.

³⁶ „Cuvântarea Excelenței Sale Episcopul Andrei Baron de Șaguna”, 23 octombrie 1861, în *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, pp. 81–85. Vezi anexa nr. 3.

³⁷ „Cuvântarea canonicului Timotei Cipariu”, în *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, p. 90.

Actele de întemeiere arată că asociațiunea a avut 9 „membri fondatori” (mitropolitul greco-catolic Alexandru Șterca Șuluțiu, episcopul ortodox Andrei Șaguna, Andrei Mocioni, capitulul gre. cat. din Blaj, Lazăr Pipoșiu, Nicolae Popea, Nicolae Șandor, Ioan Visia și Ioan Pinciu) și 203 „membri ordinari”³⁸. După aceea episcopul Andrei a declarat asociațiunea constituită și s-a trecut la alegerea, prin vot secret, a conducerii asociației. Președinte a fost ales Andrei Șaguna, cu 75 de voturi din 125 de alegători, vicepreședinte Timotei Cipariu, secretar George Barițiu, casier Antoniu Bechnițiu, controlor Ioan Pinciu, arhivar și bibliotecar Visarion Roman. Totodată s-a ales un comitet permanent alcătuit din 12 membri. În a treia zi de dezbateri au fost aleși o serie de membri onorari (Aron Florian, Simion Bărnuțiu, Damaschin Bojincă, Constantin Hurmuzaki, August Treboniu Laurian, Ioan Maiorescu, Alexandru Papiu Ilarian, Aron Pumnul, Zenovie Constantin Pop, Neofit și Filaret Scriban și alții), recrutați dintre cărturarii români și de alte naționalități din țări diferite. După aceea, George Barițiu a prezentat mai multe propuneri privitoare la activitatea viitoare a asociațiunii: tipărirea de manuale școlare, editarea unui compendiu de istorie a Transilvaniei, întocmirea unor lucrări cu profil economic, studierea artei populare, încurajarea apiculturii. În a patra zi, adunarea a stabilit sigiliul, ce cuprindea titlul asociației și efigia Minervei, zeița înțelepciunii, artelor frumoase și elocinței, și a decis acordarea a 10 burse unor studenți merituosi³⁹. Episcopul Andrei a oferit o cameră în incinta Institutului teologic-pedagogic pentru cancelaria, arhiva și biblioteca asociației, apoi a rostit un cuvânt de încheiere cu îndemnul: „ne-am adunat în caritate, ne despărțim în caritate. Dea Dumnezeu ca până la capătul veacului să fie tot așa. Să ne mai întâlnim la masa mamei noastre comune, să ne îndulcim de limba, naționalitatea și de toate câte sunt ale românului. Luați seama, în ce momente și în care epocă viețuim. Popoarele mai-nainte au putut trăi fără literatură, iar astăzi așa

³⁸ Lista membrilor și suma cu care au contribuit la constituirea asociațiunii în: *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, pp. 54–62.

³⁹ Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană*, pp. 68–69.

ceva este curat peste puțină. Feudalismul aristocratic s-a delăturat prin dezvoltarea puterii morale și cunoașterea legilor firești, a pășit în locul aceluia egalitatea de drepturi și egala îndreptățire, să nu uităm încă, că puterea minții și a geniului, științele și artele sunt, care în zilele noastre dau popoarelor tăria și le asigură viitorul”⁴⁰.

Contribuția episcopului Andrei Baron de Șaguna la întemeierea Asociațiunii Astra a fost, așa cum am arătat, una esențială. Este meritul său de a fi ascultat și preluat impulsurile venite de la mai tinerii Ioan Pușcariu, Ioan Rațiu, Nicolae Popea și George Barițiu și apoi de fi parcurs cu atenție și răbdare calea legală în scopul obținerii aprobărilor necesare din partea autorităților civile, regionale (locumtenență și guvernator) și centrale (cancelaria aulică transilvăneană și împăratul de la Viena) ale Imperiului austriac. Înființată pe baza legislației austriece și a propriilor statute, Astra a devenit cea mai solidă și traică asociație culturală românească din Transilvania care a avut un aport fundamental în propășirea și cultivarea identității românești până în momentul instaurării comunismului în 1948.

Activitatea lui Andrei Baron de Șaguna în calitate de președinte al Asociațiunii Astra

Ca președinte al Astrei, Andrei Șaguna a participat la ședințele comitetului central și a condus trei adunări generale. După adunarea de constituire, primul obiectiv a fost organizarea sediului, procurarea mobilierului corespunzător și cumpărarea unei case de valori pentru păstrarea actelor valoroase și a banilor. Totodată, la insistența lui Șaguna, s-au expediat adrese guvernului și împăratului pentru confirmarea în funcții a președintelui și a vicepreședintelui Asociațiunii. Următorul pas l-a reprezentat organizarea unei licitații, câștigată de tipografia diecezană, pentru tipărirea actelor Asociațiunii. Încă din primele luni de funcționare s-au pus bazele bibliotecii Astrei prin

⁴⁰ *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii*, pp. 79–80.

donății și achiziții, primul bibliotecar, Visarion Roman, ocupându-se de organizarea și catalogarea cărților. Adunarea Generală de la Brașov a aprobat, în iulie 1862, o sută de florini pentru cumpărarea de cărți până la sfârșitul anului. Trei luni mai târziu, în ședința comitetului din 4 noiembrie 1862, episcopul Șaguna l-a desemnat pe canonicul Cipariu în fruntea comisiei pentru alegerea cărților bibliotecii. În scopul sporirii fondului bibliofil, Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, comitetul Asociațiunii și cele două consistorii bisericești de la Sibiu și Blaj s-au adresat guvernului cu rugămintea de anulare a interdicției importului de cărți din Principatele Române Unite. Doleanțele românești au fost ascultate, împăratul anulând prohibiția importului de cărți românești pe tot cuprinsul imperiului printr-o dispoziție emisă în 18 ianuarie 1863, comunicată guvernului Transilvaniei și episcopului Andrei Șaguna în 3 martie 1863⁴¹.

Un deziderat important al comitetului a fost creșterea numărului membrilor Asociațiunii și a veniturilor acesteia. Astfel, de la cei 212 membri care au constituit Astra în 1861, în anul următor s-a ajuns la 555: 17 fondatori, 27 onorari și 511 ordinari (clerici, dascăli, avocați, medici, funcționari, negustori, publiciști, proprietari și țărani)⁴². Această creștere spectaculoasă nu trebuie să mire, ea se justifică prin efervescența culturală și asociativă care-i cuprinsese pe toți românii din întreaga monarhie dunăreană odată cu dezghețul politic generat de prăbușirea neoabsolutismului. În acel context au luat naștere o mulțime de asociații și reuniuni culturale ale seniorilor și tineretului român,

⁴¹ Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană*, pp. 72–73.

⁴² *Ibidem*, p. 72. Un studiu prosopografic asupra originii sociale a fondatorilor și primilor membri ai Astrei vezi la Vlad Popovici, „Prosopografia membrilor Astrei – o necesitate istorică și un atelier de cercetare”, în Mircea-Cristian Ghenghea, Iulian Pruteanu-Isăcescu (coord.), *Astra și românii. Memorie istorică și realități contemporane*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015, pp. 51–64; Idem, „Fondatorii Astrei. Studiu prosopografic”, în Liviu Maior, Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan (coord.), *Asociaționism și naționalism cultural în secolele XIX–XX*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2011, pp. 151–160.

care vor anima viața intelectuală a românilor din Transilvania, Banat, Bucovina și Ungaria până la Primul Război Mondial și la Marea Unire⁴³.

La un an de la înființarea Astei, evenimentul cel mai important organizat de Asociațiune a fost adunarea generală de la Brașov, desfășurată între 16/28–18/30 iulie 1862, când a fost organizată și o expoziție de produse meșteșugărești și obiecte de artă populară românească la care au participat peste 800 de persoane. Participarea atât de masivă i se datorează în mare măsură episcopului, care a trimis protopopilor și preoșimii din întreaga eparhie a Ardealului – alcătuită în acea vreme din 44 de protopopiate, 1118 parohii, 1000 de preoți și 630.000 de credincioși⁴⁴ – o circulară, la 3 mai 1862, prin care le-a cerut tuturor „să conlucre prin puterea cuvântului și prin exemplu propriu, ca din poporul nostru să iee cât se poate mai mulți parte la acea expozițiune prin produsele și manufacturile, ce ei, sau familiile lor, au produs prin propriile lor mâini”⁴⁵. Gazetele epocii prezintă întrunirea ca pe o adevărată sărbătoare națională care a impresionat prin varietatea portului popular românesc din toate zonele. Totodată este consemnat faptul că dintre toți liderii bisericești, culturali, politici și ai mișcării naționale românești din Transilvania, episcopul Andrei Șaguna s-a bucurat de cea mai mare simpatie din partea celor prezenți. Înainte de a intra în Brașov, ierarhul a fost întâmpinat de sute de călăreți și numeroase trăsură, iar după ce s-a instalat în hotel a ieșit la o fereastră și a mulțumit entuziastei adunări. În seara acelei zile memorabile Șaguna a fost cinstit din nou printr-un „conduct cu torțe și muzică militară” care s-a deplasat la hotelul unde era cazat și l-a ovaționat, iar în răs-

⁴³ Detalii la Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia Habsburgică 1860–1918*, seria *Bibliotheca Musei Napocensis*, vol. XVII, Editura Gedo, Cluj-Napoca, 1998.

⁴⁴ Despre organizarea Eparhiei ortodoxe a Ardealului în vremea lui Șaguna vezi: Mircea-Gheorghe Abrudan, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția Pașoptistă și Marea Unire*, pp. 483–498.

⁴⁵ Andrei Șaguna către protopopi, administratori protopopești și preoșimea eparhială, Sibiu, 3 mai 1862, în Gheorghe Tulbure, *Mitropolitul Șaguna. Opera literară, scrisori pastorale, circulări școlare, diverse*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1938, p. 319. Circulară reprodușă integral în anexa nr. 4.

punsul dat de arhiereu toți cei prezenți au fost îndemnați să trăiască în „frățietate cu conlocuitorii” de alt neam⁴⁶.

Cu ocazia deschiderii adunării generale episcopul a vorbit despre însemnătatea limbii și a culturii naționale, declarând că poporul român „nimic mai mult și mai puțin nu dorește, decât aceea ca să rămână în viața sa națională, adică în viața limbii sale și prin aceea ca prin mijlocul cel mai sigur să întemeieze și să lățească cultura și prosperitatea națională și patriotică”. În continuare, a menționat că se simțea „de trei ori fericit” pentru că a contribuit la înființarea Astrei căreia îi dorea ca în viitorul apropiat să își poată vedea ostenele sale încoronate cu succesul dorit⁴⁷. În ședințele acestei adunări au fost citite disertații pe marginea ortografiei limbii române și a istoriei românilor de către George Barițiu, Gavriil Munteanu, Timotei Cipaiu și Ioan Pușcariu, au fost premiate poeziile lui Andrei Mureșanu (autorul imnului național „Deșteaptă-te române”) cu 50 de florini, au fost acordate burse în valoare de 1500 de florini pentru studenți și s-au înființat trei secții: de filologie, condusă de Timotei Cipariu, de istorie, condusă de George Barițiu, și de științe fizico-naturale, condusă de medicul Pavel Vasici. Abia peste patru decenii se vor adăuga alte două secții: școlară și economică⁴⁸. Referitor la acordarea bursei, episcopul Șaguna a comentat cu umor propunerea de sprijinire numai a studenților de la drept, întrebându-i retoric pe membrii adunării de ce să nu primească stipendii și studenții teologi. „Nu facem și noi parte din națiune? Statutele Asociațiunii nu opresc aceasta deloc. Așadară eu propun ca banii destinați pentru stipendii să se întrebuinteze în ajutoare pentru studenții de la toate facultățile”. Propunerea președintelui a fost aprobată de adunare, care a lărgit apoi domeniile finanțabile prin burse și zona meseriilor, a agriculturii și a artei stenografice⁴⁹.

⁴⁶ Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană*, p. 73.

⁴⁷ Vezi alocuțiunea lui Șaguna în anexa nr. 5.

⁴⁸ Mircea Păcurariu, *O viață dăruită Bisericii și Neamului*, pp. 323–325.

⁴⁹ Ioan Lupaș, „Înființarea Asociațiunii și conducătorii ei”, în *Transilvania*, Anul 42, nr. 4 jubiliar, iulie-august 1911, p. 334.

În ședința din 17 iulie 1862, adunarea astristă brașoveană a luat o decizie foarte importantă în ceea ce privește ortografia etimologică a comisiei filologice din 2 octombrie 1860, hotărând uniformizarea scrierii românești cu „litere străbune latine”, episcopul înștiințându-și protopopii, preoții, profesorii gimnaziali și învățătorii școlilor elementare și capitale, printr-o circulară emisă în 6 octombrie 1862, cu privire la decizia Asociațiunii și rugându-i „ca în viitor să se țină de ortografia” comisiei pomenite și să implementeze scrierea cu „litere latine”⁵⁰. La sfârșitul adunării generale de la Brașov, mitropolitul unit Alexandru Sterca Șuluțiu i-a mulțumit președintelui Andrei Șaguna pentru felul în care a condus lucrările Astrei, iar participanții s-au despărțit cu bucurie și încredere în viitorul Asociațiunii, deoarece, observa Șaguna, existența ei „nu numai nu este periclitată din nicio parte, ci e asigurată din toate părțile prin unirea, armonia, simpatia și concursul tuturor românilor”⁵¹.

Andrei Șaguna a recunoscut eforturile brașovenilor în organizarea cu succes a celei de a doua adunări generale a Asociațiunii, la câteva zile după finalizarea lucrărilor acesteia adresându-le brașovenilor o epistolă în care le mulțumea pentru „ospitalitatea cea mai amicabile, cu care ați îmbrățișat pe toți membrii tinerei noastre asociațiuni”, catalogând orașul de sub Tâmpa drept „floarea româniei austriece, ai cărei locuitori români au de deviză propășirea și luminarea” Episcopul era fericit să constate că „bastionul Ortodoxiei transilvănene”, Brașovul, a izbutit să-i însuflețească pe toți cei 800 de participanți la expoziția Asociațiunii, „a cărei rezultat ieși peste toată așteptarea”, fapt care-i făcuse pe români să se mândrească și aflate „ecou în toate unghiurile monarhiei austriece locuite de români. Satisfacția sa era cu atât mai mare, cu cât martori ai acestui succes nu erau doar românii, ci și „străinii, care se uimără de înfățișarea” varietății „productelor ieșite

⁵⁰ Andrei Șaguna către protopopi, preoțimea eparhială, profesori și învățători, Sibiu, 6 octombrie 1862, în Gheorghe Tulbure, *Mitropolitul Șaguna*, pp. 329–330. Circulară reprodusă integral în anexa nr. 6.

⁵¹ Ioan Lupaș, „Înființarea Asociațiunii și conducătorii ei”, p. 334.

din mâini românești”⁵². Trebuie sesizată importanța pe care episcopul Șaguna o acorda creșterii demnității națiunii române în ochii celorlalte naționalități ale Transilvaniei spre care acestea priveau cu aere de superioritate.

Un eveniment de o asemenea amploare nu s-a putut derula fără supravegherea poliției secrete austriece. La 1 august 1862, comisarul brașovean Kusmanek i-a trimis superiorului său de la Sibiu, Rudolf Neidhart, sinteza referitoare la desfășurarea adunării Astrei și a expoziției românești de la Brașov. A doua zi, comisarul șef Neidhart a raportat mai departe centralei poliției de la Viena și ministrului poliției Carl Baron de Mecséry rezumatul expunerii subordonatului său brașovean, atașând scrisorii o copie a respectivului raport. Rapoartele semnalează faptul că lucrările celei de a doua adunări ale Astrei s-au desfășurat conform legii și statutelor asociației în clădirea gimnaziului românesc sub conducerea episcopului Andrei Șaguna. La dezbateri a luat parte „foarte multă lume”, iar discuțiile nu au atins chestiuni de natură politică sau religioasă. În asociație, care „număra deja 550 de membri la sfârșitul anului trecut”, s-au înscris „până acum mai mult de 120 de membri și se crede că numărul membrilor săi în cel mult un an va crește la 1000 de membri”. În a doua parte a raportului său, comisarul Kusmanek enumera numele „membrilor onorari din țară și din străinătate”, precizând că pentru cooptarea celor din Principatele Române Unite, asociația va cere permisiunea guvernului⁵³.

După adunarea brașoveană interesul față de Asociațiune a scăzut, declinul acesteia durând un deceniu și fiind vizibilă atât în slaba frecvență a adunărilor generale de la Blaj (1863), Hațeg (1864), Abrud (1865) și Alba Iulia (1866), cât mai ales în scăderea numărului membrilor de la peste 750 în 1862 la 203 în 1866. Istoriografia a explicat

⁵² Andrei Șaguna către brașoveni, Sibiu, 26 iulie 1862 în Laurențiu Streza, Vasile Oltean, *Mitropolitul Andrei Șaguna în documentele din Șcheii Brașovului vol. IV*, Editura Andreiana, Sibiu, 2010, pp. 238–240. Vezi anexa nr. 7.

⁵³ *Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Inneres, Oberste Polizeibehörde, Präs. II.*, Nr. 1308/1862. Rapoartele sunt reproduse în anexa nr. 8.

acest reflux prin implicarea elitelor românești în luptele politice din jurul dietei de la Sibiu (1864–1865), a senatului imperial lărgit și instaurarea dualismului austro-ungar în 1867⁵⁴. Andrei Șaguna însuși nu a putut lua parte la adunările generale de la Blaj, Hațeg și Abrud tocmai datorită angrenării sale totale în mișcarea națională românească și în problemele bisericești, precum și din cauza unor probleme de sănătate care începuseră să se manifeste încă din anul 1864. Cu toate acestea ierarhul, președinte al Asociațiunii, a sesizat starea nefavorabilă a lucrurilor și l-a îndemnat pe George Barițiu, într-o convorbire purtată la Brașov în vara anului 1864, „să nu lăsăm domnule Barițiu ca să apuie asociațiunea noastră, să o susținem cu toate brațele, încât dacă s-ar întâmpla să pierdem toate celelalte drepturi la care năzuim, să rămânem cel puțin cu acest mijloc comun de cultură a limbii și a spiritelor. Zelul nostru pentru asociațiune să nu scadă”⁵⁵. Îndemnul său rămâne unul actual!

La cea de a patra adunare generală de la Hațeg din 20 iulie 1864, chiar și în lipsă, membrii adunării i-au reînnoit episcopului Andrei Șaguna mandatul de președinte al Asociațiunii pentru încă trei ani, Timotei Cipariu și George Barițiu fiind de asemenea reconfirmați în funcțiile de vicepreședinte și respectiv de prim secretar⁵⁶. În ciuda multiplelor probleme de natură politică și bisericească care-l solicitau din plin în acel moment, Andrei Șaguna nu a avut de gând nicio clipă să renunțe la conducerea Astei, după cum reiese din ședința lunară a comitetului asociațiunii din 4 octombrie 1864. Atunci ierarhul declarase cu responsabilitate și onestitate: „Ne-am adunat iarăși în ședința lunară după voia membrilor Asociațiunei transilvane, recunosc, că chemarea noastră e grea, căci grele sunt și împrejurările timpului, și deși fiind ocupat cu multe alte lucruri oficioase și trebuind a absenta adeseori de acasă, iarăși în afaceri momentoase aș fi dorit ca această sarcină să cadă asupra altuia, totuși sunt aplecat a-mi supune umerii, încă pre

⁵⁴ Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană*, p. 75.

⁵⁵ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei: pre două sute de ani din urmă*, vol. III, Tipografia W. Krafft, Sibiu, 1891, p. 261.

⁵⁶ Mircea Păcurariu, *O viață dăruită Bisericii și Neamului*, p. 325.

un timp acestei sarcini și răspund voinței membrilor Asociațiunii; însă atunci când nu voi mai putea nici decât purta această sarcină, atunci mă voi ruga să fiu absolvit; doresc într-aceea sănătate și bună coînțelegere între noi și pe viitor”⁵⁷.

Cea de a șasea adunarea generală a Asociațiunii, derulată la Alba Iulia între 28 și 29 august 1866 în prezența a doar 44 de membri, a fost ultima prezidată de mitropolitul Andrei Șaguna în calitate de președinte. La lucrările acesteia a asistat și Mihai Eminescu, care a putut audia cuvântul educativ al ierarhului referitor la valoarea morală și socială a muncii: „fără muncă pricepută și stăruitoare nu poate înainta cultura unui popor, nici onoarea și aprecierea lui în societatea civilă”. Ierarhul surprinde prin vastele lui lecturi, citând și croindu-și argumentele pe baza unor teze ale profesorului Édouard René de Laboulaye de la „Collège de France” din Paris. În expozeul său mitropolitul demonstra că „munca este onoarea și reputațiunea cea mai mare a omului”, iar românul „are lipsă de povățuire cum să-și facă munca sa”, de unde reiese preocuparea sa pentru ridicarea nivelului de trai și al productivității muncii păstoriților săi⁵⁸. Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna nu rostea vorbe deșarte, nici nu era fățarnic, pentru că toate realizările sale dau mărturie până astăzi despre felul în care a pus în practică aceste cugetări, mereu actuale. În ciuda statutelor Astrei, în culisele acestei adunări s-au discutat chestiuni de natură politică, care au generat o ruptură vizibilă în mișcarea națională românească, divizată de acum înainte vreme de trei decenii în două curente diferite: activism și pasivism. Coagulați în jurul lui Șaguna, activiștii au promovat menținerea

⁵⁷ „De la Asociațiunea noastră”, în *Gazeta Transilvaniei*, Anul XXVII, Nr. 79, Brașov, 4/16 octombrie 1864, p. 317.

⁵⁸ „Cuvântul de deschidere al Excelenței Sale părintelui mitropolit, președinte Andrei Baron de Șaguna”, în *Protocol despre a șasea Adunare generală, ce Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român a ținut la Alba Iulia în anul 1866, sub prezidiul Exelenței Sale Domnului Președinte al Asociațiunei, Arhiepiscop și Metropolit Andrei Bar. de Șaguna*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1866, pp. 18–24. Cuvântarea mitropolitului Șaguna este reprodușă integral în anexa nr. 9.

românilor pe o poziție constituțională neechivocă, acceptarea dualismului și participarea la bălăia politică din cadrul alegerilor parlamentare și apoi în parlamentul de la Budapesta. Strânși în jurul lui George Barițiu și a lui Ioan Rațiu, ambii uniți și sprijiniți de ierarhia greco-catolică, dar și de majoritatea intelectualilor laici, pasiviștii au dorit, într-o primă fază, înlăturarea lui Șaguna din fruntea mișcării naționale și adoptarea unei poziții românești radicale care să prezinte împăratului doleanțele românilor în ceea ce privea nerecunoașterea noului curs politic reprezentat de regimul dualist. Refuzul lui Șaguna de a adopta planul Barițiu – Rațiu, ierarhul era sigur că împăratul nu va primi o delegație oficială, rezultatul fiind diminuarea și mai mult a pozițiilor românești la Curte, și încăpățânarea sa de a se păstra calea constituțională și unitatea mișcării naționale au dus în cele din urmă, între toamna anului 1866 și primăvara lui 1867, la o separare clară între activiști și pasiviști, cele două tabere derulând o polemică acerbă prin organele de presă românești. Dușmanii lui Andrei Șaguna au desfășurat în această perioadă o campanie sistematică de discreditare a lui în ochii națiunii pe motiv că ar fi trădat cauza națională și nu s-au eschivat chiar în a-l acuza, în mod fals, că ar fi luat mită de la guvernul ungar. La 31 decembrie 1866, Ioan Rațiu, purtând 37 de plenipotențe semnate de 1493 de persoane, a fost primit în audiență particulară de împărat și nu cum ar fi dorit el, ca purtător de cuvânt autorizat al națiunii române. Cancelaria transilvană i-a recomandat împăratului ca petiția sa să fie respinsă, întrucât nici el și nici unul dintre semnatari nu era autorizat să reprezinte națiunea român, doar cei doi mitropoliți având dreptul să vină în fața tronului ca „organe ale națiunii române”. Franz Joseph a fost de aceeași părere, iar memoriul lui Rațiu a rămas fără răspuns⁵⁹. Evenimentele ulterioare s-au petrecut rapid, constituția Ungariei a fost restaurată, dieta ardeleană a proclamat uniunea cu Ungaria, iar ceremonia de încoronare a lui Franz Joseph ca rege al Ungariei, la Buda în 8 iunie 1867, a pecetluit noul regim dualist.

⁵⁹ Keith Hitchins, *Ortodoxie și Naționalitate*, pp. 190–195.

În acest context politic nou, a avut loc adunarea generală a Asociațiunii de la Cluj dintre 26 și 28 august 1867⁶⁰. Pasiviștii au mers la Cluj dintru început cu hotărârea de a-l pedepsi pe Șaguna pentru refuzul său de a sprijini misiunea lui Rațiu la Viena și pentru imputata complicitate la unirea Transilvaniei cu Ungaria și nașterea dualismului, dorind să-l înlăture de la conducerea Astrei, care ar fi trebuit, în opinia lor, să joace și un rol politic. În implementarea țelului lor le-a fost de ajutor și absența de la ședințele adunării atât a președintelui Andrei Șaguna, din motive de sănătate, cât și a vicepreședintelui Timotei Cipariu, aflat la București cu ocazia inaugurării „Societății Literare Române”, redenumită ulterior Academia Română. În lipsa lor, lucrările adunării au fost prezidate de Iacob Bologa. Astfel, profitând de expirarea mandatului de trei ani al conducerii Asociațiunii, precum și de absența lui Șaguna de la lucrări, adunarea l-a ales președinte al Astrei pe juristul Vasile Ladislau Pop (cu 73 de voturi din 82 de membri prezenți), greco-catolic, care promisese că după ce va fi votat va demisiona în favoarea lui Timotei Cipariu, însă la insistențele lui Ioan Rațiu s-a răzgândit. Tot atunci a fost ales vicepreședinte preotul Ioan Hannia, profesor la institutul teologic-pedagogic ortodox de la Sibiu. La banchetul care a urmat alegerii s-au făcut mai multe toasturi, însă numele mitropolitului Andrei Șaguna și serviciile sale imense aduse asociațiunii au fost complet trecute cu vederea⁶¹. Așa cum pertinent a punctat profesorul Mihai Sofronie, „în acel moment patimile învingeau meritele, iar Șaguna își înceta activitatea în cadrul Asociațiunii transilvane Astra”⁶². Impunerea unui mirean în postul de președinte al Astrei în august 1867 nu marca altceva decât un prim succes răsunător al intelectualității

⁶⁰ Despre desfășurarea lucrărilor Astrei de la Cluj vezi protocolul adunării publicat în *Transilvania. Foaia Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Anul I, Nr. 1, Brașov, 1 ianuarie 1868, pp. 1–5; Nr. 2, 10 ianuarie 1868, pp. 17–23; Nr. 3, 20 ianuarie 1868, pp. 33–39; Nr. 4, 1 februarie 1868, pp. 49–55.

⁶¹ Keith Hitchins, *Ortodoxie și Naționalitate*, p. 196; Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană*, pp. 78–79.

⁶² Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană*, p. 79.

laice nu numai de a-l pedepsi pe Șaguna, ci și pentru a-i înlătura pe ierarhi din fruntea conducerii națiunii.

Unul dintre cei mai fideli amici ai mitropolitului Andrei Șaguna, nota în memoriile sale că alegerile adunării de la Cluj, soldate cu înlăturarea ierarhului de la conducerea Astrei, l-au afectat profund pe mitropolit care s-a simțit realmente „părăsit” de ai săi: „Mitropolitul Șaguna văzându-se acum părăsit de națiunea cea ingrată nu numai de pe teritoriul politic, dar și de pe cel literar, s-a retras în ostracismul său între marginile sferei bisericești, ca cel puțin pe aceasta să o mântuie, pe cât îi va sta în putință, de pericolele ce o amenințau”⁶³.

Aportul mitropolitului Andrei Șaguna la înființarea și conducerea Astrei în primul ei deceniu de funcționare a fost unanim apreciat de contemporani și de urmași. În acest sens, reține atenția un fragment din discursul președintelui Andrei Bârseanu, rostit în cadrul adunării generale de la Sibiu din 12 octombrie 1909: „Un bărbat providențial a fost Șaguna pentru Asociația noastră, căruia avem a-i mulțami o parte însemnată din înfăptuirea ei, îndrumările cele mai prețioase pentru viitorul ei... Cuvine-se deci, să-i fim în veci recunoscători, cuvine-se ca figura lui bărbătească să o avem pururea înaintea ochilor noștri sufletești, iar învățăturile lui înțelepte să le avem totdeauna de îndreptar în lucrările Asociației noastre.”⁶⁴

În loc de concluzii

Recunoștința față de înaintași face casă bună cu responsabilitatea față de urmași, căroră să ne străduim să le transmitem valorile perene ale națiunii române! Astfel îl vom cinsti cu adevărat și pe nemuritorul Șaguna, care ne inspiră și ne îndeamnă la fel ca pe cei din epoca sa:

⁶³ Ioan cavalier de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, ediția a 2-a îngrijită și adăugită de Vasile Iuga de Săliște, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2006, p. 193.

⁶⁴ Mircea Păcurariu, *O viață dăruită Bisericii și Neamului*, p. 326.

Să fim demni indiferent de greutatea vremurilor! Să fim activi pe toate câmpurile și în toate domeniile culturii, artelor și științelor, dar să o facem cu responsabilitate și seriozitate! Să înnoim și să ne străduim să întinerim mereu Asociațiunea Astra prin cooptarea de membri noi și tineri cu preocupări culturale și intelectuale serioase! Să cultivăm pacea și fraternitatea, să ne avem bine unii cu alții, să nu ne sfădim! Așa să ne ajute Dumnezeu!

Anexă documentară

Anexa nr. 1⁶⁵

Statutele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român și pentru înaintarea industriei și agriculturii

§1

„Scopul asociațiunii este a înainta literatura română și cultura poporului, patriotică, industria și agricultura prin studiu și elaborarea unor asemenea opuri [lucrări n.n.], precum și prin publicarea lor prin tipar.

§2

Prin această năzuință curat științifică este oprit oricărui membru convorbirea despre lucruri religioase și politice precum și stârnirea acelor.

§3

Spre atingerea scopului asociațiunii vor servi ca mijloace:

- 1) Adunări de manuscrise și alte opuri de cuprins istoric, arheologic, filologic, industrial și economic.*
- 2) Tipărirea scriptelor înaintătorie de scopul asociațiunii.*
- 3) Sprijinirea cercetărilor literare și istorico-naturale din partea asociațiunii.*

⁶⁵ Mihai Sofronie, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea transilvană*, pp. 85–89.

§4

Asociațiunea co[n]stă din membrii ordinari, corespondenți și onorari fără deosebire de religie și națiune. Membrii ordinari depun pre tot anul în casa asociațiunei 5 fl[orini] v[alută] a[ustriacă] sau un capital oferit reuniunii care aduce 5 fl[orini] v[alută] a[ustriacă] interese pre tot anul; și în cazul acesta din urmă este scutit membrul de a plăti pre tot anul 5 fl[orini] v[alută] a[ustriacă]. Membrii corespondenți și onorari nu au nicio îndatorire de a plăti ceva.

§5

Ca să poată fi cineva membru ordinar al asociațiunei este de lipsă ca să se insinueze la președintele asociațiunei sau la vreun membru ordinar prin grai sau scris și să depună suma de 5 fl[orini] v[alută] a[ustriacă] sau un capital al cărui interes anual ar aduce 5 fl[orini] v[alută] a[ustriacă].

§6

Membrii ordinari ai asociațiunei primesc de la asociațiune pentru prețul jumătate opurile tipărite de dânsa.

§7

Membrii corespondenți ai asociațiunei se propun adunării de președintele sau de comitetul asociațiunei sau și prin moțiunea unui membru ordinar. Numai astfel de bărbați se pot alege de membri corespondenți ai asociațiunei, a căror capacitate și bună voință pentru înaintarea scopului asociațiunei se poate presupune cu securitate.

Numai acei membri corespondenți ai asociațiunei vor primi cu jumătate prețul cărților tipărite ale asociațiunei a căror lucrări vor veni în opurile tipărite.

§8

Membrii onorari ai asociațiunei se denumesc de adunarea generală pre temeul dovedit de capacitate, înaltei pozețiuni și a altor merite personale ale lor.

Ei sunt liberi de orice plată la asociațiune.

§9

Locul stabilit al asociațiunei cu arhivul și biblioteca este Sibiul; adunarea generală decide locul pentru adunarea cea mai aproape; pentru îngrijirea treburilor denumeste adunarea generală un comitet, care co[n]stă dintr-un președinte, doi secretari și cinci membri.

Secretariului întâi se încredințează sigiliul asociațiunei; acela la [în]tâmplare, când președintele ordinar al asociațiunei ar fi împiedicat să ia locul unui vice-președinte al asociațiunei.

Al doilea secretar este totdeauna și bibliotecar al asociațiunei.

Cercul activității comitetului va fi:

- 1) A primi și examina elaboratele literare și de alt soi și apoi a le așterne cu opiniunea sa adunării generale.*
- 2) A purta corespondențele asociațiunei.*
- 3) A păstra avuția asociațiunei amăsurat normelor fixate.*
- 4) A îngriji despre redacțiunea elaboratelor potrivite pentru asociațiune.*
- 5) Spre isprăvirea acestor fel de obligațiuni ale sale să țină cel puțin o ședință pre toată luna.*
- 6) Comitetul e obligat a purta protocolul și registru despre pertractele [discutatele n.n.] obiecte.*

§10

Dregătoriile asociațiunei sunt onorari, pentru aceea membrii asociațiunei însărcinați cu purtarea acestora vor împlini a sa chemare fără de a face pretensiuni la vreo plată sau remunerațiune, numai rechizitele de scris și alte ca aceste legale le va bonifica asociațiunea.

§11

Presidele comitetului sau locțiitorul lui este reprezentantul asociațiunei față de oficiolatele țării și a tuturor acelora care ar putea veni în orice relațiune cu asociațiunea.

§12

Comitetul alege:

- 1) Din mijlocul lor un director, care va veghia asupra protocolului și registraturei comitetului.*

- II) *El alege și un casier care poartă și ajustează socotelile pentru adunarea generală și veghiază asupra agonisitelor și donatelor acareturi de economie, și îngrijește pentru cele ce au să se cumpere din nou.*
- III) *El alege la datul caz un subcomitet pentru examinarea elaboratelor trimise și menite pentru foaia periodică a asociațiunei.*

Alte persoane au să se îndrepteze pentru intrarea la vreo ședință a asociațiunei prin grai sau în scris către președintele asociațiunei sau către locuitoriul lui și numai la [în]templare când vor avea destule temeuri de a putea intra în ședință se va împlini cererea lor.

§13

Pentru culegerea contribuțiunilor de bani anuali va așeza adunarea generală casieri amăsurat împrejurărilor locali, care cu finea fiecărui an sumele de bani culese le va da comitetului asociațiunei.

§14

Organul pentru publicarea pertractărilor asociației va fi o foaie periodică ce va [i]eși în broșurile nesilite.

§15

Adunarea generală se va ține în tot anul în 20 iulie/l august. Locul pentru adunarea generală următoare se va hotărî totdeauna prin majoritatea voturilor din adunarea generală precedentă. Cea de întâi și constituantă adunare generală se va chema de Escelența sa Domnul Episcop Andrei Baron de Șaguna și se va ține în Sibiu.

În absența președintelui ordinar al asociațiunei este președinte la adunarea generală presidentul comitetului asociațiunei.

Numai membrii de față ai asociațiunei au vot la adunarea generală; membrii cei absenți nu se pot reprezenta prin substituți.

§16

Ordinea regularie a lucrărilor adunării generale este următoarea:

- 1) Citirea protocolului comitetului de asociațiune.*
- 2) Relațiunea rectificatoria despre aceasta a prezidentului de comitet sau a supleantului lui.*

- 3) *Depunerea și examinarea avuției asociațiunei cu privința la venituri și la cheltuieli.*
- 4) *Primirea noilor membri ordinari ai asociațiunei.*
- 5) *Denumirea noilor membri ordinari ai asociațiunei.*
- 6) *Îndeplinirea membrilor de comitetul asociațiunei, dacă ar lipsi vreunul sau după eventualitate a prezidentului lui.*
- 7) *Fixarea locului pentru cea mai de aproape adunare generală.*
- 8) *Consultările asupra înaintării scopului asociațiunei în privința literatură, limbistică, arheologică și economică, precum și asupra altor proiecte și obiecte așternute asociațiunei și corespunzătoare scopului asociațiunei.*
- 9) *Receruta dispunere cu avuția asociațiunei cu privința la cerințele scopului asociațiunei.*

§17

În cazul când membrii ei ordinari ar deveni micșorați la numărul de doisprezece, asociațiunea se va considera ca dizolvată și atunci vor hărezi toată avuția ei colecțiunilor gimnaziilor naționale din Blaj și Brașov în egale părți.

§18

Adunarea generală cea de întâi are voia de a primi acest proiect de statute în tot cuprinsul lui sau în singuratecele sale părți, sau a le modifica amăsurat împrejurărilor timpului și astfel a le aduce mai aproape de problema asociațiunei, la care se cer voturile de la două treimi ale membrilor ordinari ai asociațiunei, și după urmarea acestor voturi aplacidarea [aprobarea] guvernului țării.

Sibiu, 6 decembrie 1860

*Andrei baron de Șaguna
Episcop”*

Anexa nr. 2⁶⁶

Cuvântarea episcopului Andrei Șaguna la deschiderea adunării constituante a Asociațiunii Astra, 9/21 martie 1861

„Omul, căci între dureri s-a născut și căci poate să ajungă la doritul scop numai prin multe neplăceri și ostenele felurite – uneori de tot târziu, uneori iarăși mai timpuriu, precum îl favorizează și împrejurările – se spăimântează văzând necazurile cele obștești ale neamului său, și această spaimă îl face pre el, de nu se încumetă a se destina spre întreprinderea unui lucru bun și nobil, ce cere un timp mai lung spre săvârșire, căci se deșteaptă în el o îndoială despre ajungerea scopului propus, știind desigur, că timpul vieții lui este incert, ba după două trei zecimi de ani îl părăsesc puterile trupești și intelectuale, și că este problematic, oare ajunge-va scopul întreprinderii sale, și așa între astfel de îndoiele pline de icoane înspăimântătoare și disperate, vine la acea idee nenorocoasă, că lui nu-i rămâne alta, decât iarăși între dureri și nevoi a ieși din această lume și a ajunge la stadiul prefacerii în pulbere.

Omul vede încă în acest mare teatru al lumii, cum lucruri mărețe ale străbunilor săi se prăpădesc înaintea ochilor nepoților nepăsători, cum viața se remunerează; de aceea apoi se dezgustează și se reține de orice activitate, închipuindu-și neglijarea [neglijența n.n.] și nimicirea cea urmândă a faptei sale mărețe din partea următorilor săi nepăsători, ce el cu mari și însemnate jertfiri, ba încă și cu însuși sângele său o a pecetluit. Din astfel de împrejurare provine apoi și aceea, ca unde nu este speranță și prospect pentru garantizarea susținerii unei fapte mai mărețe prin posteritate, acolo se sugrumă activitatea, și așa apoi omul cel în dureri născut și în toată viața sa muncit de slăbiciunea altora, și dezgustat prin aceea se desparte de lumea aceasta între dureri cumplite și în sfârșit numai în moarte-și află scăpare. Astfel de om este vrednic de compătimire, căci n-au cunoscut chemarea și destinația sa pe pământ; despre unul ca acesta nu se poate zice că a trăit, ci că s-au viscolit în

⁶⁶ Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii, pp. 37–48.

noianul vieții! căci deși i s-au putut întâmpla, ca deșarta purtare a unora să vateme modestia lui; deși au văzut cum unii funduli și slabi la minte ruinează monumentele bărbaților meritați din vechime; deși au băgat de seamă, cum unii dintre clienți se arată nemulțumitori către mecenajii lor; deși au observat și aceea, că sunt timpi în viața staturilor, când legile cele umane se osândesc și în locul lor vin la stăpânire legi barbare; deși au văzut că fructele minții culte și ale moravurilor civilizate s-au silit a face loc lucrărilor minții neculte și ale barbarismului; totuși el din toate acestea n-ar fi trebuit să urmărească alta, decât aceea, că tot omul să nu se dezgusteze de facerea lucrurilor morale și mărețe din cauza unor oameni mizerabili, care nu ca cum ar disprețui lucrurile morale și mărețe, ci moravurile lor stricate și degenerare nu mai sunt harnice să cunoască folosurile faptelor culte și civilizate.

Însă fiindcă omul astfel, precum am zis, poate fi dispus numai atunci, când el va fi povățuit de imaginații și năluciri, ba încă și de egoism, care pe nesimțite s-au încuibat în el și puterile lui intelectuale le-au amorțit, pentru aceea zic cu credință tare: că omul nu are cauza binecuvântată de a se plânge asupra ființei sale și de a se spăria de nevoi și greutăți, care-l pot întâmpina pre el în viață, dacă va ști întrebuința cu folos armele, vasăzică puterile sale trupești și sufletești; căci plăsmuitorul lui s-au îngrijit ca făptura lui cea mai nobilă să nu fie mai necăjită în lume, ca cum sunt celelalte viețuitoare; ba, precum vedem, D[umne]zeu a subordonat omului toată lumea; așadar omul n-are cauză de a se văita asupra ființei sale, ci are trebuință de o gândire și judecare, prin care să se povețuiască la cunoașterea modului celui sigur, ca să se știe folosi de bunătatea, cu carea l-a înzestrat pre el făcătorii și atunci va afla el interesul vieții sale și lumea i va fi lui rai, deși niște necazuri va simți inima lui. La convingerea și fericirea aceasta va veni tot omul, dacă dezvoltarea puterilor sale trupești și intelectuale o va promova, căci omul încă e o făptură mizerabilă, dacă facultățile minții lui sunt amorțite și necultivate.

Astăzi este prea ușor, ca omul să vină la aceste cunoștințe, căci nu mai este el în stare nomadică, ci socială; căci el este membrul unei religii, ce dă lumii lumina cunoștinței; căci veacul nostru este veacul luminării și al civilizației; căci guvernele se povățuiesc astăzi de principiul cel

mareș și sfânt al creștinismului. Iar pentru noi este și mai ușor să ne împrietenim cu acea convicțiune [convingere n.n.], că putem fi norocoși în viața noastră, dacă ne vom ști folosi de bunătățile puterilor noastre trupești și intelectuale, căci suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale, de aceea înzestrate cu astfel de legi, care promovează binele privat și obștesc prin egala îndreptățire de drepturi, înaintează mijloacele de cultură și civilizație, și așa legile patriei noastre sunt de natură progresivă, deși într-un punct încă ne apasă, adică în punctul naționalității; dar și în privința aceasta, după cum sperăm, se vor perfecționa legile patriei noastre. Este, așadar, lucru prea firesc, că noi știind chemarea noastră ca oameni sociali și cunoscând trebuințele noastre, precum și auzind și înțelegând glasul cel puternic al veacului civilizat în care trăim – nu putem neglija acea datorie cu care suntem obligați către noi înșine și către toți aceia care ne stau mai deaproape, adică către conaționalii și compatrioții noștri. Noi, fără să ne lăsăm a ne răpi de niște imaginații, simțim în noi o puțință de a ne perfecționa pre noi și pre ai noștri prin mijloacele libertății naționale și spre a ajunge aceea ne-am hotărât a ne consolida într-o asociațiune bine organizată, care își face sieși de problemă promovarea literaturii și culturii poporului nostru român, precum și înaintarea industriei și a agriculturii în sânul nației noastre.

Să-mi dați, mă rog, domnilor voia de a disera [prezenta] pe scurt despre astfel de asociațiuni, precum va fi a noastră.

Asociațiunea se caracterizează îndeobște de către cei competenți de o corporațiune, ce se consolidează din vreun impuls s-au trebuință, spre atingerea unui scop hotărât. Astfel de Asociațiune poate să fie de două plase, și adică stabilă, când dura neîntreruptă cu s-au fără ținerea sfătuirilor; s-au momentană, care toată activitatea sa o concentrează într-o sfătuire. Asociațiunea stabilă poate avea felurite probleme, precum este natura lor; așa e asociațiunea literară îndeobște, și deosebi cu privire la obiecte literare generale sau singurate; asociațiunea de industrie, de agricultură, de pomologie [pomicultură], de asigurarea vieții, a edificiiurilor și a semănăturilor ș[i] a[ltele]. Toate aceste asociațiuni bazează activitatea lor sau pe legile dreptului privat, sau pe cele ale dreptului public, de aceea sunt ele sau private sau publice; private se zic, când

numai membrii asociațiunii i-au parte la adunări, iar publice se zic acelea, la ale căror adunări oricine poate lua parte, de aceea apoi astfel de asociațiuni publice se numesc adunări populare. Mai departe asociațiunile pot fi autorizate de la stat sau de la organele lui; dar pot fi și de sine stătătoare, adică independente; de unde apoi urmează că asociațiunile față cu împrejurările lor esențiale sunt ca reuniuni private, publice și politice, și se înființează sau în urma învoirii contractuale și se organizează prin statute, sau numai în urma unei coînțelegeri verbale fără organizația formală.

În legătură cu acestea de vom cerceta partea cea istorică și pozitivă-juridică a asociațiunilor, atunci vom afla, că acelea sunt așa de vechi ca și omenirea, prin urmare ele sunt mai vechi decât statele, deoarece mai înainte de înființarea statelor au existat izvorul omenimei mai înalte și al culturii ei; căci este fără îndoială, că statul nu s-au format din unul câte unul membru al său, ci mai înainte de toate s-au format reuniuni de singuratici oameni, de mai multe familii, de proprietari de averi, de maiestrii și de religii, și de apărare de către inamici, de unde apoi s-au format comunele bisericești, sătești, cetățenești și din toate acestea statul. Este afară de îndoială, că înseși relațiile și drepturile confesionale, politice și sociale s-au format în urma reuniunilor, pentru că până când celelalte fapte ale lui Dumnezeu fără reguli pozitive, ci numai după boldul lor îndestulesc lipsele sale și se apără, într-aceea oamenii ca fapte raționale numai prin referințele lor reciproce pozitive, prin comunicarea ideilor, părerilor și a iscusinței, precum și prin împrumutarea puterii lor morale, intelectuale și fizice cu privire la timp și la loc, pot deveni la ajungerea destinației lor și la dezvoltarea mai desăvârșită a puterilor, ce le sunt lor înnăscute. De s-ar lăsa omul pe sine, adică pe a lui proprie individuală lucrare și activitate și ar trăi în singurătate, fără contact cu alți oameni, atunci negreșit ar cădea cei mai mulți oameni în trândăvie, în lene, în nepăsare, în egoism, ba și în descurajare mizerabilă și detestabilă, prin care i s-ar face lui viața o nenorocire și lumea o ar socoti de valea plângerii. De unde se vede, că omul este destinat a trăi în societate. Și fiindcă împrejurările și trebuințele omului se schimbă, după feliul și caracterul timpului și al cerințelor: pentru aceea și aso-

ciațiunile se formează și se acomodează după acești factori, care pe drept se pot socoti ca niște hrane noi de activitate pentru cultura și propășirea oamenilor și a statelor; căci ele din nou aduc în armonie așezămintele statelor cu viața liberă națională a națiilor întregi și a membrilor lor singuratici, de vreme ce asociațiunile au încă și asupra indivizilor celor mai necultivați ai societății statului o înrăurire cultivatoare, disciplinitoare și nobilitoare; de unde se vede, că asociațiunile nu numai nu împiedecă pre state în propășirea lor pentru binele cetățenilor lor, ci încă sprijinesc acelea, pentru că asociațiunile cele organizate arată tuturor lipsa cea neîncungiuabilă, de a năzui după niște scopuri mai înalte și nobile și după respectarea sentinței legilor firești și pozitive, și așa asociațiunile dezvoltă principiul cel mai înalt al vieții și destinației omenești, spiritul comun și izvorul a tot ce este bun și folositor. Aceste iviri folositoare pentru oameni sociali, rămân nesocotite și disprețuite numai la un popor de tot necult și pădureț, carele din nenorocire este supus unei stăpâniri despotice, ce sugruma cu mâna de fier orice năzuiala către covârșire și dezvoltare a suferințelor [suferințelor n.n.] săi.

De vom deschide anelele cele mai antice ale romanilor și grecilor, vom afla, că precum la greci legea principală a lui Solon din Atina⁶⁷, așa și charta magna romana a celor 12 table garantiza libertatea reuniunilor și legalitatea legislației libere și a autonomiei lor. Vezi corpus juris Justinianei liber IV. de collegiis.

În timpii noștri nu există un stat civilizat, unde n-ar fi asociațiuni feliurite, corespunzătoare lipselor moderne ale națiunilor; pentru că un stat civilizat cunoaște folosurile care se revarsă prin asociațiuni asupra cetățenilor lui. În fruntea acestor state civilizate stă Belgia astăzi, ca fala libertății legale a presei și a asociațiunilor. Dee D[umne]zeu ca toate statele europene să recunoască că nu aceste libertăți, ci denegarea lor este păgubitoare atât pentru bunăstarea lor, cat și pentru aceea a națiunilor lor. Însuși guvernul cel mai absolutistic de astăzi, cel din Dania, s-au îndreptat că se expune primejdiei de a fi ocărât de toată Europa civilizată,

⁶⁷ Solon (640/638 î. Hr. – 560–558 î. Hr) a fost un faimos om de stat atenian, legislator și poet. Se numără între cei șapte înțelepți ai Greciei antice, pentru că reformele sale au stopat declinul economic și moral al Atenei și au pus bazele democrației ateniene.

dacă ar denega națiunii sale vreo manifestare națională; de aceea iartă astăzi și acest guvern ținerea adunărilor pentru sfătuirea liberă asupra petițiilor, după părerea și voia poporului său.

În legătură cu acestea prea bucuros mărturisesc, că suntem fiii unei patrii, carea pe drept se numără între statele civilizate europene, căci are toate atributele, ce caracterizează cultura și civilizația unui stat. Spre dovedirea acestora destul este a zice atâta, că noi avem o patrie constituțională, pe baza egalei îndreptățiri, cu legi de libertate a presei și de asociațiuni și de reprezentățiunea poporului la legislație, precum și legi de îmbrăcarea posturilor, fără deosebire de naștere, rang și stare. Nu este așa dară de mirare, că și în patria noastră, ca și în celelalte state europene, se formează asociațiuni feliurite, spre scopuri mai înalte umane și literare și spre delăturarea unor greutăți, ce apasă pe popor.

Fiind noi așa dară nu mai mult supuși, jobagi sau clăcași, ci cetățeni liberi ai unei patrii constituționale, care dă liberă dezvoltare institutelor de asociațiuni spre binele obștesc, am înțeles și noi românii glasul datoriei noastre față cu lipsele; de aceea arhieriei, preoții și inteligenții noștrii, într-un număr ca de 180 au așternut înaltei locotiinție, în 10 mai a[nul] tr[ecut] o reprezentăție spre a se da voia spre înființarea unei asociațiuni, care să aibă de problemă literatura și cultura poporului nostru român, apoi înaintarea industriei și a agriculturii. Reprezentația aceasta așa sună⁶⁸.

La această reprezentăție au urmat nota prezidială a înaltei locotiinție din 12 iulie a[nul] tr[ecut] în următoarele⁶⁹.

Această rezoluțiune prezidială o am primit la Viena aflându-mă pe atunci acolo ca membru al senatului imperial înmulțit. Eu m-am aflat îndemnat a mă adresa către d[omn]ul Georgiu Barițiu, ca cătră un bărbat competent al națiunii spre compunerea statutelor asociațiunei noastre. D[omnul] Barițiu a și compus statutele și mi le-a predat. Într-aceea fiind la guvernul țării o comisiune concheamată din bărbații cei mai renumiți literați ai națiunii noastre, spre a-și da părere în lipsa limbistică, acești

⁶⁸ „vezi-o mai-nainte!” [publicată în *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, pp. 3–10, n.n.].

⁶⁹ „vezi-o mai-nainte!” [publicată în *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei*, pp. 11–14, n.n.].

bărbați, bravi în literatura și în toate ce privesc la binele obștesc, au dezbătut între sine și treaba înființându-i noastre asociațiuni; de unde apoi d[omnu]l canonic Cipariu și d[omnu]l pretor Pușcariu, carele au și dat la asociațiunea aceasta impulsul cel dintâi prin organele noastre jurnalistice⁷⁰, au luat ansă a compune din partele câte un proiect de statute și mi le-au predat spre întrebuințare după împrejurări. Intr-aceea m-am întors și eu acasă de la Viena în luna lui octombrie și așezând trebile mele în rând și informându-mă pe cale privată despre modul, carele să ne înlesnească ajungerea scopului la înființându asociațiune, ce așa cu sete mare o dorim, am compus din acum pomenitele trei proiecte de statute un alt proiect de statute, și sub 6 decem[brie] a[nul] tr[ecut] l-am așternut prezidiului înaltei locotiinție, al cărui cuprins este următorul⁷¹.

În urma acestei reprezentății, am primul apoi sub 31 ianuarie a[nul] c[urent] această rezoluțiune⁷².

În legătură cu acestea poftiți a vedea, domnilor, acel stadiu, la care am ajuns în privința înființării asociațiunei celei dintâi naționale române; am ajuns adica la acel stadiu, unde de la guvernul patriei am câștigat voia spre întocmirea regulilor pregătitoare a le înființându asociațiuni celei de noi dorite pentru literatura și cultura poporului nostru român și pentru industria și agricultura, ca apoi acestea regule iarăși să le așternem înaltului guvern spre exoperarea [primirea n.n.] înaltei aprobații împărătești.

Așa dară spre acest sfârșit v-am poftit, domnilor, la această sfătuire, răzimat pe acea voie a d[umnea]voastră, ce în reprezentația cea dintâi către guvern din 10 mai a[nul] c[urent] ați descoperit, ca adică, înaltul guvern să binevoiască a îndrepta către mine orânduiele sale în acest obiect cestionat.

Eu sunt convins de acel adevăr, că prin elaborarea statutelor, prin câștigarea rezoluțiunii guberniale din 31 ianuarie a[nul] c[urent] și prin conchemarea [convocarea n.n.] acestei sfătuiți am corespuns acelei încrederi, cu care d[umnea]voastră m-ați onorat, așa acum predau eu

⁷⁰ A se vedea: „Din Țara Oltului”, în *Telegraful Român*, Anul VIII, Sibiu, Nr. 12, 24 martie 1860, pp. 46–47 și Nr. 19, 12 mai 1860, pp. 73–74.

⁷¹ Vezi [Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei,] p. 14–15.

⁷² Vezi [Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei,] p. 16–17.

în mâinile d[umnea]voastră acest obiect momentos și vă poftesc binecuvântarea cerească la dezlegarea problemei cestionate.

Se poate, ca cineva îmi va înfățișa starea cea strălucită a romanilor vechi și monumentele cele strălucite ale măririi lor, de care țara noastră este plină, și asemănându-o cu starea noastră de astăzi, care e destul de deplorabilă, va gândi, de ce să întreprindem un lucru mai mare spre cultivarea națională, deoarece este posibil, că va veni un timp barbar, care lucrările noastre le va nimici, și nația o va degrada la soarta de sclavie. Așa este, căci nime nu poate trage la îndoială, ca aceea, ce odată s-au întâmplat în lume, nu s-ar putea întâmpla mai de multe ori. Totuși eu într-acolo-mi dau părerea mea, că monumentele materiale ale unei perioade culte se pot nimici prin mâini barbare, și o nație liberă se poate lipsi de libertate prin niște legi draconice; însă monumentele spirituale și moravurile cele morale, precum și valoarea lor rămân pentru toți timpii neresturnavere [nerăsturnabile], căci acestea sunt mai presus de orice putere silnică și fizică; de ele nu se poate atinge mâna barbarului; furul nu le poate fura; moliile nu le pot mânca. Fiind așa dară problema noastră a înainta literatura, cultura, industria și agricultura națiunii noastre, adică a înainta starea spirituală și materială a poporului nostru, vrem a deștepta prin mijloace naționale facultățile, va să zică, cugetările cele senine și serioase în poporul nostru, ca să cunoască ființa și destinația sa și să o știe întrebuința spre tot binele, precum și alte nații fac astăzi aceasta și precum este spiritul cel civilizator al secolului nostru; darurile lui vor garanta viitorul cel mai fericit al mult cercatei noastre națiuni, și o vor feri de niște lovituri ucigătoare de religia și limba ei. Aceste convingeri mari să ne însușească, domnilor, pre noi toți, și atunci tare cred că ceriul va încorona cu flori de mângâiere întreprinderea noastră și va asculta rugăciunea mea, prin care cucerindu-ne îl rog, ca să reverse binecuvântarea sa asupra asociațiunii noastre, căci tot darul desăvârșit vine de sus de la părintele luminilor.

În sfârșit din parte-mi mă oblig, că voi sprijini scopul asociațiunii noastre, încât va sta în puterile mele, căci aici voi fi norocos a auzi sunetele cele dulci ale limbii mele materne, care de străini nu s-au învrednicit de atențiune, însă acelea cu atâta mai scumpe sunt inimii mele!”

Anexa nr. 3⁷³

Cuvântarea episcopului Andrei Șaguna la deschiderea primei adunări generale a Asociațiunii Astra, 23 octombrie 1861

„Iată, domnilor! A sosit ziua cea dorită pentru înființarea unei Asociațiuni, care să aibă de problemă «literatura română și cultura poporului român».

Mărturisesc sincer convingerea mea, că eu problema asociațiunii noastre o caracterizez pre cât de nobilă și frumoasă și unică în feliul său astăzi în întreaga noastră națiune din toate părțile, unde se află ea, pre atât și de serioasă și de grea, pentru că cere o perseverență de fier și un sacrificiu din inimă. Acestea le afirm eu după natura scopului Asociațiunii, carele este înaintarea literaturii române și a culturii populare în deosebite ramuri prin studiu, prin elaborarea și edarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de științe și arte.

Toți știm, că țăranul, când ară, nu caută îndărăpt, ci înainte, ca brazda sa să nu o greșească. Însă factorii Asociațiunii noastre, când vreau să năzuiscă către ajungerea scopului Asociațiunii, vor avea a căuta mai întâi îndărăpt, adică la studii clasice din seculii vechi, și apoi vor avea a căuta înainte, adică a cultiva limba noastră după forma științelor clasice.

Încă mai trebuie să căutăm în trecut și un alt înțeles: vasazică, deși Asociațiunea noastră este cea dintâi în felul său la noi, totuși vocea trecutului ne spune, că pe lângă aceea, că până astăzi n-am avut nicio Asociațiune formală și din partea statului recunoscută și aprobată, care s-ar fi ocupat cu literatura română și cu cultura poporului, zic, pe lângă toate acestea totuși au fost bărbați români singuratici, care prin scrierile sale și edarea acelor la lumină s-au meritat prea mult pe terenul literaturii române și al culturii poporului. Astfel de bărbați naționali binemeritați pentru cultura literaturii române și cultivarea poporului român am avut noi și până acum, și îi avem și astăzi pretutindeni, pe unde

⁷³ Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii, pp. 81–85.

se află națiunea noastră. Așa dară aducerea aminte de acești bărbați români binemeritați recomand eu Asociațiunei.

Și în al treilea înțeles zic, că trebuie să ne uităm în trecut pentru aceea, ca să nu se întâmple și în venitoriu literațiilor noștri o asemenea vătămare, precum s-au întâmplat la anul 1850, când un comisar împăratească au încredințat unui preot săsesc traducerea unui op metodic din limba germană în cea română. Ceea ce înțelegând eu atunci, când 4–5 coale se și tipăriseră, am făcut pașii trebuincioși și am nimicit ieșirea la lumină a acelei traduceri. Însă preotul săsesc și-au pus bine în pungă onorariul pentru o traducere mizerabilă. Eu încă atunci traducerea aceasta o caracterizai de mizerabilă, pentru că părinția sa într-altele cuvântul germanu „Methodenbuch” l-a tradus pe română „carte de modruri”. Mizerabilitatea acestei traduceri de tot se dă pe față, când cuvintele românești „carte de modruri” le-am tradus în germană; căci „carte de modruri” nici când n-ar putea face în limba germană „Methodenbuch”.

Dacă mi se iartă a aminti aci și alte împrejurări fatale din anii de curând trecuți, care primejduiau libertatea culturii poporului și onorea bărbaților noștri inteligenți, atunci trebuie să aduc înaintea acea rezoluțiune a fostului Minister de învățământ, prin carea cărțile acelea, ce s-au compus sub manuducerea mea priu inteligenții noștri, s-au tipărit în tipografia noastră diecezană și apoi s-au introdus în școalele noastre populare, și-au pus în cap de a le opri de întrebuințare și a introduce altele, pe care niște creaturi de ale lui necunoscute pe terenul literaturii noastre le-au compus și le-au tipărit în Viena. Același minister a pretins de la mine în anii trecuți, că pre profesorii gimnaziului nostru din Brașov să-i trimit la Viena spre depunerea examenului de cualificațiune profesorală; știind eu, că examinarea aceea se face prin o comisiune stătătoare din membrii de religiune și națiune străină, am remustrat pe baza anomaliei, ce ar urma de acolo, când profesorii unui gimnaziu român de relegea orientală ortodoxă ar trebui să depună examen de cualificațiune profesorală înaintea unei comisiuni de religiune și națiune străină. Dar și mai mult să vă spun. Acel minister înțelegând că Episcopia noastră și-au rădicat o tipografie încă la anul 1850, și aci tipărește cărți bisericești și școlare spre acoperirea proprielor lipse și spre înaintarea culturii poporului,

m-au tras la răspundere de a mă dechiara, că Episcopia noastră, pre carea Minister de cult se îndoia a o recunoaște de primită din partea statului, deși Maiestatea Sa Împăratul o tracta ca pre una receptă [recunoscută n.n.], zic Ministeriul de cult m-au tras la răspundere de a mă dechiara, că Episcopia noastră de unde și-au căpătat dreptul de a-și putea rădica tipografia? Acestea am aflat de trebuință a vi le comunica, domnilor cu această ocaziune, ca să vă încredințați despre neadormita priveghiere a ierarhiei Bisericeii noastre pentru susținerea libertății binesocotite în cultura poporului și spre mântuirea onoarei bărbaților noștri inteligenți, precum și pentru adevărarea acelu adevăr, că cauza cea dreaptă, ce o am reprezentat eu în aceste trei obiecte și în alte multe, au ieșit din luptele susținute cu triumf!

Aceste exemple le-am adus înainte aci spre acel scop, ca să arăt trebuința cea imperativă pentru vaza și autoritatea Asociațiunei, ce membrii ei vor fi îndatorați a o susține și înmulți prin studiu, prin elaborarea și edarea de opuri literare, ceea ce, precum am zis mai sus, nu se poate ajunge fără păstrarea unei seriozități și perseverențe, ce științele după natura lor pretind de la toți aceia care vreau a se ocupa cu ele.

Acestea prezentând trec la obiectul zilei, și așa pe baza rezoluțiunei împărătești din 6 sept[embrie] a[nul] c[urent], ce mi s-au împărtășit prin decretul gubernial din 26 sept[embrie] a[nul] c[urent] nr. 7693, prochiam [proclam n.n.] Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român de Asociațiune publică și recunoscută de stat în înțelesul statutelor sale din 21, 22 și 23 martie 1861, și provoc adunarea, ca să pășească la constituirea Asociațiunei în sensul secțiunei II. din Statute, apoi în sensul secțiunei III. la alegerea oficialilor Asociațiunei și în sfârșit în înțelesul secțiunei IV. la prefigerea termenului pentru cea mai de aproape adunare generală.

Și așa împlinind însărcinarea d[omniilor] voastre din 10 mai 1860 și din punctul 4 și 5 al protocolului conferinței de sub 11/23 martie 1861, ca să duc corespondențele cele trebuincioase pentru înființarea acestei Asociațiuni, ceea ce cu ajutoriul lui Dumnezeu am și ajuns, predau Adunanței constituante scaunul onorific al prezidiului, ce l-am ocupat până acum din încrederea d[omniilor] voastre, și în sfârșit rădicând simțămintele

sufletului meu cătră cer, zic: domnilor! Masa dulcei maicii noastre este pregătită pentru oaspeți mulți, maica noastră a fost până acum îmbrăcată în doliu, dar de acum înainte se îmbracă ea în haină de nuntă și poștește la masă pre toți fiii săi, ca să strălucească și ea însăși cu casa sa și să înnoiască pre fiii săi, precum se innoiesc tinerețele vulturului, și se roagă lui D[umne]zeu zicând: Doamne al puterilor fi cu Asociațiunea aceasta acum și totdeauna; căci tot darul desăvârșit este de sus, de la tine părintele luminilor. Amin!”

Anexa nr. 4⁷⁴

Circulara episcopului Andrei Baron de Șaguna către protopopii și preoții din Eparhia Ardealului, Sibiu, 3 mai 1862.

*„Prea Cinstiților P[ărinți] Protopopi, C[instiți] Administratori
Protopopești și Cinstită Preoțime Eparhială!*

*«Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura popo-
rului român» va ținea în anul acesta în 28 iulie adunarea sa generală
anuală la Brașov și din pricina aceasta bravii noștri brașoveni au hotărât
înființarea unei expozițiuni constatătoare din obiecte pe cât s-ar putea
mai multe. Năzuința aceasta a brașovenilor este efluxul natural din statutele
Asociațiunei, al cărei scop este înaintarea și deșteptarea culturii românilor
fără nicio mărginire numai la unele ramuri ale vieții sociale, precum și
totdeauna progresul în gustul estetic pentru tot ce este frumos și folositor.*

*Întreaga națiune română trebuie să simtă o mulțămire către brașoveni
pentru expozițiunea aceasta și totdeauna trebuie toți să o sprijinească
fie cu știința, fie cu lucrurile mâinilor sale, fie și cu orice alt mijloc.*

*Nu mă îndoiesc, că prea cinstia ta împreună cu tot clerul și poporul
nostru bisericesc, v-ați bucurat și ați priceput marea însemnatate și folosul
acestei întreprinderi a brașovenilor și ați simțit o vie îndatorire a o sprijini,
când aceea s-a publicat în jurnalele noastre.*

*Fiindcă însă comitetul susatinsei expozițiuni încă cu sfârșitul lunei lui
februarie a[nul] c[urent] m-au poftit pre mine ca să recomand atențiunei*

⁷⁴ Gheorghe Tulbure, *Mitropolitul Șaguna*, pp. 318–319.

clerului și poporului nostru eparhial această măreață întreprindere și eu despre recvizitiunea aceasta n-am știut nimic, până nu m-am întors acasă de la Viena, din care cauză n-am putut încuviința dreapta recvizitiune a suslăudatului comitet al expozițiunei brașovene: pentru aceea acum grăbesc a atrage asupra acestui lucru mare și important atențiunea tuturor preoților și creștinilor noștri fără deosebire de rang, stare și ocupăciune și pentru mai desăvârșita orientare a aceloră, care vor voi a conlucra cu produsele și manufacturile lor la acea expozițiune, să adauge aici % specificarea obiectelor pentru expozițiune.

Deci te provoc pre prea cinstia ta ca să nu pregeți a împărți preoțimei noastre acest cerculariu ca înțelegând toți de la mine importanța expozițiunei brașovene să conlucre prin puterea cuvântului și prin exemplu propriu, ca din poporul nostru să iee cât se poate mai mulți parte la acea expozițiune prin produsele și manufacturile, ce ei sau familiile lor au produs prin propriile lor mâini.

Cu binecuvântarea arhierească rămâind, al prea cinstiei tale,

Sibiu, 3 mai 1862.

*de tot binele voitor,
Andrei Baron de Șaguna”*

Anexa nr. 5⁷⁵

Cuvântarea episcopului Andrei Șaguna, președintele Asociațiunii, la cea de a II-a Adunare generală a Astrei, Brașov, 16/28 iulie 1862

„Domnilor!

Existența și progresul unei Asociațiuni, precum este îndeobște cunoscut, sunt condiționate de interesul și simpatia publicului, pentru care s-au înființat.

Ce interes, și ce simpatie are națiunea noastră către Asociațiunea transilvană înființată în anul trecut, în luna lui octombrie pentru literatura

⁷⁵ *Adunare generale a Asociațiunei transilvane pentru literatura română și cultura poporului român ținută în Brașov de la 16/28–18/30 iulie 1862, Tipografia diecezană, Sibiu, 1862, pp. 32–39.*

română și cultura poporului român, limpede se vede nu numai din numărul cel mare al acelor naționaliști, care ca membri s-au înscris la această Asociațiune, ci și din numărul cel împuitor al celor ce s-au înfățișat la adunarea generală de astăzi, precum și din pregătirile cele sărbătorești ale bravilor conaționali brașoveni.

Interesul cel mare, și simpatia cea comună a națiunii către Asociațiunea noastră transilvană pentru literatura română și cultura poporului român sunt tot atâtea garanții sigure pentru existența, progresul și prosperitatea întreprinderii noastre.

Eu tocmai în aceste împregiurări aflu acel adevăr, că urzitorii acestei Asociațiuni bine au cunoscut trebuința cea imperativă a înființării unei asemenea Asociațiuni, și că totodată prin ea au știut afla mijlocul cel mai sigur, spre a se întâlni cu unanima dorință a națiunii pentru că nu este un român, carele să nu știe, că fără limbă și cultură nu se poate ține pași egali cu alte popoare civilizate.

Convingerea aceasta nu este nicio ivire nouă, și nici se poate afirma, că spiritul secolului nostru o ar fi deșteptat în națiunea noastră, ci din contra eu zic că convicțiunea aceea este erezită de la protopărinții noștrii, și acest adevăr se documentează cu cuvintele vestitului istoriograf Bonfiniu⁷⁶, carele descriind vitejiile romanilor, mărturisește: «Că românii s-au văzut a se oști [lupta n.n.] mai mult pentru limbă, decât pentru viață».

Vioara lui Amfion⁷⁷ prin producerea impresiunilor celor fermecătoare au fost puternică spre a împlânzi încă și fiarele cele sălbătice, însă nu și a ridica cetăți și orașe, nici a preface pustietăți în grădini și holde desfătătoare și fructifere; limba a înfăptuit toate acestea; ea, conversația cea mai credincioasă a omului.

⁷⁶ Este vorba despre Antonio Bonfini (1434–1503), umanist italian, poet și cronicar oficial al regelui Matia Corvin al Ungariei, din însărcinarea căruia scrie o istoria a ungurilor, care se întinde de la descrierea Sciției – patria originară a ungurilor – până la anul 1495. Despre biografia sa și referirile sale pe marginea limbii românilor vezi: Maria Holban, *Călători străini despre Țările Române, Vol. I*, Editura Științifică, București, 1968, pp. 480–483.

⁷⁷ Personaj din mitologia greacă, fiu al Antiopei și al lui Zeus sau al lui Epopeus, cântăreț la liră.

Prin limbă s-au întrunit oamenii între sine și au făcut legătura de pace pentru binele lor general și special. Limba a produs luminarea, cultura, civilizațiunea și comerțul; ea a arătat lipsa mijloacelor de comunicațiune pe apă și uscat; ea a fundat legi și a legat sexele; ea a mijlocit păstrarea istoriei neamului omenesc și a lumii întregi; ea a deșteptat spre lucrare, activitate și perfecțiune poporele cele neculte, și a făcut din ele popoare civilizate. Limba a povățuit pre om la cunoașterea unui adevărat Dumnezeu și a religiei celei mântuitoare pentru dânsul, adică la cunoașterea și îmbrățișarea creștinismului, cu un cuvânt omul prin mijlocirea limbei a devenit la viața socială, ceea ce este fântâna cea nedeșertăveră a nenumăratelor bunătăți pentru tot neamul omenesc.

Deși străbunii noștri, despre care se zice că s-au luptat mai mult pentru limbă, decât pentru viață, n-au manifestat în scris cu de-amănuntul convingerile sale despre bunătățile limbei, așa precum le-am descris aici; totuși trebuie să se precunoască, că ei au priceput bunătățile, ce se revarsă prin limbă și aceasta o au dovedit ei în faptă, căci altminterlea nu s-ar fi putut lupta mai mult pentru limbă decât pentru viață; pentru că este știut că omul se sacrifică numai pentru acel lucru, pentru care are predilecție. Deci străbunii noștri în faptă au adevărat predilecția lor pentru limbă mai presus de viață, de aceea s-au și luptat ei mai mult pentru ea decât pentru viață.

De aici urmează consecința logică că fiind noi strănepoții acelor romani, care mai mult s-au luptat pentru limbă, decât pentru viață, nu spiritul secolului prezent ne-au deșteptat pre noi spre înființarea acestei Asociațiuni, ce are de scop cultivarea limbei și cultura poporului nostru, ci convingerea cea erezită de la străbunii noștri este îndemnul cel principal al urzirei Asociațiunei noastre. Când fac această mărturisire, totdeauna sunt convins, că urzitorii acestei Asociațiuni au împlinit două datorințe sfinte, când se determinară la înființarea Asociațiunei acesteia.

Cea dintâia datorință au împlinit ei prin aceea, că întocmai au cunoscut valoarea și puterea cea fermecătoare a limbei materne, precum și alți mulți naționaliști din timpii trecuți, care însă nu putură spori în năzuințele lor limbistice din cauzele vitregiei acelor timpuri față cu națiunea noastră; a doua datorință au împlinit urzitorii acestei Asociațiuni prin aceea că

s-au știut folosi de spiritul luminat al prezentului, carele cătușile de până acum ale sclaviei le-au rupt și le-au nimicit spre lauda sa, și spre ajungerea destinului omenesc cu privire și la națiunea noastră.

Nu voi să molestez paciența [răbdarea n.n.] d[omniilor] voastre prin lunga cuvântare, însă dator sunt a atinge aici atâta, că națiunea noastră este astăzi conumărată între celelalte națiuni libere compatriotice; ea este egal îndreptățită cu acelea, prin urmare ea este astăzi mântuită și scăpată de barbaria timpilor trecuți; ea știe toate acestea; ea își tinde națiunilor patriotice mâna de soră bună; ea dorește propășirea fiilor și fiicelor sale către lumina cea intensivă și binefăcătoare a culturii și civilizației, de la care pronia cerească n-au eschis-o [exclus-o n.n.] nici pre ea; ea nimic mai mult și mai puțin nu dorește, decât aceea, ca să rămână în viața sa națională, adică în viața limbei sale, și prin aceea ca prin mijlocul cel mai sigur să întemeieze și să lăfiască cultura și prosperitatea națională și patriotică, precum o vede aceasta la celelalte națiuni surori compatriotice.

Aceste, și nu alte, principii corecte le-au nutrit națiunea română în pieptul său încă atunci, când ea cu fiii și cu fiicele sale gemea în starea cea dejositoare a sclaviei; ea și astăzi în starea cea binecuvântată a egalei îndreptățiri rămâne credincioasă principiilor celor corecte. De aceea deviza națiunii noastre nu poate rămânea fără efectul dorit. Dreptatea n-are trebuință de cuvinte și expresiuni multe și maiestose, căci este mai presus de toate acestea: așa și principiile acestei Asociațiuni n-au trebuință de multe dovezi și cu deosebire, n-au trebuință de dovezi artificioase; ele sunt aceleași, care sunt și ale națiunii, pentru că Asociațiunea noastră este convinsă pe deplin, că numai așa va spori în dezlegarea problemei sale dacă va fi povățuită de sus atinsele principii, de aceea de trei ori fericit mă socotesc pre mine, carele din încrederea Asociațiunii ocup scaunul de președinte și manuducător [conducător n.n.] al afacerilor ei.

Când zic; că de trei ori fericit mă socotesc pre mine, ocupând prezidiul, doresc, ca totdeodată să fiu bine înțeles.

Litera, precum și spiritul acestor cuvinte ale mele nu cuprind alta, fără numai constatarea acelu adevăr, că Asociațiunea aceasta este credincioasă problemei sale pe baza principiilor adoptate de către națiunea întreagă

și a doua că cuprinde în sine contestarea năzuinței mele neobosite pentru atingerea scopului Asociațiunei; de aceea tare cred că sub scutul unor asemenea convingeri corecte și principii sănătoase precum am amintit mai sus, va spori desigur literatura și cultura poporului român, peste toată așteptarea și Asociațiunea va vedea ostenelele sale coronate cu succesul dorit, pentru că nu vor trece multe zeci de ani și vom vedea literatura limbei noastre la asemenea grad de cultură cu celelalte limbi culte; școalele și institutele literare ca unicele mijloace de cultura națiunei, le vom vedea și la noi în stare înfloritoare; vom vedea satele și orașele române regulate și înaintate; nu vor trece mulți zeci de ani și vom vedea acolo grădini și holde frumoase cultivate, bogate de pomi fructiferi, unde până ieri alaltăieri erau numai pâlămide și alte ierburi sălbatice, nu vor trece mulți zeci de ani și ne vom bucura, văzând economia ratională la plugarii noștri, înflorirea artelor și a tot felui de măiestrii la românii noștri.

Dară spre a avea un număr de bărbați învățați în toate științele, ce ar corespunde impopulației și trebuinței naționale, trece-vor iar multe zeci de ani? Privind atât la numărul cel mare al tinereții noastre, ce se află astăzi prin diferite institute literare, și la serioasa ei purtare morală și la diligența ei, nu zic mult, când afirm, că și în privința aceasta avem prospectul cel mai sigur de înaintare. Pre scurt, nu vor trece multe zeci de ani și națiunea română va fi regenerată și întinerită în puterile sale intelectuale, industriale și materiale, pentru că națiunea este setoasă după cultură și luminare, iar membrii acestei Asociațiuni nu vor cruța niciun sacrificiu, ce ar condiționa un viitor mai fericit, și propășirea națională. Un exemplu viu despre acest adevăr vedem domnilor! tocmai înaintea ochilor noștri. Vedem astăzi activitatea aceea de uimire, care bravii noștri brașoveni o au dezvoltat spre a ne primi în mijlocul lor la celebrarea acestei adunări generale.

Ce zel național și patriotic au manifestat brașovenii la înființarea gimnaziului și a unei fabrici mărețe de hârtie?

Ce zel și sacrificiu au adus brașovenii pre altariul națiunei și al patriei cu improvizarea unei expozițiuni de produse, manufacte și artefacte naționale române? Nu este trebuința, ca eu să-l descriu mai cu amănuntul, căci mărimea acestui zel ni se înfățișează în fapte îndeplinite.

Toate acestea sunt efluxele naturale ale inimei române, ale convingerii române pentru cultura limbei lui și pentru propășirea lui către luminare.

Și așa pre lângă astfel de manifestații, care negreșit vor aduce națiunii și patriei un viitor mai fericit, declar adunarea generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român pe anul 1862 de deschisă”.

Anexa nr. 6⁷⁸

Circulara episcopului Andrei Baron de Șaguna către protopopii, preoții, profesorii gimnaziali și învățătorii școlilor din Eparhia Ardealului, Sibiu, 6 octombrie 1862.

„Prea Cinstiților Părinți Protopopi, Cinstiților Administratori protopopești, C[instită] Preoțime eparhială. D[omnilor] Profesori gimnaziali și tuturor învățătorilor școlilor noastre elementare și capitale!

Prea onorabilul comitet al «Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român», prin hârtia sa din 9-lea septembrie a[nul] c[urent] nr. 200, încunoștiințează pre scaunul episcopesc, că adunarea generală a Asociațiunii ținută în Brașov în 17/29 iulie a[nul] c[urent] a recunoscut ortografia elaborată de comisiunea filologică adunată în Sibiu în 2 octombrie 1860 cu învoirea Locoțiinței de atunci, pre temeiul ordinațiunii Ministeriului de învățământ din 20 aprilie nr. 2559/174, de bună și corespunzătoare geniului limbei române și poștește ca aceasta să se aducă la cunoștința clerului și inteligenței noastre.

Scaunul episcopesc fiind convins că adunarea premenționată a Asociațiunii prin măsura aceasta a sa nu a avut altceva de scop, decât a introduce o uniformitate în scrierea cu litere străbune latine, ceea ce demult se dorea din partea tuturor românilor, fără de a închide prin aceea cărarea literară a cultivării limbei noastre mai departe, nu se poate decât să salute și din parte-și o astfel de întreprindere în comun folositoare.

Drept aceea, aducând scaunul episcopesc concluzul de sus al adunării generale a Asociațiunii la cunoștința clerului și a poporului săi eparhial,

⁷⁸ Gheorghe Tulbure, *Mitropolitul Șaguna*, pp. 329–330.

află cu cale a provoca totodată pre p[ărinții] protopopi, administratori protopopești, parohi, pre domnii profesori și pre toți învățătorii școlilor noastre eparhiale elementare, capitale și gimnaziale, precum și în fine pre toți inteligenții noștri ca în viitor să se țină de ortografia premenționatei comisiuni filologice, aprobată de adunarea generală a «Asociațiunei transilvane pentru literatura română» etc., în scrierile lor cu litere latine.

Încât pentru aceea, că multora dintre preoți sau mireni nu le va fi cunoscut modul de scriere propus în ortografia cestionată are scaunul episcopesc de a reflecta că după încunoștiințarea jurnalistică, prea onorabilul comitet al Asociațiunei a dispus cele de lipsă pentru ca să se tipărească cât mai curând cu un cuant îndestulătoriu din acel mod de scriere aici în Sibiu, care se va depune spre vânzare în cancelaria Asociațiunei.

Pre lângă care cu împărtășirea binecuvântărei mele, rămân.

Din ședința consistorială ținută în Sibiu în 6 octombrie 1862.

Al tuturor de tot binele voitor arhiereu Andrei Baron de Șaguna”

Anexa nr. 7⁷⁹

Scrisoarea episcopului Andrei Șaguna către brașoveni, Sibiu, 26 iulie 1862

„Domnilor!

Dacă a fost un moment în viața noastră, care să ne înalțe cugetele, să ne vibreze nervii, să ne umple inimile de bucurie, să ne ridice simțirile la cea mai sublimă idee a iubirii frățești, apoi acel moment nu poate fi altul decât care l-am petrecut în mijlocul domniilor voastre, prea stimaților domni și frați ai noștri brașoveni. Ospitalitatea cea mai amicală, cu care ați îmbrățișat pre toți membrii tinerei noastre asociațiuni, prevenirea cea nobilă cu care ne-ați întâmpinat pre toți îndeobște și pre fiecare în deosebi, ne sunt cele mai vii dovezi că domniile voastre ați știut dezlega grava problemă, care vi s-a impus din partea națiunei în acel moment când asociațiunea română trasnilvană pentru literatura română și cultura poporului român, la cererea d[omniilor] voastre a ales Brașovul pentru

⁷⁹ Laurențiu Streza, Vasile Oltean, *Mitropolitul Andrei Șaguna în documentele din Șcheii Brașovului vol. IV*, pp. 238–240.

a doua adunare generală a ei, acel oraș, despre care suntem mândri a zice că e locuit de floarea românilor austriace, acel oraș ai cărui locuitori români au de deviză propășirea și luminarea, acel oraș a cărui locuitori români au dat cele mai frumoase dovezi, încât știu prețui știința și a căuta după mijloacele care să o înainteze și să o lățească făcându-o bunul comun.

Când resuna vocea d[omniilor] voastre în Sibiu în anima asociațiunii române despre expozițiunea de artefacte, manufacte și industria română, care vreți să o legați de pertractările științifice ale adunării generale, inimile noastre tresăriră de bucurie și nimic nu fu mai firesc decât să îmbrățișăm această măreață idee a d[omniilor] voastre, ce află echou în toate unghiurile Monarhiei austriace locuite de români. Pe cât însă ni se văzu de măreață această idee în momentul bucuriei și asaltării inimilor noastre, pe atât ni se înfățișă ca mai gravă, când o supuserăm unei judecăți cu atât mai mult cu cât bine cunoaștem că poporul nu va fi pregătit pentru o întreprindere ce poate face onoare celor mai cultivate popoare.

Dară providența, care totdeauna lumina ochii minții românilor și îndrepta pașii lor, trimise și aici ajutorul său. Numele Brașov însușește pe toți românii mici și mari, veterani și tineri, bărbați și femei, juni și june și îi mișcă la o rivalitate nobilă a cărei rezultat ieși preste toată așteptarea. Martori sunt saloanele cele mari ale edificiului gimnaziului din Brașov pline de tot felul de produse ieșite din mâni românești. Martori sunt străinii, care se uimără de înfățișarea lor.

Obștea toată, domnilor, dac pe români să-și rădăce capul său, să fie mai mândri și să se bucure de destinul său.

Cu cât însă să simțesc ei mai mândri de rezultatul ce l-a avut asociațiunea transilvană română pentru literatura română și cultura poporului român în a doua adunare generală a sa și cea dintâi expozițiune generală a Transilvaniei, cu atât să văd mai tare îndemnați la mulțumire către acei bărbați ai națiunii noastre, care au stăruit ziua și noaptea nepregetat a ținti un rezultat atât de măreț, atât de impozant, cum a fost acesta al al douălea adunări generale și întâile expozițiuni române din Transilvania.

Primiți dară, iubitorilor frați și de toată stima domnilor bărbați ai Brașovului mulțumirea noastră cea mai adâncă pentru ostenelele d[omniilor]

voastre, primiți recunoștința noastră cea mai nemărginită pentru întâmpinarea și prevenirea cu care ne-ați onorat în mijlocul d[omniilor] voastre, primiți, în fine, îmbrățișare și sărutare frățească pentru succesul cel mai eclactant al adunării și expozițiunii noastre prin carea s-a înălțat națiunea română. Și ne dați voia a subscrie.

Ai domniilor voastre, frați și stimatori din Sibiu și împrejurul lui.

*Sibiu în 26 iulie 1862 Andrei Baron de Șaguna, Episcop*⁸⁰

Anexa nr. 8⁸¹

Rapoartele comisarilor poliției secrete austriece din Transilvania către ministrul poliției de la Viena cu privire la cea de a doua adunare a Asociațiunii Astra de la Brașov

„1308 – 1862 k.k. Polizei-Direktion in Hermannstadt

Praes No. 172. An Seine des Herrn k.k. wirklichen geheimen Rathes und Polizei Ministers etc. Carl Freiherrn von Mecséry de Tsoer Exzellenz in Wien.

Euere Excellenz!

Der romanische Verein für Literatur und Cultur des Volkes hat in den letzten Tagen des vorigen Monats zu Kronstadt seine zweite Versammlung abgehalten.

Über den Verlauf dieser Versammlung hat der Polizeikommissariats-Leiter Kusmanek unterm 1 d. M. Praes Nr. 141 Bericht erstattet, wovon ich Euerer Exzellenz mit Beziehung auf der hohen Erlaß vom 1. Nowember 1861 Nro 2477/M.P. in der Nebenanlage eine Abschrift ehrerbiethigst unterbreite.

*Hermannstadt am 2. August 1862. Der unterinnistische Amtsleiter
Zur Nachricht ad acta Wien, 7 August 1862”*

⁸⁰ Urmează semnăturile lui Petru Man, Pavel Vasici, Ioan Nemeș, Avram Tincul, Antoniu Wasserman, Ivan V. Rusu, Nicolae Popea, Petru Bodi Maja, Ioan Onițiu, Alexandru Bucur, G. Vlad, Petru Costea, Dragomir, Gheorghe N. Hagi, Ilie Măcelariu, Ioan Tipeiu, I. Stanciu, I. Brote, Antoniu Bechnitz, Dimitrie Popovici, Grigorie Matei, George Zaharia.

⁸¹ Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Inneres, Oberste Polizeibehörde, Präs. II., Nr. 1308/1862. Traducerea în limba română îmi aparține.

*„1308–1862 Direcțiunea poliției c[ezaro] c[răiești] din Sibiu
Praes No. 172. Către Excelența sa consilierul intim de stat și ministrul
poliției etc. Carl Baron de Mecséry de Tsoer în Viena.*

Excelența Voastră!

*Asociația română pentru literatura și cultura poporului și-a desfășurat
la Brașov cea de a doua adunare în ultimele zile ale lunii trecute.*

*Despre derularea acestei adunări a întocmit un raport conducătorul
comisariatului poliției Kusmanek sub nr. 141 din data de 1 a lunii, despre
care vă aduc la cunoștință o copie în conformitate cu înaltul decret din
1 noiembrie 1861, numărul 2477 al ministerului poliției.*

Sibiu, la 2 august 1862. Ofițerul șef al locului.

Luat la cunoștință, as acta Viena, 7 august 1862.”

„Abschrift. K.k. Polizei-Commisariat in Kronstadt

*Praes. Dto 141. An Seine Des Herrn k.k. Polizei-Obercommissärs
und Polizei Directions Amtsleiters Rudolf Neidhart Hochwohlgeboren in
Hermannstadt.*

*In Befolg des verseten Auftrages vom 17. d. M. Pr. N 1862 beehre
ich mich Euerer Hochwohlgeboren hiermit gehorsamst zu beruheten, daß
der romänische Verein für Literatur und Cultur des Volkesm welcher seine,
seit dem Bestehen des Vereines 2te Versammlung hierorts abzuhalten,
vorigen Jahres beschlossen – nachdem der Präsident des Vereins, Seine
Exzellenz der gr. n. unierte Bischof Freiherr von Schaguna wie ich bereits
im Tagesrapporte vom 29. Juli 1862 Nro 16 gemeldet, schon am 26. d. M.
hierorts seinen feierlichen Einzug gehalten – am 28, 29 und 30 Juli d. J.
in Kronstadt getagt und sich ein jeder Beziehung genauestens nach der
Vereins Statuten benommen habe. –*

*Discussionen politischer Natur oder in Bezug auf Religion sind
keine vorgekommen. Die Versammlungen fanden öffentlich im Saale des
romänischen Gymnasial-Gebäudes statt, und waren ununterbrochen stark
besucht. Der Vereine, welcher laut Vereinsbericht vorigen Jahres schon
über 550 verdeutliche Mitglieder zählte, sind bis jetzt schon mehr als 120
Mitglieder nun beigetreten, und man glaubt, daß die Zahl sämtlicher
Vereins-mitglieder im längstem einem Jahre auf 1000 anwachsen dürfte.*

Zu Ehrmitgliedern sind gewählt worden:

A. *Inländer:*

1. *Seine Exzellenz Graf Emerich Miko.*
2. *Der disponible kk. Statthalter Rath Dr. Josef Ritter von Grimm*
3. *Der k.k. Rath und evangelischen Pfarrer Ackner in Hermannstadt.*
4. *Der kk. FinanzBezirks Commissär und Schrifftsteller Bielz in Hermannstadt.*
5. *Der Secretär des siebenbürgischen Museums Finali in Klausenburg*
/Bei dem Wahl dieses Secretärs haben sich Gegenstimme erhoben,
und mehrere erklärten, daß sie der Abstimmung sich enthalten./

B. *Ausländer.*

1. *Georg Sion, Dichter, Mitglied des Appelationsgerichtes in Bukarest.*
2. *Alex. Odobescu, Direktor des Cultus Ministeriums und Schriftsteller*
in Bukarest.
3. *Grigor Mann, Sekretär des Staatsarchivs in Bukarest, und*
4. *Nicolaus Ionescu, Professor in Bukarest.*

Bezüglich der Aufnahme der letztgenannten 4 Individuen wird von
Seite des Vereines die Genehmigung des hohen kön. sieb. Guberniums
eingeholt werden.

Kronstadt, 1. August 1862.

Kusmanek mp k.k. Polizei Commissär Amtsleiter.”

„Copie. Comisariatul poliției c[ezaro] c[răiești] din Brașov

Praes. Dto 141. Către stimabilul domn Rudolf Neidhart, comisar
superior al poliției și ofițer șef al direcției poliției din Sibiu.

În conformitate cu misiunea primită în [data de]17 a acestei luni a
anului 1862 sunt onorat să vă raportez, stimate domn, că asociația română
pentru literatura și cultura poporului, care a decis anul trecut să-și
desfășoare în acest loc cea de a doua adunare de la înființare – după ce
președintele asociației, excelența sa episcopul greco-neuni⁸² baron de

⁸² Din perioada împăratului Iosif al II-lea – care a înlăturat apelativele de „schismatici” și „acatolici” folosite pentru desemnarea ortodocșilor din Imperiul Habsburgic – până în noiembrie 1864, termenele pe care autoritățile le foloseau pe seama ortodocșilor era de „neuniți” sau „greco-neuniți”. Detalii la: Mircea-Gheorghe Abrudan, „Titulatura, jurisdicția și ordinea în diptice a Eparhiei Ortodoxe a

Șaguna și-a făcut aici intrarea festivă în data de 26 a acestei luni, după cum am menționat deja în raportul zilnic numărul 16 din 29 iulie 1862 –, a avut loc în Brașov în zilele de 28, 29 și 30 iulie anul curent și s-a desfășurat în toate chestiunile în strictă conformitate cu statutele asociației.

Nu au avut loc niciun fel de discuții de natură politică sau cu referire la religie. Adunările au fost publice și s-au desfășurat în sala clădirii gimnaziului românesc și s-au bucurat tot timpul de o largă audiență. Asociației, care în conformitate cu raportul asociației a numărat anul trecut deja peste 550 de membri, i-au devenit membri până acum deja mai bine de 120 de membri și se crede că numărul acestor membri ai asociației va crește la 1000 în cel mult un an de zile.

Ca membri de onoare au fost aleși:

A. Din țară:

- 1. Excelența sa domnul conte Imre Mikó.*
- 2. Consilierul locumtenențial în pensie dr. Josef cavaler de Grimm*
- 3. Consilierul c[ezaro] c[răiesc] și preot evanghelic Ackner din Sibiu*
- 4. Comisarul c[ezaro] c[răiesc] de finanțe și scriitorul Bielz din Sibiu.*
- 5. Secretarul Muzeului Ardelean Finali din Cluj, la alegerea acestui secretar s-au ridicat voci împotriva, iar mai mulți au declarat că se abțin de la vot.*

B. Din străinătate:

- 1. George Sion, poet, membru al Curții de apel din București.*
- 2. Alexandru Odobescu, director al Ministerului Cultelor și scriitor din București.*
- 3. Grigore Man, secretar al arhivelor statului din București, și*
- 4. Nicolae Ionescu, profesor în București.*

Cu privire la admiterea acestor patru indivizi din urmă, asociația va solicita o aprobare din partea înaltului crăiesc guberniu ardelean.

Brașov, 1 august 1862.

Kusmanek mp ofițer șef și comisar al poliției c[ezaro] c[răiești].”

Transilvaniei și a ierarhilor ei între păstoria lui Dionisie Novacovici și vicariatul lui Andrei Șaguna (1761–1848)”, în *Tabor*, Anul IX, Nr. 12, decembrie 2015, Cluj-Napoca, pp. 18–31.

Anexa nr. 9⁸³

Cuvântul de deschidere al mitropolitului Andrei Baron de Șaguna, președintele Asociațiunii, la cea de a VI-a adunare generală a Astrei, Alba Iulia, 28 august 1866

„Domnilor! Când aduc proniei cerești mulțumita mea, căci m-au învrednicit a putea fi de față la această adunare, și a o conduce, atunci trebuie să mărturisesc în fața acestei adunări, acel adevăr cunoscut că eu, ca președinte, deși aș fi fost dator să fiu [de] față la toate adunările generale, totuși la cele trei din urmă n-am luat parte, vasăzică n-am putut lua parte, căci la cea din Blaj la an[ul] 1863 am absentat, în urma co-înțelegerii avute cu acei membri ai Asociațiunii, care au fost la dieta din anul acela; la cea din Hațieg la an[ul] 1864 am absentat, căci pre timpul acela eram silit de morbositate [boală n.n.] a petrece la scaldele [băile n.n.] Mehadiiei; la cea din Abrud în anul trecut, nu mi-au fost nicidecum posibil a lua parte, căci tocmai în ziua adunării generale, adică în 15 august a trebuit să funcționez ca mitropolit la sfințirea celui dintâi episcop național român de relegea noastră greco-răsăriteană⁸⁴. Acum însă mi-au fost cu puțință a veni la această adunare și a ocupa scaunul prezidial, la care încrederea domniilor voastre m-au chemat, am și venit preabucuros, deși sunt obosit cu trupul și cu sufletul, căci este știut, cum că șase săptămâni am petrecut la scaldele Mehadiiei, de unde înainte cu șapte zile m-am întors acasă cu acea speranță, că Dumnezeu

⁸³ Protocol despre a șasea Adunare generală, ce Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român a ținut la Alba Iulia în anul 1866, sub prezidiul Exelenței Sale Domnului Președinte al Asociațiunii, Arhiepiscop și Metropolit Andrei Bar. de Șaguna, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1866, pp. 18–24.

⁸⁴ În noiembrie 1864, Biserica Ortodoxă din Imperiul austriac a primit din partea statului, printr-un rescript al împăratului Franz Joseph, titulatura oficială de „Biserică greco-orientală” sau „greco-răsăriteană”, acesta fiind apelativul juridic întrebuințat până la disoluția monarhiei austro-ungare în 1918. Detalii la: Mircea-Gheorghe Abrudan „Titulatura și jurisdicția Bisericii Ortodoxe din Transilvania între Revoluția Pașoptistă și Marea Unire”, în *Tabor*, Anul XI, Nr. 2, februarie 2017, Cluj-Napoca, pp. 24–42.

îmi va ajuta de a putea fi astăzi în mijlocul domniilor voastre. Și fiindcă preastimatul d[omn] vicepreșe[dinte], reverendisimul d[omn] canonic Cipariu a avut bunătate a duce prezidiul în absența mea cu cea mai mare abnegare a zdruncinatei sale sănătăți și cu dexteritate osebită, precum și spre îndestularea obștească a acelor adunări generale, pentru aceea aduc eu reverendisimului d[omn] vicepreședinte și canonic Cipariu pentru această bunătate, căci m-au supliniți în absența-mi mulțumirea mea cordială și frățească, dorindu-i sănătate statornică și zile multe până la cele mai adânci bătrâneți! Iară pre domniile voastre, care ca membri ai Asociațiunei v-ați înfățișat la această adunare generală anuală spre a documenta constanța și zelul domniilor voastre pentru înaintarea literaturii limbei noastre române și pentru prosperarea culturii poporului nostru român, vă întâmpin eu cu „Bine ați venit!”

Scopul Asociațiunei, precum ne arată §-ul 2 din statute, este înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri prin studiu, prin elaborarea și edarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință, arte și alte asemenea.

Eu sunt convins că Asociațiunea noastră nu și-a pierdut dinaintea sa scopul acestor împrejurări momentane și trăitoare în întregul trup al națiunei.

Eu sunt convins și despre aceea că Asociațiunea noastră a satisfăcut problemei sale, pre cât i-au fost în putință.

Problema ei este colosală și cere mijloace mari pecuniari [bănești n.n.], deși scopul ei este de natură literară și intelectuală. Și tocmai în împrejurarea aceasta că problema Asociațiunei noastre este colosală, și cere mijloace mari pecuniari pentru atingerea scopului ei, zace acel adevăr neresturnaver, că Asociațiunea și-a împlinit din destul misiunea sa față cu mijloacele cele smerite pecuniarii, de care poate să dispună, și față cu acea împrejurare faptică, că membrii ei, despre care pre drept se poate zice, că sunt bărbați literați, nu locuiesc într-un loc, ca să se poată consulta și lucra cu puteri unite pre câmpul literaturii, ci sunt îndepărtați unii după oficiul lor particular.

Pre lângă acestea mai citez a adăuga și acea convicțiune [convingere n.n.] a mea individuală, că membrii literați ai Asociațiunei noastre nu

se pot învinovăți de pasivitate pre câmpul literaturii, căci adeseori [î]i aflăm cu produsele lor literare, dacă nu și în opuri singuratice, dar în foile jurnalelor noastre naționale.

Timpul nostru este timpul activității; aceasta o recunoaște ori și cine dintre noi; timpul nostru a înaintat ideea despre muncă la o mărime și strălucire, de unde ea luminează tuturor popoarelor.

Dacă onorata adunare îmi dă voie a exprima aici pre scurt cele ce domnul Laboulaye⁸⁵, profesor de istorie la Universitatea din Paris, a perorat [a vorbit n.n.] ascultătorilor săi în privința ideii despre muncă, care idee ocupă astăzi Europa întreagă, atunci sinopsea [rezumatul n.n.] acestei cuvântări o expun în următorul tip:

Ideea despre muncă a produs în zilele noastre niște convingeri foarte norocoase. Ideea acesta este cu mult mai tânără, decât cea despre progres. Ideea despre muncă a produs acea măreață convingere, că astăzi munca este onoarea și reputațiunea cea mai mare a omului. La grecii și romanii cei vechi munca era ocupațiunea exclusivă a sclavilor, pentru că lumea de atunci avea ideea falsă despre muncă, și o socotea de un ce dejositor pentru toți, care nu erau sclavi; și așa lenea era caracteristică bogaților, iar munca era caracteristică sclavilor. Ideea că munca este numai pentru sclavi, a produs acea întipuire falsă, după care se afirm că a nu lucra, vasăzică a petrece în inerție, în moliciune și în pasivitate este a fi domn și nobil. Până la timpii regelui Ludovic XIV⁸⁶ trebuia să se aducă lege, ca un aristocrat să poată avea o corabie sau o fabrică de sticlă pentru specula spre înmulțirea averei sale. Acest rege se nevoia a da muncii o valoare potrivită prin concesiuni și privilegii; însă munca tot mai afla contrari între aristocrați. Astfel a fost munca în Franța disprețuită, încât aristocratul carele vrea să se deprindă cu munca, vasăzică care nobil vrea să ducă vreun negoț sau vreo meserie era expus insultei. Din contră la Englitera [Anglia n.n.] nici când nu s-a privit munca ca un ce dejositor și de rușine pentru un nobil. Fratele unui renumit lord se ținea mareț

⁸⁵ Édouard René de Laboulaye (1811–1883), jurist, poet, profesor la „Collège de France” între 1849–1877, activist împotriva sclaviei, președinte al „Societății de economie politică” din Paris, deputat și senator pe viață al parlamentului național francez.

⁸⁶ Rege al Franței între 1654–1715, cunoscut în istorie drept „regele soare”.

dacă se putea numi neguțător sau fabricant. Regimul Engliterei a fost în Europa cel dintâi carele a luat sub protecțiune munca și produsele muncii supușilor săi, însuși regele din părintească îngrijire pentru supușii săi adeseori se ocupa cu cercetarea lățimei unei panglici, cu numărul și calitatea firelor, din care panglică era țesuta; de unde se vede că regimul Engliterei pre cât lua sub protecțiune munca supușilor săi, pre atâta supunea controlui legiuite munca și pre muncitor, ca să nu abuzeze cu aceea.

Astăzi este în toată Europa altcum, ce se ține de ideea despre muncă, prin urmare și în patria noastră. Astăzi omul cel muncitor fără osebite de naștere și stare se prețuiește de omul cel mai nobil în patrie. Astăzi aristocratul și țâne de cea mai mare onoare a se ocupa cu munca, vasăzică cu cultura moșiilor sale, cu înființarea fabricilor, cu înaintarea industriei speciale și generale, pentru că este pătruns că munca este onoare și reputațiunea omului și că omul, carele muncește, este nobilul cel adevărat, iar acela carele fuge de muncă și trăiește în nepăsare și desfrânare este în ajunul perirei sale materiale și morale, și pentru aceea vrednic de compătimire. În America omul, carele nu muncește, se privește de un fel de inamic public. Acolo maicile feresc dinaintea leneșului pre fiicele sale și fiecare om de muncă, vasăzică fiecare om, carele se bucură de onorea publică, [i]și retrace atențiunea și amiciția sa de la patriotul său leneș. Și așa zic americanii că acela care nu lucră face rău.

Acestea sunt expozițiunile domnului profesor Laboulaye în privința conceptului despre muncă, care a le aminti aici, mi-am ținut de cea mai strânsă datorință, pentru că e tăria în viața poporului și condiționează cultura lui, prin urmare și onorea și aprețuirea lui în societatea civilă; și pentru că scopul Asociațiunei noastre, precum am atins mai sus, este atât înaintarea literaturii limbei române, cât și cultura poporului român prin studiu, prin elaborarea și edarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte.

Am amintit doctrina renumitului profesor Laboulaye spre acel scop, ca niciun membru al Asociațiunei să nu se sparie de greutatea care le întâmpină atunci când va să înainteze scopul Asociațiunei, ci cu zel îndoit și întreit să continue munca sa, vasăzică: activitatea sa pentru

înaintarea literaturii limbei maicei sale, și pentru cultura poporului, al cărui membru este și el, știind și convins fiind, că cu cât mai mult va asuda în munca aceasta nobilă și cu cât mai mult o va face productivă și în alții, cu atâta mai mare onoare și apreciere își va secera sieși și națiunii sale.

După convicțiunile mele, care mi le-am câștigat despre poporul nostru, cutez a afirma, că el nu are atâta lipsă de învățătură, ca să fie muncitor, căci el este în faptă muncitor, ci are lipsă de o povățuire cum să-și facă munca sa, vasăzică cum să fie muncitor, ca apoi potrivit măsurii muncii și sudorii sale să aibă cât se poate mai mare folos, vasăzică cum munca sa să și-o facă cât se poate de productivă, căci productivitatea, adică progresul, cel așteaptă muncitorul de la munca sa, este condiționat de la modul lucrării; ferice așa dară este acel lucrător, care știe să lucre și să muncească după lumina minții sănătoase și regulate prin știință și experiență; care nu este înamorat în sine și în obiceiuri stângace; care mai înainte gândește și judecă despre munca ce va să o facă și apoi se pune cu totadinsul la lucrare.

Astfel, și numai astfel de muncă este productivă și aduce muncitorului onoare și aprețuire încă și din partea inamicilor; astfel, și numai astfel de muncă face nobil pre muncitorul în societatea compatrioților săi.

Acum îndreptez cuvântul meu către bravii noștri conaționali din orașul Belgrad [Alba Iulia n.n.], care au avut bunătatea a primi vestea despre celebrarea Adunării generale a Asociațiunii noastre pre anul acesta în mijlocul lor și au pregătit cu sârguință și sacrificiu toate câte se recer spre acest scop.

Asigurez în numele Asociațiunii pre conaționali noștri Belgrădeni că membrii Asociațiunii știu a prețui amorea [dragostea n.n.] și sacrificiul, ce domniile sale au adus cauzei naționale cu această ocaziune; și totudeodată îl vor și păstra pentru toți timpii ca o suveniră prea plăcută.

Acestea lăsându-le înainte, declar ședința Adunării generale de deschisă, iar ordinea obiectelor va urma amăsurat programei stabilite din partea comitetului Asociațiunii”.

Adunarea Generală a ASTREI din anul 1907, de la Bistrița

MIRCEA GELU BUTA*

În zilele de 20–22 septembrie 1907 „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român” și-a ținut adunarea generală în Bistrița. În anunțul de pregătire al evenimentului, publicat în 10 septembrie 1907, președintele Gavril Tripon și secretarul Victor Onișor, în numele comitetului organizator făceau următorul apel:

„Asociațiunea e la noi singurul așezământ, care poate arăta în trecutul lucrării sale un succes vădit în răspândirea culturii și a luminei în poporul nostru până în păturile cele mai largi. De aceea avem o datorie față de cultura neamului nostru, ca acum când ni se îmbie ocaziunea de a primi în mijlocul nostru pe reprezentanții „Asociațiunii”, să-i primim în mod vrednic, iar așezământului de cultură, în al cărei serviciu cu toții ne-am pus, să-i dăm tot sprijinul nostru moral și material.

Nu ne îndoim nici pe un moment, că onoratul public român din aceste părți se va ridica și cu această ocaziune la culmea datoriei sale, de aceea ne luăm voie a ne îndrepta către dânsul cu deplină încredere cu aceea călduroasă rugămintă, ca de o parte și aceia cari până acum n-au intrat în șirul membrilor „Asociațiunii”, să nu lase să treacă această ocaziune, ci să se înscrie ca membrii ai ei, fondatori, pe viață, ordinari sau ajutători ori, iar de altă parte să se prezenteze la adunare în număr cât mai considerabil.

Spre atingerea unui rezultat cât mai îmbucurător, care de o parte să ne facă onoare și să ne ridice prestigiul înaintea neamului nostru,

* Prof. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca,
e-mail: butamircea@yahoo.com

iar de altă parte prin jertfele aducându-se să fie ajutată și „Asociațiunea” noastră, apelăm la toată suflarea românească din aceste părți, dar cu deosebire la generozitatea institutelor noastre de credit și economii, la preoțimea și învățătorimea din ținut și peste tot la întregă partea inteligentă, cum și la poporul nostru de la sate, ca să ne onoreze cu sprijinul lor mărinimos și binevoitor.

„Asociațiunea” își are organele sale și în ținutul nostru, în despărțământul Bistrița și despărțământul Năsăud cu agenturile înființate în mai multe comune și cu organele lor, care în lucrarea lor ne-au făcut și până acum să simțim roadele acestui așezământ de cultură. Facem apel și la aceste organe, ca să iee asupra lor sarcina de a aduna la sinul „Asociațiunii” un număr cât mai mare de membri, care să contribuie cu obolul lor la munca de înaintare a culturai neamului nostru.”...¹.

Conform programului, în data de 20 septembrie, Comitetul central al „Astrei” și ceilalți oaspeți, urmau să sosească la orele prânzului și să fie întâmpinați la gară de Gavril Tripon, directorul despărțământului Bistrița, George Curtean, președintele comitetului de încartiruire, protopopul Gerasim Domide, Valer Poruțiu, Demitriu Ciuta, Alexandru Popu, Dionisie Login, Vasile Pahone, Victor Onișor, I. Popu, Leonida Domide, Ciril Negruț, M. Șirlincan, Emil Chiffa, Olteanu, Tit Triff, O. Furnea, T. Bogdan, Vicaș, Greabu și ceilalți tineri, o frumoasă cunună de dame, Eliseu Dan, din Borgo-Suseni, Langa, din Caila, Pașcu, din Simotelnic/Simionești, Beșa, din Borgo-Prund, Valer Drăgăș și o mulțime de alți domni².

Din trenul de la Cluj „care a sosit ca de obicei cu întârziere” au coborât Andrei Bârsan și Nicolae Vecerde, din Brașov, Nicolaie Ivan, asesor consistorial, Octavian Goga cu soția și sora, Octavian Tăslăuan, secretarii Asociațiunii, Nicolae Vătășan, casierul Asociațiunii, Victor Fincu, exactor consistorial, din Sibiu; Borza, protopop din Făgăraș, Dr. Radu, vicar din Hațeg, Dr. Izidor Pop, avocat din Lugoj, Dr. Teodor

¹ „Revista Bistriței”, anul III, nr. 33, 1907, pp. 1–2.

² Idem, nr. 34, 1907, p. 3.

Mihali cu soția, deputat dietal din Dej; Sârbu, protopop, Dr. Victor și Aurel Nilvan, avocați din Șomcuta, Dr. Moroianu și încă doi consorți din Brăila, Ioan Oltean, preot din Suciul de Sus cu soția, avocatul G. Buzura din Lăpuș, preotul Simion Popan din Figa, sublocotenent Ciat, doamna Băloiu și mulți alții. Cu trenul de la Luduș încă au sosit mai mulți oaspeți de pe Câmpie. Presa a fost reprezentată prin d-nii Șchiopul, de la „*Lupta*” și Dimian, de la „*Telegraful român*”.

După ce protopopul Gherasim Domide le-a urat bun venit, Andrei Bârsan, vicepreședintele Asociației, a mulțumit pentru frumoasa primire făcută, accentuând însemnătatea luptei culturale pe care o poarta „*Astra*”. Cuvântările celor doi au fost răsplătite cu aplauze și strigăte de „*Să trăiască!*”. Cazarea oaspeților s-a făcut la hotelurile și familiile românești din oraș. Dintre ceilalți oaspeți care urmau să sosească, amintim pe deputații Aurel Vlad, Alexandru Vaida-Voevod, Iuliu Maniu, Ștefan Popu, Gheorghe Pop de Băsești, Aurel Lazăr din Oradea Mare, „*apoi mulți din Năsăud, Valea Rodnei și din împrejurimea mai apropiată sau mai depărtată*”³.

Prima întâlnire oficială a fost programată la orele 20, în sala cea mare de la „*Gewerbeverein*”, unde musafirii așezați la mese, au ascultat „*valuri de melodii românești*”, cântate cu multă căldură de tariful lui Cristof. Din partea organizatorilor Gavril Tripon le-a urat oaspeților „*un bun venit!*”. Răspunsul din partea Comitetului a fost dat de Nicolae Ivan, iar în numele tinerimii, de Ion P. Oltean. Participanților li s-au împărțit „*peste o mie de cărți trimise de Comitetul central, cum și mulțime de numere din Revista Țara noastră*”. Petrecerea a durat până târziu în noapte⁴.

A doua zi, publicul a participat la serviciul liturgic săvârșit de protopopul Gherasim Domide, Dr. Iacob Radu, vicariul Hațegului, Ciril Deac, vicariul Năsăudului, precum și de Ciril Negruțiu, A.C. Domșa, E. Iuga, Alexandru Haliță, la biserica „*cea mare a românilor greco-*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

catolici cumpărată de la minorități". Corul bisericii, dirijat de Leon Domide a cântat melodii care mângâiau inimile credincioșilor. De fapt era – potrivit cronicarului – ziua limbii, culturii și literaturii române, iar poporul se ruga: „*Pleacă Doamne urechea Ta ... și auzi-ne Doamne!*” Liturghia s-a desfășurat în condițiuni înălțătoare. În predica sa proto-popul Gherasim Domide, le-a vorbit credincioșilor despre nașterea Fecioarei Maria, maica Mântuitorului, ajutătoarea săracilor, steaua mărilor, dar și despre „*Astra*”, „*mama ocrotitoare a limbii, culturii și literaturii române*”⁵. Credincioșii au ieșit din biserică cu inima înălțată și s-au îndreptat spre clădirea comitatului unde urma să aibă loc ședința de deschidere.

În jurul orei 11.00, „*sala spațioasă a comitatului este arhiplină de cărturari și popor*”, fapt pentru care comitele suprem, groful Lazar Arpad, „*abia a putut intra în sală până la estradă*”⁶.

În deschiderea sesiunii, vicepreședintele Andrei Bârsan „*citește un discurs magistral, care se publică în foi. Are farmec și înțelepciune în cuvinte, căldură în suflet, robește atenția, ridică inimile, deschide orizonturi*”. În final publicul a ovaționat la nesfârșit. A urmat expunerea lui Gavril Tripon, care după ce a salutat comitetul și oaspeții, a căutat să convingă auditoriu de „*cărările infinite a progresului cultural*”, care nu era posibil decât prin cultură intelectuală, noblețea sentimentelor, creația spiritului, respectul pentru limba popoarelor și cultivarea literaturii. Cuvintele de încheiere erau o parafrizare după prorocul Eremia: „*Să ne sece mâinile noastre, de Te vom uita pe Tine Sioane... pe tine cultură, limbă, literatură română*”⁷.

Printre ceilalți vorbitori s-au numărat Nicolae Vecerdea, Ștefan C. Pop și Victor Onișor, care a propus lista comisiilor pentru raportul general, censurarea socotelilor, înscrieri de noi candidați și propuneri pentru noul comitet⁸.

⁵ Idem, nr. 35, 1907, p. 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

Întrucât timpul era înaintat „*Comitetul face reverința la comitele suprem, vicecomite și primarul orașului*”, după care a invitat oaspeții în sala mare de la Gewerbeverein pentru a lua masa. La banchet au fost „*cam 250 tacâmuri*”. În fruntea comesenilor erau membrii comitetului, reprezentanții notabilităților comitatului, orașului, poliției și ai invitaților, între care s-au remarcat Gheorghe Pop de Băsești, Teodor Mihali cu soția, Alexandru Vaida-Voevod, Francisc H. Login și soția, Ștefan Cicio Pop ... „*frați și surori din toate părțile, imposibil a-i putea înșira pe toți*”. Deși orchestra lui Cristof „*operează foarte bine, servitul la banchet e târziu și slab*”. Pentru că timpul era întârziat au fost permise doar toastele oficiale, ținute de Andrei Bârsan, pentru Maiestatea Sa, Dionisie Longinu, pentru comitet; a răspuns Nicolae Ivan. Pentru oficiali a toastat Vasile Pahone, iar răspunsul a fost dat de primarul orașului, Franz Schreiber. A încheiat seria toastelor Gherasim Domide, pentru toți oaspeții prezenți.

După banchet, invitații și gazdele au mers, cu toții, la petrecerea populară. Asistența era în număr mare, toți sub cerul deschis și senin, în promenadă, în plină sărbătoare. Poporul din Bistrița a susținut dansurile tradiționale, „*Călușerul*”, „*Bătuta*” și „*Romana*”. Vătavul⁹ P. Bucur a ținut o scurtă alocuție frumoasă. Răspunde admirabil Andrei Bârsan. Răsar lacrimi în ochi. Sufletele nu încăpeau în piepturi.

Tineretul din Șieu-Măgheruș a executat dansul „*Romana*”, fără greș. Petrecerea populară s-a ținut în promenadă, sub cer deschis, azurul nemărginit era sărbătoresc, iar poporul, în număr mare. Seninătatea sufletelor, bătaile inimilor, toate, erau sărbătorești. „*Tablou elevanț, ce nu se va uita o viață de om: popor și cărturari, țărăncuțe și dame mari împreună. Între popor s-au împărțit cărți instructive*”¹⁰. Într-o vreme, lumea s-a împrăștiat pe la „*cuartire în vederea pregătirii*” pentru spectacolul de teatru dat de trupa lui Zaharia Bârsan.

⁹ Conducătorul dansatorilor.

¹⁰ „Revista Bistriței”, anul III, nr. 35, 1907, p. 2.

Seara la ora 8.00, nu mai încăpeai în teatru. Biletele au fost plătite de cele două bănci române bistrițene, „Bistrițiana” și „Coroana”. La semnalul clopoțelului, cortina s-a ridicat și a început spectacolul cu piesa „*O noapte de octombrie*”, poem dramatic de Alfred de Musset, traducere de Haralamb G. Lecca, în care Zaharia Bârsan a jucat rolul de poet, iar soția lui, Olimpia, „*cu lira în mână*”, pe cel de muză. „Actorul” Bârsan a recitat apoi poezia „*Clăcașii*” de Octavian Goga. Ultima strofă, „*energică și elevantă, dă ocaziune artistului a-și arăta întreg talentul*” și publicului să aclame frenetic, atât pe artist cât și pe poet. În ovațiile celor prezenți, alături de Zaharia Bârsan și-a făcut apariția „*figura blondă, simpatică și tânără a poetului Octavian Goga*”. Spectacolul a continuat cu piesa „*Instinctul*”, o dramă modernă în 3 acte de Kestemeakers, în care personajele principale au fost interpretate de Olimpia și Zaharia Bârsan. Seara magică s-a încheiat cu piesa „*Cânele și pisica*” comedie într-un act, după Mad. Regnault Prebois¹¹.

A doua zi, duminică dimineăta, în jurul orei 9, o parte a publicului a mers la biserică, pentru a participa la Sfânta Liturgie oficiată de vicarul Iacob Radu, prof. C. Negruț, protopopul I. Pop, profesorii Ioan Moldovan și Valer Suciu. A urmat corul popular și un cor format din clerici din Blaj și Gherla¹².

În paralel, doritorii au putut să asculte, în sala mare de la „Gewerbeverein” interesanta conferință a profesorului Dr. Nicolae Bălan, despre religie și cultură, din care au putut afla că „*o viață lipsită de religie, nu-i întreagă, nu-i armonică, nu-i fericitoare... pentru că religia la poporul nostru, e contopită, în modul cel mai intim, cu însăși viața sa națională*”. Publicul impresionat l-a aclamat pe orator, iar vicepreședintele Andrei Bârsan a mulțumit în cuvinte elogioase¹³.

După aceasta, publicul a vizitat frumoasa expoziție de țesături, organizată de Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoarei

¹¹ *Ibidem*.

¹² „Revista Bistriței”, anul III, nr. 36, 1907, p. 2.

¹³ *Ibidem*.

și reprezentată de „*d-na președintă Elena Hosszu Longin (născută Pop), d-na Erdelyi, d-șoara Tiberia Barcian și dl. Francisc Hossu-Longin*”¹⁴.

La orele 11.00, în sala mare de la *Gewerbeverein*, Andrei Bârsan a deschis ședința în plen. Comisia de prezentare a raportului general a fost compusă din George Pop de Băsești, Teodor Mihali, Gherasim Domide, Nicolae Vecerdea și Victor Onișor Acesta din urmă, în referatul său, după ce a adus mulțumiri membrilor comitetului pentru strădaniile lor și celor care au făcut donații în favoarea Muzeului Național, s-a angajat să ducă la bun sfârșit „*lucrările inițiate de secțiunile literare-științifice și să ajute școlile mai sărace ajunse la strâmtoare*”. În chestiunea „*Reuniunii române de cântări din Beiuș*”, înființată sub egida „*Asociațiunii*” și neaprobată din partea autorităților, comitetul și-a pus drept țel să studieze posibilitățile juridice pentru ca astfel de asociații să fie recunoscute.

Raportorul comisiei de cenzori a fost prezentat de Valer Poruțiu, directorul băncii „Bistrițiana”, la propunerea căruia „*se primește aprobarea socotelilor*”, iar cel al comisiei pentru înscrierea de membrii, de Vasile Pahone¹⁵.

După ce vicepreședintele Andrei Bârsan a depus mandatul în numele întregului comitet și l-a elogiat pe venerabilul președinte Iosif Sterca-Șuluțiu „*care a condus cu multă desinteresare, cu zel și dragoste lucrările acestui period, un bărbat, care nu mai trăiește azi pentru sine, ci pentru „Asociațiune” și pentru neamul său, este propusă lista noului Comitet, care rămâne același cu schimbarea, că în locurile vacante, intră Octavian Tăslăuan și Octavian Goga*”¹⁶.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ S-au înscris ca membri fondatori și pe viață: Gavril Vârtic (pensionat), Ilariu Pahone (consilier de conturi), avocații Gavril Tripon, Vasile, „Corona” – Institut de credit în Bistrița, profesorul Gavril Scridon, avocatul Dionisie Loginu, Iulian Marțian (director la „Mercur” în Năsăud). În plus, au fost înscrși 60 de membrii ordinari, astfel încât în final s-au adunat 3.000 de Coroane; „Revista Bistriței”, anul III, nr. 36, 1907, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*.

În încheierea adunării, Andrei Bârsan a exprimat mulțumirile adresate românilor bistrițeni și tuturor oaspeților pentru efortul depus, accentuând că *„viitorul atârnă în mare parte de la noi, de la munca și jertfa noastră”*. A răspuns Gavril Tripon, care a sintetizat desfășurarea acțiunii astfel: *„Voi toți, bătrâni cărunți și vrednici, tineri și bărbați în plină putere, surori venerabile și generoase de pretutindeni, cari ne-ați onorat și decorat vatra noastră, și ne-ați încurajat cu inimile voastre lucrarea și jertfa, primiți mulțumirile noastre fierbinți. Pe cale nevăzută, sufletele noastre vă îmbrățișează și apoi se îndepărtează, zicându-vă: Cale bună fraților, surorilor, către cetățile voastre, către vetrele voastre, unde voi sunteți stâlpii de granit ai destinelor culturale române. Să trăiți în mulți ani!”*

Pentru masa de prânz, familiile române din Bistrița au ținut să invite în casele lor cât mai mulți oaspeți, dorind să arate pe această cale bucuria și gratitudinea lor. La ora 4.00 după amiază, Grigore Pletosu și Octavian Goga, membrii în secțiunile literare, au conferențiat în sala mică de la „Gewerbeverein”. Dacă primul a vorbit *„Despre creșterea adulților, în vederea preocupărilor de azi”*, Octavian Goga a tratat problema *„Țăranul în literatura noastră poetică”*. Astfel, dacă la Vasile Alecsandri țăranul *„e fericit, voios, chipeș, îndestulat, rumâm, senin”*, la Eminescu, acesta este descris în culori triste *„slăbit de foame și de muncă, fără vatră caldă, fără leac de viață tihnită, ars de soare, bătut de vânt, de ger, de ploaie, călcat în picioare, nedreptățit fără de milă”*... Pentru credibilitate, Octavian Goga a exemplificat cu următoarele versuri: *„Nu-e vara, vara lui,/ Nici-e toamna, toamna lui,/ Numai umbra spinului,/ La ușa creștinului”*. Acest mod de a vedea lucrurile – a continuat conferențiarul – era sincer și superior, *„pentru că poetul nu se închide în sine, nu împrumută individualitatea lui luminoasă lumii din afară. Din contră, el se leapădă de sine și primește cu suflet deschis durerile de dinafară, pe cari le descrie, ca pe ale sale”*.

Referindu-se la conferința lui Octavian Goga, în cuvântul său de mulțumire, Andrei Bârsan a făcut următoarea apreciere: *„Ai dovedit,*

că nu numai ști scrie poezii, ci ne spui, cum trebuie scrise poeziile". Publicul a aclamat: „*Trăiască Goga!*”.

Seara, sala mare de la „*Gewerbeverein*” a devenit neîncăpătoare. Regizorul spectacolului, Andrei German, împreună cu membrii comitetului de organizare, Iulian Pop, Leonida Domide, Ioan P. Oltean, V. Gaël și George Triff, au încercat să mulțumească pe toată lumea. Spectacolul a fost deschis cu uvertura din opera „*Wilhelm Tell*” de Rossini, în interpretarea orchestrei militare. A urmat corul Reuniunii de cântări din Bistrița, cu un potpuriu a lui Aurel Popovici: „*Zile frumoase, bine ați venit. Sufletu-mi jalnic mult v-a dorit*”...apoi, balada „*Brumărelu!*” a lui Iacob Mureșan, cu solo de soprană (Veturia Dr. Iulian Pop, n. Petran) și bariton (Dr. V. Gaël), acompaniați de orchestra militară. Aplauzele îndelungate ale publicului „*nu mai voiau să înceteze*”¹⁷.

În continuare, Concertul de violină nr. 7, de C.A. Beriot, interpretat de Nicolae Brăteanu, cu acompaniament la pian de C.F. Rohrbeck, maestru de cor; Virginia Gall cu aria din opera „*Maria di Rohan*” și un potpuriu din Tiberiu Brediceanu, în acompaniamentul orchestrei militare; Valeria Papp, cu Aria Santuzzei din opera „*Cavaleria rusticana*” de P. Mascagni și piesele „*Seguidila*” și „*Mândruliță de demult*” a lui George Dima; Constantin Pavel cu aria „*Una furtiva lacrima*” din opera *L'elissir d'amore* (G. Donizetti) și „*Ce te legeni codrule*” (Scheletti). În încheiere, corul a interpretat „*Două inimi*” (G. Dima), „*Horă*” și „*Peste codri cei verzii*” (Ion Vidu), cu intervențiile sopranei Veturia Dr. Pop. După concert, a urmat petrecerea cu joc, iar atmosfera a fost întreținută de taraful L. Cristof din Bistrița.

În ultima zi, doritorii au fost invitați să participe la excursii organizate la Năsăud, Sângeorzul Român sau la Dorna¹⁸. În acest mod s-a desfășurat o importantă și reușită manifestare a spiritului românesc, organizată de românii din Bistrița.

¹⁷ *Ibidem*, p. 3.

¹⁸ „*Revista Bistriței*”, anul III, nr. 34, 1907, p. 2.

Cele două începuturi ale ASTREI NĂSĂUDENE

IOAN SENI*

1. ASTRA Năsăudeană între anii 1861–1947

În anul 1861 Ținutul năsăudean devenea District autonom, iar după aproape doi ani se înființa Gimnaziul grăniceresc din Năsăud, stâlp al românismului din nordul Ardealului¹. În documentele de arhivă din acea vreme, găsim și pe primii membri ai ASTREI din ținut: prof. Octav Barițiu, pr. Simeon Tanco, jr. Florian Mikeș la care se adaugă în anii următori: Ioane Catone, Nechita Ignat (care a participat și la elaborarea Statutelor ASTREI), Ioachim Mureșan – președinte Judecătoria Năsăud, Ioan Pavel – vicanotar, Toader Anton – cpt., Leon Pavelea – prof., Grigore Moisil – vicar, Alex. Bohățel – cpt. distr., Florian Porcius – vicecăpitan, Francisc Mihăilaș – cpt., Ioan Isipu – Rodna, M. Făgărășanu – Tăure, Iosif Balu – Ilva Mare, Maxim Pop, A.P. Alexi, Ioan Mălai, Florian Moțioc, Șt. Buzilă, Basiliu Groze, Basiliu Bașotă, dr. C-tin Moisil, dr. Paul Tanco, Grigore Pletosu, Gavril Scridon, Ioan Ciocan, dr. Simeon Stoica, Andrei Monda, Ioan Gheție, Solomon Haliță, Nestor Șimon, Anton Precup, Vasile Petri, Sandu Manoliu, Iulian Marțian, Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, dr. Emil Precup ș.a.².

* Ioan Seni, Prof., Președintele Despărțământului ASTRA Năsăud (1990–prezent), e-mail: seni_ioan@yahoo.com

¹ Vezi și Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913; *Monografia Colegiului Național George Coșbuc" din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863–2013)*, coordonator prof. Al Dorel Coc, 2013.

² Dumitru Acu, *Asociațiunea ASTRA – trecut, prezent și viitor*, în vol. „Asociațiunea ASTRA REDIVIVA. Sesiune internațională, 2010, Năsăud”, coordonator Ioan

Deși nu avea încă un Despărțământ, Năsăudul v-a găzdui în anul 1870, Adunarea Generală a ASTREI, ocazie cu care Alexandru Bohățel – cpt. suprem al Districtului v-a înscris toate cele 44 de localități grănicerești în Asociațiune. Suma depusă de 6.874 de fl. provenea de la *Membri pe viață* (100 fl. la înscriere): comunele Măgura, Bichigiu, Hordou, Romuli, Salva, Rebrișoara, Rebra, Parva, Leșu, Poiana, Ilva Mică, Nepos, Runc, Mocod, Zagra, Poieni, Suplai, Găureni, Borgo-Susăni, Borgo Mureșeni, Borgo Mijloceni, Borgo Joseni, Cârlibaba, Coșna; *Membri fondatori* (200 fl): comunele Rodna veche, Rodna Nouă, Ilva Mare, Maieru, Feldru, Sângeorz, Mititei, Telciu, Borgo Tiha, Borgo Bistrița, Borgoorgo Prund, Borgo Rusu, Năsăud³.

În seara zilei de 21 august 1881, profesorul Constantin Moisil invită „intelighenția năsăudeană” în saloanele hotelului Rahova, pentru a oficializa înființarea Despărțământului ASTREI, „*focar de instruire și ajutorare împreunată a românilor transilvăneni pre terenul culturii naționale*”⁴. Din primul comitet de conducere au făcut parte dr. Constantin Moisil – Președinte, Ioan Tanco – secretar, Octav Barițiu – casier, Florian Moțoc – controlor și membri dr. Paul Tanco, Ioan Ciocan, Grigore Pletosu, Ioan Isip, Paul Besia și Ioan Catone.

Dacă inițial Despărțământul a avut în componență 27 de localități situate pe Valea Someșului Mare, în anul 1882 au mai fost incluse comunele: Tăure, Mintiu, Nimigea de Sus, Nimigea de Jos, Lușca și Prislop. În anul 1890, ASTRA se reorganizează, iar Despărțământul Năsăudului devenit al XXI-lea, va fi împărțit în: Cercul Năsăud, format din 23 de comune și Cercul Rodna, format din 13 comune⁵.

Seni, editura Asociațiunii Astra, Sibiu, 2012, pp. 99–104; Filiala Bistrița Năsăud a Arhivelor Statului, Fondurile grănicerești năsăudene, pach. CCXCVII, dos.2, f.53.

³ I.T. Echim, *Un mare eveniment cultural la Năsăud în 1870*, în „Plaiuri năsăudene, II, București, nr.11–12, 1944, p.14. Ironim Marțian, *Întâia adunare generală a Astrei la Năsăud (1870)*, în Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”, nr.7, Cluj-Napoca, 2003, pp.37–43.

⁴ Arhivele Statului Bistrița-Năsăud, Fondurile grănicerești năsăudene, pach. CCXCVII, dos.2, f.53.

⁵ Arhivele Statului Bistrita-Năsăud, fond Astra, pach.I, dos.5, f.6.

Desigur, ne întrebăm de ce ASTRA Năsăudeană s-a creat așa târziu. Iată câteva explicații care pot fi găsite. Așa cum am mai spus, năsăudenii au găzduit Adunarea generală a Asociațiunii, în anul 1870, ocazie cu care au depus în conturile ei o sumă de bani pe care nici un alt Despărțământ n-a mai depus-o până în anul 1907. Cu toate acestea, copiii grănicerilor năsăudeni n-au primit nici o bursă de studii. În al doilea rând, circularele privind întemeierea Despărțământului, veneau de la un prelat ortodox – Mitropolitul Andrei Șaguna, la unul greco-catolic – Vicarul Grigore Moisil. Cu timpul, interesul comun pentru emanciparea poporului român i-a responsabilizat, iar ASTRA a devenit o tribună a tuturor⁶.

În zilele de 22–23 octombrie 1893, a fost organizată la Năsăud, o nouă adunare a ASTREI, sub președenția Preot dr. Ioan Pop. Alături de acesta s-au aflat Gregoriu Pletosu, Ioan Gheție, dr. Paul Tanco, Ioan Ciocan, Octav Barițiu, dr. Constantin Moisil, Gherasim Domide, Iacob Prădanu – primar, dr. Alexiu Larionessi, pr. Anton Precup, Ioan Tanco, Gavril Scridon, dr. Andrei Monda ș.a. Foarte implicați în organizarea adunării, au fost profesorii Gimnaziului Grăniceresc din Năsăud. Cu această ocazie au fost înscriși noi membri: Banca „Aurora” din Năsăud, ca membru fondator; dr. Demetriu Ciuta (Bistrița), membru pe viață, iar ca membri ordinari: Vasile Terente (Romuli), George Vintilă (Bistrița), George Bancu (Feldru), dr. Alexe Larionesi (Năsăud), Gavril Vârtic (Bistrița), George Linul (Bistrița), Ioan Dologa (Tiha Bîrgăului), Amos Popescu (Prundu Bîrgăului), Eliseu Dan (Josenii Bîrgăului), Iacob Maioreanu (Nepos), Ioan Lupoaie (Năsăud), Anchidim Candale (Bistrița Bîrgăului), Zaharia Bulbuc (Măgura Ilvei), Ioan Șerban

⁶ Teodor Tanco, *Astra în Despărțămintele Năsăud, Bistrița, Beclean și Teaca de la înființare până la Unire*, în „*Virtus Romana Rediviva*”, vol. IV, Bistrița, 1981, p.56; Ioan Seni, *Ideile astriste ale Mitropolitului Andrei Șaguna și Ținutul năsăudean*, în Arhiva Someșană (serie nouă), nr. VIII, Năsăud, 2009, pp. 153–164; Ioan Seni, *Mitropolitul Andrei Șaguna și Vicarul Grigore Moisil*, în Almanah cultural-științific „VRR” nr. 12/2009–2010, Cluj-Napoca, pp. 73–84; Ironim Marțian, *Întâia adunare generală a Astrei la Năsăud (1870)*, în Almanah cultural-științific „Virtus Romana Rediviva”, nr.7, Cluj-Napoca, 2003, pp.37-43.

(Năsăud), Iacob Pop (Năsăud), Sever Orban (Coșna), Iuliu Pop (Năsăud), Ieronim Slăvoacă (Ilva Mare), Iacob Predan (primar Năsăud), Simeon Monda (Bistrița Bîrgăului), Iacob Bichigean (Năsăud), Dionisie Login (Bistrița), Ilarion Bosga (Prundu Bîrgăului)⁷.

Cu timpul, cei mai valoroși membri ai ASTREI Năsăudene au devenit membri ai Academiei Române: Florian Porcius, Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, Iulian Marțian, Iuliu Moisil, Nicolae Bălan, Leon Daniello, Miron Cristea, Emil Isac, Simeon Florea Marian, Constantin Moisil, Iacob Mureșianu, Iuliu Prodan, Liviu Rebreanu, Grigore Silași, George Coșbuc, Dumitru Protase⁸.

Din activitățile roditoare, pe care ASTRA le-a desfășurat în decursul anilor, amintim: înființarea bibliotecilor populare, susținerea de conferințe, prelegeri populare, șezători culturale, reuniuni de lectură și cântări, expoziții istorico-etnografice, reuniuni de întraajutorare, înființarea societăților de credit și asigurare care să protejeze interesele populației românești. Liderii ASTREI au încercat să inducă oamenilor buna gospodărire, insufându-le interesul pentru pomicultură, stupărit, industrie casnică, meșteșuguri, negoț, tovărășii agricole. În consecință aceștia au promovat o viață național-culturală românească prin care se încerca cultivarea limbii române, cunoașterea istoriei naționale, valori fără de care unitatea politică a românilor nu era posibilă⁹.

⁷ *Adunarea Asociațiunii ASTRA, Năsăud, 22–23 oct. 1893*, în „Transilvania”, XXIV, nr.10, Sibiu, 15 oct.1893, p. 289; „Minerva”, III, Bistrița, 1893, nr. 15, p. 152 și nr. 16, p. 160; V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Edit. Științifică, București, 1968, p.101.

⁸ Teodor Tanco, *Academia Română 1866–2006 Academicienii năsăudeni și bistrițeni*, edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006, p. 27; Ioan Seni, *Academia Română la 150 de ani (1866–2016). Academicienii năsăudeni*, Edit.Napoca Star, 2016, p. 228.

⁹ Ana-Maria Nenițoiu, *Activitatea Despărțământului Năsăud al Astrei*, pp. 16–20 în vol. „Bibliotecile publice din Comitatul Bistrița-Năsăud, ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p. 228; Adrian Onofreiu, *Nestor Șimon – Manuscrise inedite. Manuscrisul nr. 2, Trei decenii din viața Despărțământului „Asociației Transilvane” de la Năsăud*, în „Arhiva Someșană”, seria III-a, Cluj-Napoca, 2004, pp. 477–493; Ioan Seni, *Aspecte din activitatea bibliotecilor în Despărțământul Năsăud al Astrei*, în vol. „ASTRA 1861–1991, Sibiu, 1992, pp. 129–134; Ana-Maria Nenițoiu, *Bibliotecile Astrei – Despărțământul Năsăud*, pp. 21–35, în vol. „Bibliotecile publice din

În Despărțământul Năsăudean al ASTREI se lucra pe secțiuni: Secț. filologică: Liviu Rebreanu, Grigore Silași, Nicolae Drăganu, Vasile Scurtu; Vasile Bichigean ș.a.; Secț. școlară: Grigore Pletosu, Vasile Petri, dr. Valeriu Seni; Secț. științelor naturale: Florian Porcius, Simion Stoica; Secț. istorică: Iacob Mureșanu, Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Iuliu Moisil, Ioan Pecurariu, Al. Ciplea, Victor Motogna. Pomăritul și îngrijirea animalelor erau aduse în atenția fiecărui gospodar, iar albinăritul prin produsele sale era încurajat pentru că aducea în casă sănătate, alături de menținerea igienei personale și colective¹⁰.

Dintre membri ASTREI Năsăudene care au colaborat la prima Enciclopedie Românească, a lui Corneliu Diaconovici amintim pe: Ioan Gheție, Grigore Pletosu, dr. Paul Tanco, dr. Ioan Pop, Virgil Șotropa, Iulian Martian, Simeon Stoica și Ioan Tanco¹¹.

Președinții Despărțământului Năsăudean al ASTREI în perioada 1881–1947 au fost: Prof. Dr. Constantin Moisil (1881–1892), Vicar Dr. Ioan Pop (1892–1901), Prof. Dr. Paul Tanco (1901–1905), Vicar Ciril Deac (1905–1909), Prof. Ioan Pecurariu (1910–1930), Prof. Teodor Șimon (1931–1933), Prof. Iuliu Moisil (1934–1944), Prof. Aurel Șorobetea (1945–1947)¹².

Folosindu-se de lozinci precum „*Astra să se îngrijească de bunăstarea țăranilor și pe urmă de cultură*”¹³ sau „*Astra fiind o organizație culturală unde niciodată nu s-a făcut politică, a fost depășită de evoluția politică din țară, (...) n-a înțeles momentul politic – comunist*

Comitatul Bistrița-Năsăud, ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p. 228; Gheorghe Pop, Teodor Ardelean, *ASTRA ieri și azi Realizări și perspective, vol. III*, Biblioteca județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, pp. 189–226.

¹⁰ Ioan Seni, *Despărțământul Năsăud al Astrei de la înființare până în anul 1918*, lucrare metodică-științifică pentru obținerea gradului didactic I, 1989.

¹¹ Ioan Seni, *Contribuții năsăudene la prima enciclopedie românească*, în revista „Transilvania”, Sibiu, 2004, nr. 9–10, pp. 91–98; Idem, *Academia Română și năsăudenii*, în Almanahul APIR, nr.1, 2006, pp.87–89.

¹² Ioan Seni, *Desp. Năsăud al Astrei, lucrare...*, 1989, p. 132.

¹³ Eug. Munteanu, *Adunarea generală a Astrei*, în „România viitoare”, IV, nr. 217 (819) din 3 XII 1947, p.1–4.

n.n.”¹⁴, regimul comunist instaurat după anul 1945 a dus la dizolvarea ASTREI și confiscarea tuturor averilor care îi aparțineau¹⁵.

2. ASTRA Năsăudeană Rediviva

În ziua de 27 octombrie 1990, Despărțământul ASTRA Năsăud și-a reluat activitatea prin aprobarea *Statutului și Regulamentului de funcționare*. Dintre membri fondatori ai „ASTREI Rediviva” au făcut parte: prof. Ioan Seni (actualul Președinte), Octavian Ruleanu, Grigore Găzdac, Viorel Pălăgeșiu, protopop Ioan Dâmbu, ing. Dumitru Mureșan, Ana Vaida, Dumitru Nistor, Vica Istrate, preot Dumitru Tomi, Leon Pop, Traian Pavelea, Ioan Lăpușeanu, Nifon Odobescu, Romulus Berceni, prof. Sever Ursa, Titus Cărbune, Mihail Roman, pr. Emil Coman, Ioan Croitor (Maieru), Ana Filip (Salva), Traian Ciociu, Ioan Costea, Axinte Viorica (Sângeorz-Băi), Simion Palagi (Feldru), Ioan Radu Nistor, Steluța Someșan, Lucian Prahase, Adriana Lupoaie, Angela și Liță Baci, dr. Georgeta Raus și Pompei Raus, prof. Traian și Zenovia Pavelea, Ina Șuteu, prof. univ. Nichifor Someșan, Alexandru Tohăneanu, prof. Gheorghe și Livia Pleș, inv. Ioan și Lucreția Mititean, tehn. Viorel Tofeni, ing. Ioan Obrejan, prof. Șt. Bachîș, Vasile Bârte (Rebra), pr. Ioan Pop, prof. Leon Muti, Macedon Ilovan, Leon Catarig, pr. Nicolae Hoha (Rebrișoara), prof. Mircea Daroși (Nepos), prof. Constantin și Maria Catalano (Coșbuc), Vasile Dâncu (Runcu Salvei), Pavel Berengea, Ștefan Sas, Ștefan Candale, Maria Mureșan, Ironim Ureche (Ilva Mare), Virgil și Cătălina Ureche, (Poiana Ilvei), Nicolae Lupșan (Leșu), Ioan Coruțiu, Ofilat Varvari (Poiana Ilvei), Ilie și Reghina Mare (Ilva Mică)¹⁶.

¹⁴ Pamfil Matei, *ASTRA Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român 1861–1950*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p.139.

¹⁵ Pamfil Matei, *ASTRA Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român 1861–1950*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p.139.

¹⁶ Grigore Marțian, *Oamenii locului în activitatea Astrei*, în „Plaiuri năsăudene”, Năsăud, 4–6 oct. 1991, p.4. Ioan Seni, *ASTRA Năsăud și-a reluat activitatea după*

Conform regulamentelor aprobate, Președintele Despărțământului ASTRA Năsăud pregătește și conduce fiecare adunare anuală. Aceasta începe cu imnul României, urmat de imnul ASTREI, după care are loc momentul de binecuvântare al preotului.

În continuare, Președintele anunță ordinea de zi și echipele de lucru ale adunării: pentru consemnarea prezenței, distribuirea mapelor și ecusoanelor, consemnarea procesului verbal, înscrieri de noi membri, încasarea cotizațiilor și a donațiilor, reținerea de propuneri.

Urmează raportul Președintelui, raportul financiar – contabil, raportul comisiei de cenzori și proiectul de program anual. În final, sunt ascultate mesajele de la invitați și eventualele propuneri ale membrilor. Toate discuțiile sunt consemnate în procesul-verbal.

La fiecare adunare generală participă Președintele Asociațiunii, în prezent prof. univ. dr. Dumitru Acu, care formulează concluziile finale.

1989, promotori fiind tot profesorii Colegiului „George Coșbuc”, în „Monografia Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863–2013), coordonator prof. Al. Dorel Coc – directorul Colegiului, ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013, pp. 441–449.

Imagini

Adunarea generală a Despărțământului ASTRA Năsăud
Primăria orașului Năsăud, 10 februarie 2018

Acad. Ioan-Aurel Pop, Ioan Seni
Năsăud – 10 februarie 2018

**Mircea Romocea, Mircea Gelu Buta,
Ioan Bolovan, Ioan-Aurel Pop, Dumitru Acu**
Năsăud – 10 februarie 2018

Adunarea generală a Despărțământului ASTRA Năsăud
Primăria orașului Năsăud, 10 februarie 2018

101

CUPRINS

MIRCEA GELU BUTA

Alocuțiune (rostită cu prilejul Adunării Generale
ASTRA Năsăud, 10 februarie 2018) 5

IOAN-AUREL POP

Marea Unire și vecinii României – semnificația internațională
a actului de la 1918 7

IOAN BOLOVAN

ASTRA și Marea Unire
(naționalitate și antecedente democratice) 13

MIRCEA GHEORGHE ABRUDAN

Andrei baron de Șaguna, cofondator și prim președinte
al ASTREI 21

MIRCEA GELU BUTA

Adunarea Generală a ASTREI din anul 1907, de la Bistrița 79

IOAN SENI

Cele două începuturi ale ASTREI NĂSĂUDENE 89

Imagini 97

ISBN: 978-606-37-0527-4

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958